

SVEUČILIŠTE
U SPLITU
SVEUČILIŠNI
ODJEL ZA
STRUČNE STUDIJE

PLATNI PROMET

JELENA VIDOVIC

SKRIPTA

ISBN 978-953-7220-48-8

Split, 2019.

IZDAVAČ
Sveučilište u Splitu
Sveučilišni odjel za stručne studije

AUTOR
dr. sc. Jelena Vidović, viši predavač

RECENZENTI
dr. sc. Jasenka Bubić, profesor visoke škole u trajnom zvanju
mr. sc. Luka Mladineo, viši predavač

LEKTURA I KOREKTURA
izv. prof. dr. sc. Jadranka Nemeth-Jajić

ISBN 978-953-7220-48-8

Odlukom Povjerenstva za izdavačku djelatnost Sveučilišta u Splitu, Sveučilišni odjel za stručne studije, Urbroj: 2181-193-01-2/20-47, ovo djelo se objavljuje kao izdanje Sveučilišta u Splitu, Sveučilišni odjel za stručne studije.

Sadržaj

1.	SUVREMENI NOVČANI SUSTAV	5
1.1.1.	Monetarni sustav Europske unije.....	6
1.1.2.	Papirna valuta.....	8
1.2.	Hrvatski novac	9
1.3.	Novčana masa.....	11
2.	POLOŽAJ I ZADAĆE HRVATSKE NARODNE BANKE	13
3.	PLATNI SUSTAVI	19
3.1.	HSVP i NKS	19
3.2.	TARGET2 i T2S.....	21
4.	OSNOVNI POJMOVI U PLATNOM PROMETU	23
4.1.	SEPA.....	23
4.2.	Platni promet u Republici Hrvatskoj	24
4.2.1.	Platne usluge	27
4.2.2.	Pružatelji platnih usluga	30
4.2.3.	Odgovornost.....	31
5.	OTVARANJE RAČUNA U KREDITNOJ INSTITUCIJI, TRANSAKCIJSKI RAČUNI, KONSTRUKCIJA RAČUNA U BANCI, REGISTRI RAČUNA	33
5.1.	Postupak otvaranja transakcijskog računa	33
5.1.1.	Konstrukcija računa u banci	35
5.1.2.	Međunarodni broj bankovnog računa (IBAN)	36
5.2.	Jedinstveni register računa poslovnih subjekata – JRR	37
5.3.	Nalozi za plaćanje	40
5.4.	Ograničenja u plaćanjima gotovinom	46
5.5.	Blagajnički maksimum	48
6.	OBRAČUNSKI NAČINI PLAĆANJA	50
6.1.1.	Prijeboj (kompenzacija).....	50
6.1.2.	Cesija	52
6.1.3.	Asignacija (upućivanje).....	53
6.1.4.	Preuzimanje duga.....	54
7.	MJENICA.....	55

7.1.	Pojam mjenice	55
7.1.1.	Trasirana mjenica	56
7.1.2.	Vlastita trasirana mjenica.....	58
7.1.3.	Vlastita mjenica.....	58
7.1.4.	Bjanko-mjenica.....	58
7.2.	Indosiranje mjenice	59
7.3.	Eskontiranje mjenice	60
7.4.	Naplata mjenice.....	60
8.	OSIGURANJE NAPLATE.....	62
8.1.	Jamstvo	62
8.1.1.	Supsidijarno jamstvo	62
8.1.2.	Solidarno jamstvo.....	63
8.2.	Bankarska garancija.....	63
8.3.	Zadužnica.....	65
8.3.1.	Bjanko-zadužnica.....	66
8.3.2.	Naplata zadužnice	67
8.4.	<i>Escrow</i> račun kao instrument osiguranja plaćanja (<i>escrow accounts</i>)	68
8.5.	Rokovi ispunjenja novčanih obveza.....	69
8.6.	Nelikvidnost i insolventnost	70
8.7.	Zatezne kamate	72
9.	OVRHA NA NOVČANIM SREDSTVIMA.....	74
9.1.	Osnova za plaćanje	75
9.2.	Izravna naplata na temelju obračunane a neisplaćene plaće.....	76
9.3.	Provedba i način izvršenja ovrhe.....	76
9.4.	Postupanje u uvjetima blokade.....	78
9.5.	Ograničenje ovrhe.....	82
10.	SPRJEČAVANJE PRANJA NOVCA I FINANCIRANJA TERORIZMA U PLATNOM PROMETU	84
10.1.	Faze pranja novca	85
10.2.	Obveznici	85
10.3.	Procjena rizika pranja novca ili financiranja terorizma.....	87
10.4.	Mjere dubinske analize stranke.....	89

10.5.	Mjera utvrđivanja i provjere identiteta stranke	90
10.6.	Ograničenja u poslovanju gotovinom.....	91
10.7.	Mjera utvrđivanja stvarnog vlasnika	92
10.8.	Sustav nadzora u provedbi Zakona o sprječavanju pranja novca.....	93
11.	ELEKTRONIČKI NOVAC	94
11.1.	Pojam elektroničkog novca.....	94
11.2.	Platne kartice.....	96
12.	ELEKTRONIČKI POTPIS U POSLOVANJU.....	100
13.	DEVIZNO POSLOVANJE	104
13.1.	Poslovanje stranim sredstvima plaćanja	106
13.1.1.	Poslovanje stranom gotovinom	107
13.1.2.	Devizna blagajna	109
13.1.3.	Prijenos gotovine preko granice EU-a	109
13.2.	Naplate i plaćanja u kunama	110
13.3.	Devizni prekršaji	110
13.4.	Dokumentarni akreditiv – instrument međunarodnoga platnog prometa	112
13.5.	Prijeboji i obračunske namire s inozemstvom.....	113
14.	FAKTORING I <i>FORFAITING</i>.....	114
14.1.	Pojam faktoringa	114
14.2.	<i>Forfaiting</i>	117
	LITERATURA.....	118

1. SUVREMENI NOVČANI SUSTAV

U srpnju 1944. g., kada se nazirao završetak II. svjetskog rata, u malom gradiću Bretton Woodsu u SAD-u održao se sastanak na kojem je usvojena strategija novog međunarodnoga financijskog uređenja. Prihvaćena je modificirana (uskladjena) strategija svjetski poznatog ekonomista Keynesa.

SAD je izašao iz II. svjetskog rata kao najbogatija velesila svijeta i očekivalo se da bude država kreditor. Snaga Velike Britanije bila je poprilično oslabljena zbog rata – ona je prodala većinu vanjske imovine i zadužila se kod Commonwealtha i u manjoj mjeri kod SAD-a. Nakon rata gospodarstva Europe i Azije bila su uništена. Bio je potreban novi kapital kako bi se potaknuo izvoz potreban za međunarodnu razmjenu. Bila je prisutna trajna nestaćica ključnih dobara iz uvoza, hrane kako bi se održao životni standard, sirovina i kapitalne opreme. Nakon II. svjetskog rata sve su zemlje, osim SAD-a, provodile kontrolu razmjene valuta i kontrolu trgovine. Osim dolara, ni jedna značajnija valuta nije bila konvertibilna.

Postignut je sporazum u kojem je prihvaćeno da sve valute zemalja članica određuju vrijednost prema zlatu ili američkom dolaru. Dolar je bio stabilan na način da se njegova vrijednost vezala za zlato – vrijednost cijene zlata određena je na trideset i pet dolara za finu uncu zlata. Svaka zemlja članica, ako želi sudjelovati u svjetskom financijskom sustavu, mora uskladiti vrijednost svoje nacionalne valute uz odstupanje unutar 1 % u odnosu prema američkom dolaru. Uz to, svaka zemlja članica mora preuzeti obvezu intervencije na deviznom tržištu, kako se ne bi dopustilo nekontrolirano ponašanje deviznih tečajeva, tj. rast ili umanjivanje tečajeva veće od jedan posto. Na taj način sustav je imao stabilnost što je bila njegova najveća prednost.

Novi sustav u biti je zlatno-devizni standard, modificiran i prilagođen novom vremenu, kojeg je važna osobina bila držanje međunarodnih monetarnih rezerva u zlatu ili dolaru. Na toj osnovi stvorenih rezerva pokrivala bi se nepovoljna financijska situacija kod zemalja koje su ostvarile neravnotežu bilance plaćanja prema inozemstvu, a ako bi neravnoteža bilance plaćanja duže potrajala, tada bi se mogle iskoristiti i druge vrste rezerva, kao i rezerve Međunarodnoga monetarnog fonda.¹

Na sastanku je osnovana Svjetska banka, Međunarodni monetarni fond (MMF) i Međunarodna banka za obnovu i razvoj (IBRD).

Odgovornost za djelovanje sustava preuzeo je Međunarodni monetarni fond u okviru raspoloživih financijskih sredstava i uspostavljenih pravila ponašanja. Financijska sredstva za pomoć i sanaciju nesređenih nacionalnih gospodarskih sustava trebala su biti davana u vidu kredita, prava vučenja, okvirnih kredita – *stand-by*, odnosno tijekom sedamdesetih godina uspostavom novog sustava tzv. posebnim pravima vučenja. Za tu namjenu predviđena su dodatna financijska sredstva koja je na raspolaganje stavio Klub desetorice, tj. skupina gospodarski najrazvijenijih zemalja svijeta. Prvotno su uložna

¹ Vizjak, A. (2006). Djelovanje Međunarodnog monetarnog fonda (MMF) unutar međunarodne ekonomije, Tourism and Hospitality Management, 12(1), 157-170, str. 158.

financijska sredstva zemalja članica u MMF ulagana u omjeru 25 posto u zlatu, a 75 posto u nacionalnim valutama, dok se u kasnijem vremenu sustav uloga nešto mijenja.

Novi sustav pokazao se učinkovitim i svjetsko gospodarstvo doživjelo je snažan razvoj. Sjedinjene Američke Države kao glavni nositelj i osiguravatelj financijskog sustava sve su teže održavale sustav i branile ga od raspada, a održavanje sustava postalo je za američko gospodarstvo pretežak teret. Početkom sedamdesetih godina, u vrijeme svjetske krize izazvane naftnim nesuglasicama s arapskim zemljama, dolazi do prve, a nešto kasnije i do druge devalvacije dolara. U razdoblju nakon Drugoga svjetskog rata svjetsko je gospodarstvo raslo, dok je SAD imao konstantan deficit platne bilance što je rezultiralo odljevom zlata. Devalvacije dolara potaknule su izbjegavanje pretvaranja dolara u monetarno zlato te poremetile usklađivanje cijena monetarnog zlata s tržišnom cijenom zlata. Cijena zlata bila je niska, međunarodne su transakcije regulirane više u dolaru nego u zlatu, pa se u šezdesetim godinama ušlo u „sustav dolara“.

1.1.1. Monetarni sustav Europske unije

Egzodus dolara kroz deficit platne bilance rezultirao je masom dolara koja je od godine do godine akumulirana izvan SAD-a, a osobito u Europi. Taj je dolar cirkulirao izvan SAD-a i malo po malo postao instrument tržišta neovisno o monetarnoj vlasti – „tržište eurodolara“. Dok je još postojao brettonwoodski sustav, zemlje u Europi **Rimskim ugovorima**, potpisanim 1957. godine u Rimu, osnivaju Europsku ekonomsku zajednicu (EEZ). EEZ-om je ustanovljena carinska unija među državama potpisnicama (Belgija, Francuska, Italija, Luksemburg, Nizozemska i Njemačka) te su postavljeni kriteriji i temeljni ciljevi stvaranja zajedničkog tržišta koje bi osiguralo slobodno kretanje ljudi, roba, usluga i kapitala. U trenutku sporazuma predviđeno je stvaranje zajedničkog tržišta, a ne monetarne unije. Tržište tečaja zemalja članica EEZ-a funkcioniralo je na osnovi dolara, jer su europske valute koje su kotirale na tom tržištu bile izražene u dolaru, a kompenzacija između kupnje i prodaje europskih deviza saldirana je u USD.

Zemlje Zajednice imale su više razloga da se zajednički suprotstave dolaru pa su se pokušale monetarno međusobno povezati. Barrov plan i Wernerovo izvješće iz 1970. predlažu etapnu realizaciju ekonomске i monetarne unije Zajednice. Vijeće i predstavnici vlada zemalja članica predložili su 22. ožujka 1971. rezoluciju kojom se uvodi ekomska i monetarna unija po etapama, i to retroaktivno od 1. siječnja 1971.

Težak udarac monetarnoj uniji EEZ-a nanesen je 15. kolovoza godine 1971. kada je vlada SAD-a obznanila odluku o integralnom ukidanju konvertibilnosti dolara u zlato, uvodeći fluktuaciju tečaja dolara, zaštićujući američko tržište od uvoza iz ostalih razvijenih zemalja. Prvotni pokušaj monetarnog povezivanja zemalja nije uspio jer su postojale poteškoće u održavanju tečaja valuta zemalja EEZ-a prema dolaru.

U svibnju 1972., na kraju sustava iz Bretton Woods-a, mnoge zemlje zapadne Europe pokušale su stabilizirati svoje valute u odnosu jedna prema drugoj. Taj sporazum zemalja EEZ-a poznat je kao „Snake in the Tunnel“. Sve su zemlje pristale intervencijama na tržištu ograničiti fluktuiranje tečaja valute prema ostalim valutama. Maksimalno odstupanje tečaja između najjače i najslabije valute unutar sporazuma bilo je 2,25 %, ali nije bilo ograničenja u odstupanju prema američkom dolaru ili bilo kojoj drugoj valuti izvan

sporazuma. Sporazum je također imao političku dimenziju na način da će novi sustav tečajeva potaknuti razmjenu među zemljama zapadne Europe na trošak njihove trgovine s ostatkom svijeta.

Godine 1978. Vijeće Europe donijelo je odluku koja se odnosila na Europski monetarni sustav i modifikaciju vrijednosti jedinstvene obračunske jedinice. Obračunska jedinica korištena u Europskom monetarnom sustavu naziva se ECU (*European Currency Unit*), a oslanjala se na košaricu različitih nacionalnih valuta. ECU je stabilniji od vrijednosti neke posebne valute jer se unutar košarice tendencija prema porastu ili padu različitih valuta izjednačuje. Težina postotka deviza koje čine košaricu može se promjeniti ovisno o situaciji na tržištu deviza. Eventualna devalvacija jedne slabe valute neće izazvati odgovarajuću devalvaciju ECU-a, jer iznos devalvirane valute ostaje u košarici isti, ali se njezin udio u košarici smanjuje. To automatski povećava težinu jače devize, što znači da je ECU „tvrd“ i otporan na devalvaciju. Sustav košarice ECU zamrznut je 1. studenoga 1993., kada je stupio na snagu Maastrichtski sporazum, zasnivajući se na sastavu košarice definirane 21. listopada 1989. kada su u košarice ušle peseta i escudo.

Ugovor o Europskoj uniji, koji je potpisana u Maastrichtu 7. veljače 1992., stupio je na snagu 1. studenoga 1993. godine. Ugovorom iz Maastrichta promijenio se naziv Europske ekonomske zajednice u Europska zajednica. Njime su također uvedeni novi oblici suradnje između vlada država članica, koji su i politički i gospodarski.

U zelenoj knjizi od 31. svibnja 1995. godine Komisija je predložila scenarij prijelaza u jedinstvenu valutu u tri etape. Stvaranje monetarne i ekonomske unije, kao posljednja etapa ujedinjenja Europe, započelo je 1. siječnja 1999. godine kada se jedanaest europskih zemalja uključilo u taj projekt, a od 1. siječnja 2001. pridružila im se i Grčka. U prijelaznom razdoblju nova je valuta EURO korištena u međubankarskim transakcijama, a papirnate i kovane banknote nacionalnih valuta zemalja eurozone povlače se iz prometa i u siječnju i veljači 2002. zamjenjuju zajedničkom valutom.

Cilj uvođenja jedinstvene valute bio je potaknut Maastrichtskim ugovorom 1992., koji je postavio temeljna pravila za njezino uvođenje. Osnovna pravila koja zemlje članice moraju ispuniti kako bi prihvatile euro poznata su kao kriteriji konvergencije ili Maastrički kriteriji, a odnose se na nisku i stabilnu inflaciju, stabilnost tečaja i čvrste javne financije.

Za sudjelovanje u EMU zemlje članice moraju ispuniti stroge kriterije postavljene u Maastrichtu, koji imaju značajnu ulogu u reduciraju rizika transfera neželjenih posljedica iz jedne zemlje članice prema ostalima, te zbog ostvarenja dovoljnog stupnja ekonomske konvergencije i stabilnosti prije pristupa u europodručje.

Euro nije valuta svih zemalja članica EU-a. Dvije zemlje, Danska i Ujedinjeno Kraljevstvo, imaju „opt-out“ članke u ugovoru koji ih izuzimaju od uvođenja eura. Euro je službena valuta 19 od 28 zemalja članica koje zajedno čine eurozonu ili europodručje.

Tablica 1. Zemlje koje su prihvatile euro

1999.	Belgija, Njemačka, Irska, Španjolska, Francuska, Italija, Luksemburg, Nizozemska, Austrija, Portugal i Finska
2001.	Grčka
2002.	Uvođenje euro novčanica i kovanica
2007.	Slovenija
2008.	Cipar, Malta
2009.	Slovačka
2011.	Estonija
2015.	Litva i Latvija

Izvor: Europska komisija, dostupno na e-adresi http://ec.europa.eu/economy_finance/euro/.

Pojedini dijelovi europodručja dijelovi su Europske unije iako nisu na europskom kontinentu. To su francuski prekomorski dijelovi Gvadalupe, Francuske Gvajane i Martiniqua na Karibima te Reunion u Indijskom oceanu, zatim portugalski otoci Madeira i Azori i španjolski Kanarski otoci, koji se nalaze u Atlantskom oceanu.

Te zemlje spadaju u europodručje i mogu se koristiti eurom iz razloga što se u njima primjenjuje pravni okvir i vrši nadzor odgovarajućih članica EU-a. Euro se može naći i u drugim zemljama i područjima koja niti su dijelom EU-a niti europodručja.

Četiri takva subjekta prihvatile su euro kao službenu valutu: Kneževina Monako, Republika San Marino, Grad Vatikan i nedavno Kneževina Andora. Te su zemlje zaključile monetarne sporazume s EU-om pa se koriste eurom i mogu proizvoditi ograničene količine novčića sa svojim motivima, ali ne mogu izdavati novčanice.

Kosovo i Crna Gora koriste se eurom kao domaćom valutom iako nemaju ugovor s EU-om. To je rezultat ranije prakse kada je njemačka marka praktično bila valuta na tom području.

1.1.2. Papirna valuta

Papirni novac pojavio se u kasnijoj fazi kao odgovor na povećane potrebe proizvodnje i trgovine. Povećanjem novčanih transakcija prijenos zlata na veće udaljenosti postao je problem zbog njegove težine. Još u ranoj povijesti trgovci su radi plaćanja robe izvan svoje zemlje ili izvan svog područja deponirali novac kod bankara. Za preuzeti novac bankar bi im izdavao potvrde – pisma, upućena na drugog bankara u drugom mjestu ili zemlji, s uputom da trgovcu isplati u pismu naznačenu svotu. Ti poslovi obavljali su se na temelju povjerenja između bankara. Takva pisma prozvana su mjenicama jer se njima mijenjao novac bez prenošenja. Mjenica je bila sredstvo plaćanja u kojem je izdavatelj – trasant – davao nalog trasatu da isplati remitentovu svotu naznačenu na mjenici. Na taj način mjenica je imala vrijednost koja je na njoj napisana.

Papirni novac razvio se iz potrebe prometa i kroz stalne napore usmjerene ka olakšanju prometa. Papirni novac je novčanica koja ima prisilan tečaj što znači da se ne može zamijeniti za novac punе materijalne vrijednosti (zlatnike, zlatne poluge). Papirna valuta ima neograničenu platežnu moć i može se primati u neograničenim količinama. Papirni novac sam po sebi gotovo da i nema nikakve vrijednosti. Njegova vrijednost je posredna,

samo tolika koliko predstavlja zlato i druge robe kao utjelovljenje društveno potrebnog rada. Papirna novčanica samo je znak novca i njegov reprezentant. Zlato je najduže u međunarodnim plaćanjima zadržalo ulogu svjetskog novca, koji svatko prima i bez prinude, sve do navedene demonetizacije zlata 1976. godine.

S obzirom na to da je novac roba prema kojoj se vrednuju sva ostala roba i usluge, vrlo je bitno da sudionici u ekonomiji vjeruju da ga mogu zamijeniti za robe i usluge u bilo kojem trenutku.

Razvojem papirnog novca sve više dolazi do izražaja pojava inflacije, što se često veže za razvoj papirnog novca i «zlouporabu» novca u gospodarskom razvoju. Da bi se to onemogućilo, u svim zemljama donose se posebni propisi, a pravo emisije novca prenosi se na središnju banku, koja se pretvara u isključivo emisijsku banku pod kontrolom države.

1.2. Hrvatski novac

Hrvatski dinar pušten je u optjecaj 23. prosinca 1991. godine. Uvođenje hrvatskog dinara kao zakonskog sredstva plaćanja u Republici Hrvatskoj označilo je dovršetak procesa monetarnog osamostaljenja Republike Hrvatske. Hrvatski dinar bio je privremeni novac izdan od Ministarstva financija, a novčanice te valute nosile su potpis ministra financija. Taj novac nije izdala Narodna banka jer je trebao poslužiti kao prijelazno sredstvo u procesu monetarnog osamostaljivanja i stvaranju zdravih temelja, a ponajprije u postizanju stabilnosti cijena, za uvođenje nacionalne valute. Novčanice hrvatskog dinara izdane su u apoenima od 1, 5, 10, 25, 100, 500, 1000, 2000, 5000, 10 000, 50000 i 100000, a kovanice nisu izrađivane.

Slika 1. Novčanice hrvatskog dinara

Izvor: Hrvatska narodna banka, dostupno na e-adresi <http://www.hnb.hr/novcan/povijest/h-nastavak-3.htm>

Na sredini lica svih novčanica lik je hrvatskog znanstvenika Ruđera Boškovića. Veći apoeni na naličju imali su motiv spomenika „Povijest Hrvata“ kipara Ivana Meštrovića, a manji zagrebačku katedralu.

Kao novčana jedinica Republike Hrvatske kuna je uvedena 30. svibnja 1994. godine. Izdavanje kune uslijedilo je nakon provođenja stablizacijskog programa. Stabilizacijskim je programom nakon hiperinflacije koja je bila veća od 1000 posto godišnje u 1993., u godini 1994. uspostavljena stabilnost cijena.

Naziv kuna za trajnu hrvatsku valutu izabran je zbog značajne uloge kunina krvna u monetarnoj i fiskalnoj povijesti Republike Hrvatske. Povijest naziva novčane jedinice Republike Hrvatske kune počinje s krvnom kune kao sredstvom naturalnog plaćanja, zatim kuna postaje obračunska novčana jedinica i, napokon, novac u modernom smislu.

Kunino krvno služilo je kao sredstvo plaćanja poreza zvanog kunovina ili marturina u srednjovjekovnoj Slavoniji, Primorju, Dalmaciji; lik kune nalazio se od prve polovice 13. stoljeća pa gotovo do kraja 14. stoljeća na hrvatskom kovanom novcu zvanom banovci; kuna je bila potencijalni novac Banovine Hrvatske te stvarni novac u izdanju Nezavisne države Hrvatske i ZAVNOH-a.

1.3. Novčana masa

Novčana masa ukupna su novčana sredstva u nekoj zemlji koja se neposredno i bez ikakvih ograničenja mogu upotrebljavati kao sredstvo plaćanja. Osim gotovog novca u optjecaju (kovanog novca u malim apoenima i papirnog novca) novčana masa obuhvaća sve one depozite odnosno potraživanja na računima banaka koja služe kao sredstvo plaćanja u procesu prometa. Većinom se smatra da štedni ulozi ne pripadaju novčanoj masi jer se ne mogu direktno upotrijebiti kao sredstvo plaćanja, ali se lako mogu pretvoriti u takva sredstva i u tom se slučaju za taj iznos povećava novčana masa. U novčanu masu ne ulaze ni druga sredstva na računima kod banaka kojima njihovi vlasnici ne mogu raspolažati. Ona čine samo potencijalnu novčanu masu jer se mogu pretvoriti u sredstva plaćanja njihovim deblokiranjem, ukidanjem ograničenja itd.

Osnovna mjera agregatne ponude novca je transakcijski novac, odnosno onaj novac koji služi za robno-novčane transakcije ili kupoprodaje roba i usluga; označava se simbolom M1 (Fiat novac), a sastoji se od gotovine izvan banaka (Got) i depozita po viđenju (D) koji se nalaze kod središnje banke ili kod poslovnih banaka ($M1 = Got + D$).

Depoziti po viđenju jedna su vrsta novčanih uloga u banku, nisu oročeni na neki definirani rok, već ih štediša može zatražiti kada želi. Gotovinu čine kovani novac izvan banaka i papirni novac. Pojednostavljeni, gotovinu možemo tretirati kao monetarnu bazu ili primarni novac koji je potpuno pod kontrolom središnje banke.

Drugi monetarni agregat je M2 (*quasi novac*); to je šira mjera ukupne ponude novca jer obuhvaća novac u širem smislu, odnosno i onaj novac koji obavlja funkciju čuvanja jednog dijela ukupne imovine u novčanom obliku. M2 se sastoji od M1 i kratkoročne štednje (S), odnosno od novčanih sredstava koja su, kao dio nečije imovine, oročena (do godinu dana) na štednim računima u bankama.

Takva su novčana sredstva bliski supstituti transakcijskog novca i lako se mogu pretvoriti u gotovinu bez značajnijeg gubitka ukupne vrijednosti.

Treći monetarni agregat M3 sadrži M2 i manje likvidna novčana sredstva kao što su depoziti oročeni na dulje od godine dana (Dor).

Četvrti monetarni agregat M4 obuhvaća M3 i još manje likvidna sredstva (Lmin) kao što su oročeni devizni depoziti te obveznice i drugi instrumenti tržišta novca.

U statistici i evidenciji kojom se koristi HNB četvrti monetarni agregat označava se sintagmom ukupna likvidna sredstva. Definicije novčane mase mijenjaju se zbog pojave novih vrsta novca, novih vrijednosnih papira i novih oblika i instrumenata plaćanja, što

otežava regulaciju agregatne ponude novca i smanjuje mogućnost utjecaja monetarne politike na realne aggregate pomoću promjena u monetarnim agregatima.

Novčana sredstva neprekidno struje i preljevaju se iz jedne kategorije u drugu. Novac iz optjecaja preljeva se u štednju (*quasi novac*) ili čak u nelikvidna sredstva, kao što se *quasi novac* ili ograničeni depoziti preljevaju u novčanu masu. Sve te promjene mogu se događati bez promjena u veličini samog monetarnog volumena. Optimalna novčana masa, prema suvremenoj novčanoj teoriji, smatra se ona količina novca u prometu koja je dovoljna da se omogući nesmetan ukupan tok društvene reprodukcije uz održavanje stabilnosti tržišta i cijena.

2. POLOŽAJ I ZADAĆE HRVATSKE NARODNE BANKE

Ključna je institucija u području platnog prometa Hrvatska narodna banka (HNB) koja ima niz ovlasti u području platnog prometa. Ustrojstvo, položaj, cilj i zadatci HNB-a propisani su Zakonom o Hrvatskoj narodnoj banci NN 75/08, 54/13. Hrvatska narodna banka zadužena je za provođenje monetarne politike, samostalna je i neovisna o tijelima Republike Hrvatske u njezinu provođenju, a temeljni je cilj HNB-a postizanje i održavanje stabilnosti cijena. HNB utvrđuje i provodi monetarnu i deviznu politiku. Kako bi ostvario monetarnu i deviznu politiku, HNB može odrediti mjere i instrumente kojima regulira kreditnu aktivnost i likvidnost banaka i kojima regulira količinu novca u optjecaju te donositi mjere u vezi s kamatnim stopama i tečajem domaće valute. Osim toga, HNB mora poticati i gospodarsku politiku, ali da pritom ne dovede u pitanje ostvarivanje svog osnovnog cilja.

U ostvarivanju svog cilja Hrvatska narodna banka potpuno je samostalna i neovisna čime se onemogućuje zloupotreba monetarne politike što bi dugoročno dovelo do gubitka za cijelo gospodarstvo.

Neovisnost HNB-a odnosi se na četiri područja neovisnosti:

- 1) institucionalnu
- 2) funkcionalnu
- 3) osobnu i
- 4) financijsku neovisnost.

Institucionalna neovisnost znači da na odluke Hrvatske narodne banke ne mogu utjecati druge institucije.

Funkcionalna neovisnost odnosi se na jasno postavljen cilj i samostalnost u odabiru mjera i instrumenta monetarne politike.

Osobna neovisnost jamči zaštitu dužnosnika Hrvatske narodne banke od vanjskih pritisaka, pri čemu se isključuje sukob interesa i precizno definira izbor i razrješenje guvernera i članova Savjeta.

Financijska neovisnost znači da prihode i rashode određuju narav monetarne i devizne politike, a ne obrnuto.

Hrvatski sabor ne može jednostrano na osnovi svoje procjene o odstupanju od ciljeva HNB-a razriješiti guvernera HNB-a, a eventualni razlozi razrješenja propisani su Protokolom o Statutu Europskog sustava središnjih banaka (ESSB-a).

Osim ciljeva, Hrvatska narodna banka ima i zadatke koji su joj dodijeljeni zakonom. Iako je u realizaciji svojeg cilja i zadatka Hrvatska narodna banka samostalna i neovisna o Vladi i tijelima državne vlasti, ona mora s njima surađivati. Suradnja uključuje mogućnost HNB-a da na prijedloge odluka, uredaba i zakona, a koji se odnose na ciljeve, poslove i zadatke HNB-a, daje svoje mišljenje prije nego što se upute Hrvatskom saboru.

Hrvatska narodna banka vodi račune Republike Hrvatske i obavlja platni promet po tim računima.

U mnogim nerazvijenim zemljama središnje su banke još uvijek pod snažnim utjecajem države i jedna od njihovih zadaća jest i kreditiranje države, uz minimalnu kamatnu stopu. Naravno, takvo financiranje države potpuno je protivno tržišnim načelima, koja zahtijevaju da svi, pa tako i država, sve svoje finansijske potrebe moraju podmirivati na tržištu, a uz jednake uvjete. I Ugovor iz Maastrichta u članku 107. zabranjuje središnjim bankama da financiraju državu i jamči neovisnost Europske središnje banke (dalje: ECB) te središnjih nacionalnih banaka svih zemalja članica. Središnje banke zemalja članica EU-a ne smiju tražiti ni primati nikakve instrukcije od vlade ili bilo koje druge institucije EU-a, a sve te institucije trebaju se suzdržavati od bilo kakva utjecaja na politiku ECB-a ili nacionalnih banaka (Ugovor iz Maastrichta – Ugovor o Europskoj uniji, 1992., Maastricht).

Iznimno je važna neovisnost središnje banke o ministarstvu financija ili drugoj instituciji zaduženoj za upravljanje javnim dugom. To pokazuje primjer Italije u kojoj su tijekom 1970-ih godina zbog dugogodišnje ekspanzivne monetarne politike i mogućnosti kreditiranja države od središnje banke uvelike narasli monetarni agregati. Zbog toga je 1981. godine donesena važna odluka o institucionalnom odvajanju ministarstva financija i središnje banke, nakon čega je zaustavljen snažan rast monetarnih agregata. Takav ili sličan scenarij postojao je i u mnogim drugim zemljama pa se može zaključiti da je za ostvarivanje temelnog cilja monetarne politike – očuvanja stabilnosti cijena, iznimno važna neovisnost središnje banke o ministarstvu financija ili o posebnoj instituciji za upravljanje javnim dugom.

Ustav Republike Hrvatske, donesen 21. prosinca 1990., odredio je Narodnu banku kao središnju banku Republike, koja je tada nosila naziv Narodna banka Hrvatske te je bila zadužena za stabilnost valute i za opću likvidnost plaćanja u zemlji i prema inozemstvu. Godine 1991. uveden je hrvatski dinar (HRD) kao zakonsko sredstvo plaćanja, a 1997. godine ime Narodne banke Hrvatske zamijenjeno je sadašnjim – Hrvatska narodna banka (HNB).

Zakonima iz 2001. i 2006. godine određeno je da je postizanje i održavanje stabilnosti cijena osnovni cilj djelovanja HNB-a te je dodatno učvršćena neovisnost središnje banke i stvorene su zakonske pretpostavke da, danom pristupanja Republike Hrvatske Europskoj uniji, HNB postane sastavni dio Europskog sustava središnjih banaka (ESSB-a) te da počne obavljati svoje zadatke u skladu sa Statutom ESSB-a i Europske središnje banke (ESB-a).

U srpnju 2008. godine na snagu je stupio novi Zakon o Hrvatskoj narodnoj banci kojim se pravni okvir djelovanja hrvatske središnje banke dodatno usklađuje s pravnim standardima Europske unije, posebno u dijelu koji se odnosi na stupanj neovisnosti središnje banke (institucionalne, funkcionalne, osobne i finansijske neovisnosti) i na cilj Hrvatske narodne banke, te se stvaraju preduvjeti za nesmetano funkcioniranje HNB-a u okviru Europskog sustava središnjih banaka (ESSB-a) i Europske središnje banke (ESB-a) i uvođenje eura kao službene novčane jedinice Republike Hrvatske.

Hrvatska narodna banka dva puta godišnje obavještava Hrvatski sabor o finansijskom stanju, stupnju ostvarenja stabilnosti cijena i provedbi monetarne politike. Najmanje jednom polugodišnje Ministarstvo financija savjetuje se s Hrvatskom narodnom bankom o planovima koji se odnose na domaće i vanjsko zaduživanje Republike Hrvatske tijekom sljedećeg polugodišta, uključujući iznose koji se ugovaraju i isplaćuju prema tim zaduživanjima, te o očekivanim učincima toga zaduživanja. O svim transakcijama Republike Hrvatske koje su vezane uz domaće i vanjsko zaduživanje, Ministarstvo

financija dužno je obavijestiti Hrvatsku narodnu banku u opsegu koji će zajednički utvrditi Hrvatska narodna banka i Ministarstvo financija (čl. 38. Zakona o HNB-u, NN 75/08 i 54/13).

Zakon izričito propisuje da HNB ne smije odobravati kredite Republici Hrvatskoj, izvanproračunskim fondovima, tijelima javne vlasti te gradovima, općinama i županijama. Hrvatska narodna banka ne smije omogućiti prekoračenje po računu ili bilo koji drugi oblik kreditiranja u korist institucija, tijela, ureda ili agencija Europske unije, središnjih vlasti, regionalnih, lokalnih ili drugih tijela javne vlasti, ostalih javnopravnih tijela ili javnih poduzeća država članica niti Hrvatska narodna banka smije kupovati dužničke instrumente od navedenih subjekata (čl. 78. Zakona o HNB-u, NN 75/08 i 54/13).

Savjet Hrvatske narodne banke sastoji se od devet članova, a čine ga guverner, pet viceguvernera i tri člana. Guverner svojom odlukom imenuje svojeg zamjenika, a bira ga među viceguvernerima.

Guverner Hrvatske narodne banke član je Općeg vijeća ESB-a.

Izmjenama i dopunama Zakona o Hrvatskoj narodnoj banci iz 2013. g. Hrvatska narodna banka sastavni je dio Europskog sustava središnjih banaka. Hrvatska narodna banka i članovi njezinih tijela ne traže niti su vezani na upute institucija i tijela Europske unije, vlada država članica Europske unije i drugih tijela. Institucije i tijela Europske unije, vlade, agencije, uredi i druga tijela država članica Europske unije dužni su poštivati neovisnost i ne smiju utjecati na neovisnost Hrvatske narodne banke, na donošenje i provedbu odluka Hrvatske narodne banke i njezinih tijela te ne smiju odobravati, poništavati, odgađati, ukidati ili na bilo koji drugi način utjecati na bilo koju odluku Hrvatske narodne banke u područjima iz njezine nadležnosti.

Danom uvođenja eura kao novčane jedinice Republike Hrvatske HNB će prenijeti svoje ovlasti za vođenje monetarne politike i deviznih operacija, za upravljanje međunarodnim pričuvama i funkcioniranje platnog sustava na ESB. Guverner HNB-a postat će član Upravnog vijeća ESB-a. HNB će zadržati samostalnost i neovisnost u odlučivanju i provedbi preostalih zadataka. Kao integralni dio ESSB-a hrvatska središnja banka sudjelovat će u utvrđivanju i vođenju monetarne i devizne politike te provođenju monetarne kontrole.

U ostvarivanju svojega cilja i obavljanju svojih zadataka Hrvatska narodna banka **samostalna je i neovisna**. Tijela Republike Hrvatske i druge osobe ne smiju utjecati na donošenje i provedbu odluka Hrvatske narodne banke niti mogu odobravati, poništavati, odgađati ili ukidati bilo koju odluku Hrvatske narodne banke i njezinih tijela u područjima iz njezine nadležnosti.

Zadaci Hrvatske narodne banke jesu:

1. utvrđivanje i provođenje monetarne i devizne politike;
2. držanje međunarodnih pričuva Republike Hrvatske i upravljanje njima;
3. *izdavanje novčanica i kovanog novca;*
4. *izdavanje i oduzimanje odobrenja i suglasnosti u skladu sa zakonima kojima se uređuje poslovanje kreditnih institucija, kreditnih unija, institucija za platni promet i sustava za namiru platnih transakcija te devizno poslovanje i poslovanje ovlaštenih mjenjača;*
5. *obavljanje poslova supervizije i nadzora u skladu sa zakonima kojima se uređuje poslovanje kreditnih institucija, kreditnih unija, institucija za platni promet i sustava za namiru platnih transakcija;*

6. vođenje računa kreditnih institucija i obavljanje platnog prometa po tim računima, davanje kredita kreditnim institucijama i primanje u depozit sredstava tih institucija;
7. uređivanje i unapređivanje sustava platnog prometa;
8. obavljanje zakonom utvrđenih poslova za Republiku Hrvatsku;
9. donošenje podzakonskih propisa u poslovima iz svoje nadležnosti i
10. obavljanje ostalih, zakonom utvrđenih poslova.

Ulaskom Hrvatske u EU Hrvatska narodna banka postala je dijelom Europskog sustava središnjih banaka te je dobila i nove zadatke.

Jedan od zadataka Hrvatske narodne banke jest utvrđivanje i provođenje monetarne i devizne politike u Republici Hrvatskoj. Radi ostvarivanja utvrđene monetarne i devizne politike HNB može odrediti mjere i instrumente koji su mu potrebni za reguliranje *kreditne aktivnosti i likvidnosti banaka* i za reguliranje količine novca u optjecaju te donositi mjere u svezi s kamatnim stopama i tečajem domaće valute.

Međunarodne pričuve su, prema definiciji Međunarodnoga monetarnog fonda, «inozemna imovina koja je pod kontrolom i na raspolaganju monetarne vlasti u svrhu izravnog financiranja neravnoteže u bilanci plaćanja te neizravnog reguliranja neravnoteže putem intervencija na deviznom tržištu radi utjecaja na tečaj te u ostale svrhe». Međunarodne pričuve mogu uključivati inozemna sredstva plaćanja u gotovini, zlato, plemenite kovine i drago kamenje, devizne depozite u bankama, inozemne vrijednosnice i posebna prava vučenja Međunarodnoga monetarnog fonda. Zemlje drže međunarodne pričuve kako bi osigurale međunarodnu likvidnost zemlje, a time i kredibilitet zemlje prema međunarodnoj zajednici.

Monetarna politika

Monetarna politika je skup politika i djelovanja kojim se kontrolira količina novca u ekonomiji sa svrhom postizanja ciljeva monetarne politike. Ciljevi su monetarne politike:

- stabilnost cijena
- stabilnost finansijskog sustava
- stabilnost tečaja
- ekonomski rast i
- zaposlenost.

Osnovni je cilj monetarne politike u većini zemalja očuvanje stabilnosti cijena jer je ta stabilnost osnova za ostvarivanje gospodarskog rasta, visokog stupnja zaposlenosti i poboljšanja životnog standarda. Provođenje monetarne politike zahtijeva kontrolu količine novca u optjecaju, a središnja banka je institucija koja provodi tu kontrolu. Kako bi ostvarila ciljeve monetarne politike, banka se služi mehanizmima monetarne politike (količina novca, kamatna stopa i tečaj). Novac je generator ekonomskog razvoja, a u odsutnosti adekvatne monetarne politike nedovoljna opskrbljenošć novcem može postati najznačajniji izvor ekonomskih poremećaja. Oskudnost novca odražava se na pad likvidnosti svih bankarskih i nebankarskih subjekata, potiče deflaciiju, recesiju i dužničko-vjerovničku krizu.²

² Lovrinović, I. & Ivanov, M. (2003). Novac i gospodarska aktivnost. Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, 1(1), 23–41.

Središnja banka svoje ciljeve ne ostvaruje izravnim kontaktom s drugim subjektima u finansijskom sustavu neke zemlje, građanima i poduzećima, već djeluje posredno, utjecajem na poslovne banke.

Hrvatska narodna banka na području monetarne politike provodi različite mjere kako bi održala stabilnost cijena, odnosno kako bi podržala što veći gospodarski rast uz što nižu inflaciju i tako provela svoju zakonom definiranu ulogu. Iz prošlosti je poznato da razdoblja visoke inflacije uglavnom dovode do kolapsa gospodarstva, jer se pažnja poduzetnika pomiciće s proizvodnje dobara na to kako očuvati vrijednost imovine koju posjeduju i kojom upravljaju.

Moderni ekonomski sustavi pokazuju da je inflacija na određeni način potrebna kako bi se postigao gospodarski rast. Usto je gotovo nemoguće uspostaviti vezu između stope inflacije i gospodarskog rasta, što dodatno otežava djelovanje središnje banke. Ona se mora brinuti o stabilnosti cijena, ali i dopustiti njihov određeni rast kako bi se postigao što veći gospodarski razvoj.

Monetarna politika u Hrvatskoj temelji se na specifičnoj strategiji tzv. nominalnog sidra deviznog tečaja. To znači da je očuvanje stabilnosti nominalnog tečaja prema euru glavni cilj preko kojega se ostvaruje stabilnost cijena. Kroz stabilnost tečaja kune ostvaruje se i očuvanje finansijskog sustava Hrvatske koji je iznimno euroiziran (devizni depoziti i krediti odobreni s valutnom klauzulom) i visokog inozemnog duga. Specifičnost monetarne³ politike HNB-a jest značajno oslanjanje na devizne aukcije, visoku obveznu pričuvu i minimalno potrebna devizna potraživanja kao temeljne poluge monetarnog djelovanja. Dodatno, u pretkriznom razdoblju nekoliko su godina korištene granične i posebne obvezne pričuve radi ograničavanja inozemnog zaduživanja banaka te obvezni blagajnički zapisi kojima je zajedno s visokom obveznom pričuvom penaliziran i sprječavan prekomjerni rast kredita i posljedično dodatna prekomjerna zaduženost svih domaćih sektora. Unatoč stabilnosti tečaja izostaje rast realnog sektora.

Najvažniji instrument monetarne politike HNB-a vezan uz kreiranje (poništavanje) primarnog novca jesu devizne aukcije kojima središnja banka održava stabilnost deviznog tečaja, a posljedično kreira ili poništava kunske viškove rezerva banaka. Nasuprot tomu, prodajom deviza bankama smanjuju se kunski viškovi rezerva banaka i poništava primarni novac. S obzirom na to da potrebe očuvanja stabilnosti tečaja i kumuliranja deviznih pričuva otkupom deviza od banaka rezultiraju rastom kunske viškova likvidnosti banaka, središnja banka prekomjerne viškove sterilizira preko obvezne rezerve koja se obračunava po visokoj stopi.

³ Ured Predsjednice RH, Vijeće za gospodarska pitanja Predsjednice Republike Hrvatske, Monetarna i fiskalna politika, <http://predsjednica.hr/files/Vije%C4%87e%20za%20gospodarska%20pitanja%20-%20MONETARNA%20I%20FISKALNA%20POLITIKA.pdf>.

Obvezna pričuva

Obvezna pričuva ili politika rezerva likvidnosti jedna je od najstarijih mjera kojom se koriste središnje banke. Važnost te mjere, posebno na nerazvijenijim finansijskim tržištima, jest u tome da se pomoću nje jednostavno kontrolira monetarna i kreditna multiplikacija novca. Osim toga, toj su mjeri podložne isključivo institucije na koje utječe središnja banka, a to su banke i štedionice, dok su ostali sudionici finansijskog tržišta isključeni. Povećanjem stope obvezne pričuve središnja banka sterilizira likvidnost, odnosno povlači novac iz optjecaja, dok spuštanjem stope obvezne pričuve provodi emisiju primarnog novca, odnosno povećava likvidnost bankovnog sustava. Obveznu pričuvu obračunavaju, održavaju i izdvajaju sljedeće kreditne institucije: banke, štedne banke i podružnice stranih banaka sa sjedištem u Republici Hrvatskoj koje su dobile odobrenje za rad od Hrvatske narodne banke.

Obvezna pričuva obračunava se na kunска i devizna sredstva u bankama. Pojednostavljeni rečeno, za svaku kunu novčanih sredstava koju banke prime od vjerovnika (neovisno o tome radi li se o depozitima primljenima od javnosti, kreditima primljenima od drugih banaka ili o izdanim dužničkim vrijednosnim papirima), banke moraju na stranu odvojiti 12 lipa i tih 12 lipa (stopa obvezne pričuve = 12 %) ne smiju upotrijebiti u svojoj kreditnoj aktivnosti. Valuta izdvajanja deviznog dijela obvezne pričuve: EUR, USD.

S obzirom na to da banke posljednjih godina u većoj mjeri kreditiraju stanovništvo, koje se pak pretežito zadužuje za finalnu potrošnju, i to velikim dijelom uvozne robe, HNB svojim mjerama nastoji utjecati na banke kako bi one smanjile kreditiranje stanovništva za finalnu potrošnju. Na taj način HNB nastoji utjecati na cijelokupno gospodarstvo jer bi dosadašnje ponašanje banaka i stanovništva, bez reakcije središnje banke, gotovo sigurno dovelo do gospodarskog sloma.

Obvezni blagajnički zapisi

Obvezni blagajnički zapisi vrijednosni su papiri koje poslovne banke moraju upisati kod središnje banke na prekoračenje dopuštenog rasta kreditnih plasmana. Njihov upis reguliran je posebnim odlukama središnje banke, a rok dospijeća im je 35 dana. Posebnost je tih vrijednosnih papira u tome da njima nije moguće trgovati na sekundarnom tržištu.

3. PLATNI SUSTAVI

Platni sustav jest sustav za prijenos novčanih sredstava s formalnim i standardiziranim postupcima i zajedničkim pravilima za obradu, obračun i/ili namiru platnih transakcija. HNB propisuje i nadzire sustave za obračun međubankovnih platnih transakcija te načine namire na računima banaka na osnovi plaćanja izvršenih preko međubankovnih sustava. HNB izdaje odobrenja za rad međubankovnih sustava te određuje sudionike i plaćanja koja se izvršavaju.

Preko platnog sustava između banaka koje imaju sjedište u RH izvršavaju se nacionalne platne transakcije u valuti RH. RH ima izgrađenu infrastrukturu nacionalnog platnog prometa, a ona se sastoji od Hrvatskog sustava velikih plaćanja (HSVP) i Nacionalnog klirinškog sustava (NKS). HSVP i NKS čine sustav za obračun svih bezgotovinskih plaćanja u RH. Sudionici u HSVP-u su HNB, sve banke i štedionice te FINA kao poseban sudionik.

Platni promet u Republici Hrvatskoj izvršava se preko četiriju platnih sustava, a to su:

1. Nacionalni klirinški sustav (NKS)
2. EuroNKS
3. Hrvatski sustav velikih plaćanja (HSVP) i
4. TARGET2.

3.1. HSVP i NKS

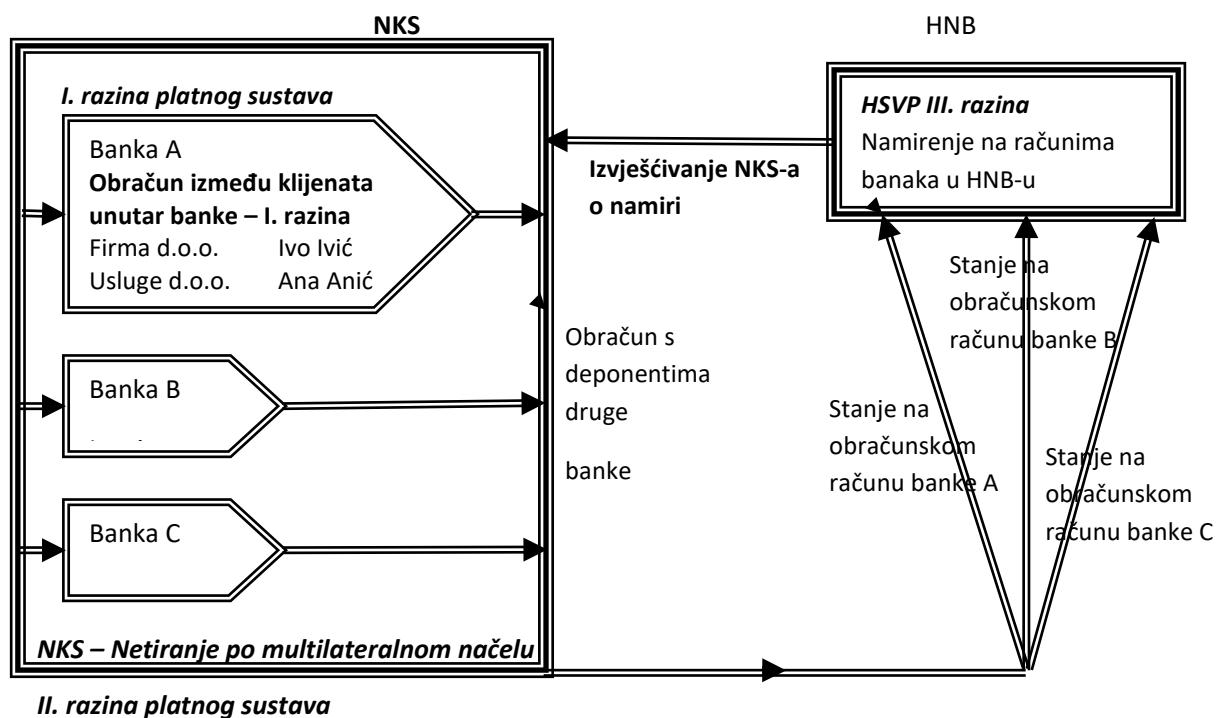
NKS – Nacionalni klirinški sustav je sustav preko kojeg se banke međusobno namiruju za plaćanja svojih komitenata (**sustav malih plaćanja**) koji su deponenti druge banke. Sudionici u NKS-u su kreditne institucije (banke i štedne banke), podružnice kreditnih institucija iz treće države sa sjedištem u RH i Hrvatska banka za obnovu i razvitak. Osnovna karakteristika NKS-a jest da je to sustav za multilateralni obračun po neto načelu velikog broja transakcija koje glase na male iznose. Velik broj malih transakcija iz banke A paketira se i šalje na obradu u banku B. Direktni su sudionici u obračunu preko NKS-a kreditne institucije. Sudionik u NKS-u jest i HNB.

Obračun platnih transakcija u NKS-u obavlja se preko obračunskih računa neposrednih sudionika u obračunskim ciklusima tijekom obračunskog dana. Obračuni se u NKS-u tijekom jednog dana obavljaju u trima ciklusima. Na kraju radnog dana izvršava se namirenje po neto multilateralnom načelu. Netiranje bi značilo da se izračunava neto pozicija svake banke u odnosu na ostale. Netiranje po multilateralnom načelu značilo bi da se nakon što se ustanovi neto pozicija banke prema ostalim bankama pojedinačno određuje i pozicija banke u odnosu na sustav u cjelini. Rezultat je da se na kraju radnog dana dobiva samo jedna neto pozicija koja označava obvezu jedne banke prema svim ostalim sudionicima NKS-a.

HSVP – Hrvatski sustav velikih plaćanja je platni sustav za namiru naloga za prijenos novčanih sredstava u realnom vremenu na bruto načelu, pri čemu se svaki nalog obrađuje pojedinačno (nalog po nalog), u trenutku kada je pojedinačni nalog zaprimljen. HSVP funkcioniра kao RTGS sustav (*Real Time Gross Settlement*). HNB je vlasnik HSVP-a i njime operativno upravlja. **Platne transakcije namiruju se pojedinačno, u iznosu na koji su**

zadane. Sudionici u HSVP-u su kreditne institucije, Hrvatska narodna banka, Hrvatska banka za obnovu i razvitak i Središnje klirinško depozitarno društvo.⁴

Na kraju dana NKS dostavlja HNB-u stanje na obračunskom računu banke. Hrvatska narodna banka obavlja, preko Hrvatskog sustava velikih plaćanja, konačnu namiru na računima banaka u Hrvatskoj narodnoj banci. Svaka banka ima kod HNB-a otvoren račun za namirenje u HSVP-u. HNB radi konačno namirenje i šalje poruke telekomunikacijskim putem preko SWIFT telekomunikacijske mreže koja služi za prijenos poruka unutar HSVP-a. Hrvatska narodna banaka izvješćuje NKS o provedenoj namiri nakon čega se završava obračunski dan u NKS-u.

Slika 2. Razine platnog sustava u Hrvatskoj

S ciljem uključivanje Hrvatske u SEPA-u 2016. g. uspostavljen je TARGET2-HR sustav radi uključenja u platni sustav TARGET2. TARGET2 i EuroNKS su platnoprometna infrastruktura za izvršenje nacionalnih i prekograničnih platnih transakcija u eurima.

Sustav EuroNKS međubankovni je platni sustav kojem je vlasnik i operativni upravitelj Financijska agencija. Sustav EuroNKS služi kao nacionalni platni sustav za izvršenje malih plaćanja u eurima, dok TARGET2-HR sustav omogućuje provođenje međubankovnih transakcija u eurima. Sudionici hrvatske komponente TARGET2-HR sustava su HNB i kreditne institucije.

⁴ Odluka o pravilima rada Hrvatskog sustava velikih plaćanja, NN br. 46/2016., čl. 2.

3.2. TARGET2 i T2S

Europski sustav središnjih banaka (engl. *European System of Central Banks* – ESCB) sastoji se od ECB-a i nacionalnih središnjih banaka svih članica Europske zajednice bez obzira na to jesu li prihvatile euro ili nisu.

Eurosystem obuhvaća Europsku središnju banku (ECB) i nacionalne središnje banke europolodručja, a odgovoran je za provođenje jedinstvene monetarne politike i stabilnost cijena u europolodručju. *Eurosystem* i ECB koegzistirat će sve dok postoje članice Europske zajednice koje nisu prihvatile euro kao nacionalnu valutu.

Euroarea (europodručje) obuhvaća zemlje koje su uvele euro.

Tijekom dosadašnjeg razdoblja, od platnih sustava EMU, pod okriljem ECB-a jest TARGET. Brza integracija novčanih tržišta u europolodručju bila je usko povezana s razvojem TARGET sustava za namirenja u realnom vremenu na bruto načelu (RTGS) u eurima, a koji je u funkciji od uvođenja jedinstvene valute. On je bio vodeći euro plredni sustav i jedan od najvećih platnih sustava u svijetu, koji međusobno povezuje 15 nacionalnih RTGS sustava i plredni mehanizam ECB (engl. *ECB paymentmechanism* – EPM). TARGET je započeo s radom u siječnju 1999. godine sa svrhom obrade plaćanja neposredno vezanih na operacije monetarne politike i namirenja međudržavnih sustava velikih plaćanja za zemlje koje se koriste eurom kao nacionalnom valutom.

Godine 2008. TARGET je zamijenjen TARGET2 sustavom. TARGET2 je Transeuropski automatizirani sustav ekspresnih novčanih transakcija u realnom vremenu na bruto načelu za sva plaćanja u eurima. Sustav TARGET2 omogućuje namiru plaćanja u eurima u realnom vremenu na bruto načelu. TARGET2 u prvom redu služi za namiru međubankovnih plaćanja, međutim u njemu se vrši i konačna namira za pomoćne sustave – kao što je sustav malih plaćanja i sustav za namiru plaćanja vrijednosnica T2S. Namira u realnom vremenu na bruto načelu znači obradu i namiru naloga za plaćanje na osnovi svake pojedine transakcije u realnom vremenu. Sustav TARGET2 ima decentraliziranu strukturu te povezuje nacionalne sustave namire u realnom vremenu na bruto načelu (sustavi RTGS) i ESB-ov plredni mehanizam. Za razliku od TARGET sustava koji je bio decentralizirani sustav i koji se sastojao od 15 povezanih nacionalnih platnih sustava i platnog sustava Europske središnje banke, TARGET2 ima jedinstvenu zajedničku platformu koju oblikuju i njome upravljaju tri središnje banke: Banca d'Italia, Banque de France i Deutsche Bundesbank (Italije, Francuske i Njemačke). U TARGET2 sustav uključene su i središnje banke europskog sustava (ESCB – *European System of Central Banks*). Sustav TARGET2 važan je za obavljanje određenih osnovnih zadaća Eurosustava, odnosno za provođenje monetarne politike Unije i promicanje nesmetanog funkcioniranja platnih sustava. Zemlje članice EU-a koje nisu uvele euro također se mogu priključiti TARGET2 sustavu. Za komunikaciju između TARGET2 sustava i njegovih sudionika upotrebljavaju se SWIFT standardi.

TARGET2-HR komponenta je sustava TARGET2 Hrvatske narodne banke.

TARGET2-Securities (T2S) jest sustav preko kojeg Eurosustav pruža usluge sudjelujućim središnjim depozitorijima vrijednosnih papira i središnjim bankama namiru transakcija s

vrijednosnim papirima. Četiri središnje banke: Deutsche Bundesbank, Banque de France, Banca d'Italia i Banco de España (Njemačke, Francuske, Italije i Španjolske) oblikuju platformu sustava T2S i upravljaju njome u korist Eurosustava.

4. OSNOVNI POJMOVI U PLATNOM PROMETU

Inicijativa i provedba uvođenja Jedinstvenog euro platnog područja, poznatoga kao SEPA (*Single Euro Payments Area*), krenula je 2000. godine na Lisabonskom procesu kao rezultat akcijskog i razvojnog plana EU-a, s ciljem postizanja najdinamičnijeg i najkonkurentnijeg gospodarstva na svijetu. Plan za razdoblje do 2010. godine usvojilo je Europsko vijeće u Lisabonu u travnju 2000. godine, u sklopu kojeg je posebno usvojen FSAP (*Financial Services Action Plan*) kojim je trasirana SEPA. Europska komisija potpomognuta Europskom središnjom bankom (ECB) uspostavila je pravni okvir u vidu Direktive 2007/64/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 13. studenoga 2007. o platnim uslugama na unutarnjem tržištu. Prvom Direktivom iz 2007. godine uspostavljen je jedinstveni pravni okvir primjenjiv na sve platne usluge u Europskom gospodarskom prostoru, omogućeno je da izvršenje prekograničnih plaćanja između država članica Europskoga gospodarskog prostora bude jednostavno, učinkovito i sigurno te je stvorena pravna osnova za uspostavu Jedinstvenog područja plaćanja u eurima (SEPA).

Od tada je na tržištu plaćanja malih vrijednosti došlo do značajnih tehničkih inovacija, s brzim rastom broja elektroničkog i mobilnog plaćanja te pojavom novih vrsta platnih usluga na tržištu. Posljednjih godina povećali su se rizici za sigurnost povezani s elektroničkim plaćanjem. Razlog je porast tehničke složenosti elektroničkih plaćanja, neprekidno rastući obujam elektroničkih plaćanja širom svijeta i nove vrste platnih usluga. Rezultat toga donošenje je Direktive 2015/2366 od 25. studenoga 2015. o platnim uslugama na unutarnjem tržištu.⁵

4.1. SEPA

SEPA – jedinstveno područje plaćanja u eurima (engl. *Single Euro Payments Area*) jest područje na kojemu potrošači, poslovni subjekti i tijela javne vlasti mogu uplaćivati i primati plaćanja u eurima pod jednakim osnovnim uvjetima, pravima i obvezama, neovisno o svojoj lokaciji. SEPA platni instrumenti rabe se u skladu sa SEPA platnim shemama, pri čemu te sheme čine zajednički skup pravila, praksa i standarda dogovorenih na međubankovnoj razini. Te su sheme definirane SEPA pravilnicima (engl. *Rulebooks*), i to Pravilnikom za SEPA kreditni transfer i Pravilnikom za SEPA izravno terećenje.

Pravila i standardi opisani u tim pravilnicima obvezujući su za pružatelje platnih usluga koji su pristupili SEPA platnim shemama. Isti set SEPA platnih instrumenata i jedinstvena pravila za te sheme omogućuju korisnicima platnih usluga izvršenje bezgotovinskih platnih transakcija u eurima na jednak način i pod istim uvjetima na cijelom SEPA području.

⁵ DIREKTIVA (EU) 2015/2366 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 25. studenoga 2015. o platnim uslugama na unutarnjem tržištu, o izmjeni direktiva 2002/65/EZ, 2009/110/EZ i 2013/36/EU te Uredbe (EU) br. 1093/2010 i o stavljanju izvan snage Direktive 2007/64/EZ.

SEPA-u čine:

- jedna valuta – euro
- jedan set platnih instrumenata (kreditni transfer, izravno terećenje i platna kartica)
- zajednička pravna osnova
- zajednički tehnički standardi
- infrastruktura za obradu platnih transakcija i
- zajednička poslovna pravila.⁶

Za provedbu pravnog okvira SEPA je definirala tri platna programa, koja su pobliže definirana u trima „knjigama pravila“, i to za sljedeće:

- Shemu kreditnih transfera (SCT-SEPA *Credit Transfer*)
- Shemu izravnog terećenja računa (SDD-SEPA *DirectDebit*)
- Shemu plaćanja platežnim karticama (SCF-SEPA *Cards Framework*).

4.2. Platni promet u Republici Hrvatskoj

Od donošenja Direktive 2007/64/EZ odnosno pripadajućeg Zakona o platnom prometu u RH iz 2009. godine do danas došlo je do značajnih tehničkih inovacija na tržištu plaćanja malih vrijednosti, brzog rasta broja elektroničkog i mobilnog plaćanja te pojave novih vrsta platnih usluga na tržištu, što je predstavljalo izazov za važeći pravni okvir.

Nove vrste platnih usluga pojatile su se posebno u području internetskog plaćanja gdje su se razvile usluge iniciranja plaćanja u području e-trgovine. Takve usluge trgovcima i potrošačima nude jeftinija rješenja te pružaju potrošačima mogućnost internetske kupnje čak i ako ne posjeduju platnu karticu. Isto tako, tehnološki razvoj doveo je i do pojave niza dopunskih usluga poput pružanja usluga informacija o računu što je korisniku platnih usluga omogućilo da u svakom trenutku ima cijelovit pregled svojeg finansijskog stanja.

Također, posljednjih godina povećali su se i rizici za sigurnost povezani s elektroničkim plaćanjem. Razlog tomu je porast tehničke složenosti elektroničkih plaćanja, neprekidno rastući obujam elektroničkih plaćanja širom svijeta i nove vrste platnih usluga.

Preispitivanjem važećeg pravnog okvira Europske unije za platne usluge utvrđeno je da mnogi inovativni platni proizvodi ili usluge nisu njime obuhvaćeni u potpunosti ili su isključeni iz njegove primjene. Navedeno rezultira pravnom nesigurnosti, rizicima za sigurnost u lancu plaćanja kao i nedostatkom zaštite potrošača u pojedinim područjima.

U nove vrste platnih usluga koje su propisane Direktivom (EU) 2015/2366 uvrštene su **usluge iniciranja plaćanja i usluge informiranja o računu**. Posebno su se razvile usluge iniciranja plaćanja u području e-trgovine. Te platne usluge imaju ulogu u plaćanjima putem e-trgovine uspostavom softverske veze između web-mjesta trgovca i mrežne bankovne platforme platiteljeva pružatelja platnih usluga koji vodi račun, kako bi se iniciralo internetsko plaćanje na temelju kreditnog transfera. Novim uslugama iniciranja plaćanja omogućuje se pružatelju usluge iniciranja plaćanja da primatelju plaćanja pruži sigurnost da je plaćanje inicirano, kako bi se potaknulo primatelja plaćanja da prenese

⁶ HNB, Sepa, dostupno na: <http://www.hnb.hr/temeljne-funkcije/platni-promet/sepa> (17. 10. 2016.).

robu ili ispostavi uslugu bez nepotrebne odgode. Takve usluge trgovcima i potrošačima nude jeftina rješenja te pružaju potrošačima mogućnost internetske kupnje čak i ako ne posjeduju platne kartice.

Nove usluge informiranja o računu korisniku platnih usluga pružaju zbirne internetske informacije o jednom ili više računa za plaćanje koji se vode kod jednog ili više pružatelja platnih usluga i kojima se pristupa preko internetskih sučelja pružatelja platnih usluga koji vodi račun. Korisniku platnih usluga time se omogućuje da u svakom trenutku ima cjelovit pregled svojeg financijskog stanja.

Paralelno s uvođenjem novih platnih usluga na tržištu su se pojavili i novi pružatelji takvih platnih usluga i to pružatelji usluga iniciranja plaćanja i pružatelji usluga informiranja o računu. Preduvjet za pružanje takvih novih platnih usluga jest mogućnost *on-line* pristupa računu za plaćanje kod korisnikova pružatelja platnih usluga.

Kao važna značajka novih pružatelja platnih usluga jest ta da kada pružaju isključivo usluge iniciranja plaćanja ili usluge pružanja informacija o računu, pružatelji navedenih usluga ni u jednoj fazi platnog lanca nisu u posjedu novčanih sredstava korisnika platnih usluga.

S aspekta Zakona o platnom prometu potrebno je poznavati sljedeće pojmove:⁷

Platitelj jest fizička ili pravna osoba koja ima račun za plaćanje i daje nalog ili suglasnost za plaćanje s tog računa ili, ako račun za plaćanje ne postoji, fizička ili pravna osoba koja zadaje nalog za plaćanje.

Primatelj plaćanja jest fizička ili pravna osoba za koju su namijenjena novčana sredstva koja su predmet platne transakcije.

Platna transakcija jest polaganje, podizanje ili prijenos novčanih sredstava koje je inicirao platitelj ili je inicirana u njegovo ime i za njegov račun ili ju je inicirao primatelj plaćanja, bez obzira na to kakve su obveze iz odnosa između platitelja i primatelja plaćanja.

Nalog za plaćanje jest instrukcija platitelja ili primatelja plaćanja svom pružatelju platnih usluga, a kojom se traži izvršenje platne transakcije. Nalozi za plaćanje zadaju se platnim instrumentima (npr. debitna kartica, revolving kartica, token i sl.).

Platna transakcija s udaljenosti jest elektronička platna transakcija koja je inicirana preko interneta ili uređaja kojim se može koristiti za komunikaciju na daljinu. Primjeri transakcija na daljinu su kreditni transfer preko internetskog bankarstva, plaćanje platnom karticom na internetu ili plaćanje preko mobitela. Kad se elektroničke platne transakcije iniciraju preko POS uređaja u prodavaonici ili preko mobitela korištenjem NFC tehnologije, nije riječ o platnim transakcijama s udaljenosti.

Platne transakcije s udaljenosti posebno su definirane jer zbog samog načina iniciranja takvih transakcija postoji veći rizik prijevare, pa su za takve platne transakcije propisani

⁷ Zakon o platnom prometu, NN 66/2018, čl. 3.

dodatni zahtjevi sigurnosti (pouzdana autentifikacija klijenta koja uključuje dinamičke elemente).

Platna kartica jest sredstvo koje omogućuje svojem imatelju izvršenje plaćanja robe i usluga bilo preko prihvavnog uređaja bilo na daljinu i/ili koje omogućuje podizanje gotova novca i/ili korištenje drugih usluga na bankomatu ili drugom samoposlužnom uređaju, te prijenos novčanih sredstava, a koje omogućuje iniciranje platne transakcije i njezino izvršavanje u okviru kartične platne sheme.

Transakcijski račun jest račun za plaćanje, i to: tekući račun ili žiroračun, koji otvara i vodi pružatelj platnih usluga za korisnika platnih usluga na temelju okvirnog ugovora i račun koji navedeni pružatelj usluga vodi za potrebe izvršenja platnih transakcija u svoje ime. Način otvaranja transakcijskih računa propisuje Hrvatska narodna banka. Zakon o platnom prometu definira pružatelje platnih usluga, međutim ne mogu svi pružatelji platnih usluga voditi račune. Pružatelji platnih usluga koji mogu voditi transakcijske račune jesu kreditne institucije i Hrvatska narodna banka.⁸

Okvirni ugovor jest ugovor o platnim uslugama kojim se uređuje buduće izvršenje pojedinačnih i uzastopnih platnih transakcija, a koji može sadržavati obvezu i uvjete otvaranja i vođenja računa za plaćanje.

Novčana sredstva jesu novčanice i kovani novac, elektronički novac u smislu zakona kojim se uređuje elektronički novac te druga novčana potraživanja prema pružatelju platnih usluga (knjižni novac).

Jedinstvena identifikacijska oznaka jest kombinacija slova, brojeva ili simbola koju pružatelj platnih usluga određuje jednom korisniku platnih usluga, a koju drugi korisnik platnih usluga mora navesti kako bi se jasno odredio prvi korisnik platnih usluga i/ili račun za plaćanje prvoga korisnika platnih usluga koji se upotrebljava u platnoj transakciji.

U Zakonu se pravi razlika između nacionalnih, prekograničnih i međunarodnih transakcija ili pak između kunske, eurske i ostalih transakcija.

U tom smislu Zakon uvodi pojmove:

- **država članica** – država potpisnica Ugovora o Europskome gospodarskom prostoru
- **treća država** – svaka država koja nije država članica.

U skladu s time definirane su i tri vrste platnih transakcija:

Nacionalna platna transakcija jest platna transakcija u čijem izvršavanju sudjeluju pružatelji platnih usluga koji se nalaze u Republici Hrvatskoj.

Međunarodna platna transakcija jest platna transakcija u čijem izvršavanju sudjeluju dva pružatelja platnih usluga od kojih se jedan pružatelj platnih usluga nalazi u Republici Hrvatskoj, a drugi u trećoj državi.

Prekogranična platna transakcija jest platna transakcija u čijem izvršavanju sudjeluju dva pružatelja platnih usluga od kojih se jedan pružatelj platnih usluga nalazi u Republici Hrvatskoj, a drugi u drugoj državi članici.

⁸ Hrvatski sabor, Konačan prijedlog Zakona o platnom prometu, PZE 289, str. 165.

DODATAK: PLATNE USLUGE

Zakonom o platnom prometu platne usluge su sljedeće usluge koje pružatelji platnih usluga obavljaju kao svoju djelatnost:⁹

1. usluge koje omogućuju polaganje gotova novca na račun za plaćanje, kao i svi postupci koji su potrebni za vođenje računa za plaćanje
2. usluge koje omogućuju podizanje gotova novca s računa za plaćanje, kao i svi postupci koji su potrebni za vođenje računa za plaćanje
3. usluge izvršenja platnih transakcija, uključujući prijenos novčanih sredstava na račun za plaćanje kod korisnikova pružatelja platnih usluga ili kod drugog pružatelja platnih usluga, i to:
 - a) izvršenje izravnih terećenja, uključujući jednokratna izravna terećenja
 - b) izvršenje platnih transakcija putem platnih kartica ili sličnog sredstva ili
 - c) izvršenje kreditnih transfera, uključujući trajne naloge
4. usluge izvršenja platnih transakcija u kojima su novčana sredstva pokrivena kreditnom linijom za korisnika platnih usluga, i to:
 - a) izvršenje izravnih terećenja, uključujući jednokratna izravna terećenja
 - b) izvršenje platnih transakcija putem platnih kartica ili sličnog sredstva ili
 - c) izvršenje kreditnih transfera, uključujući trajne naloge
5. usluge izdavanja platnih instrumenata i/ili prihvatanja platnih transakcija
6. usluge novčanih pošiljaka
7. usluge iniciranja plaćanja i
8. usluge informiranja o računu.

U regulatorni okvir platnog prometa uvode se dvije nove platne usluge koje se zasnivaju na internetskim i mobilnim rješenjima, i to: usluga iniciranja plaćanja i usluga informiranja o računu. Ostale platne usluge definirane novim Zakonom bile su uređene i starim Zakonom.

4.2.1. Platne usluge

Usluga iniciranja plaćanja¹⁰

Usluga iniciranja plaćanja jest usluga zadavanja naloga za plaćanje na zahtjev korisnika platnih usluga s njegova računa koji vodi drugi pružatelj platnih usluga.

Uslugu iniciranja plaćanja pružatelj usluge iniciranja plaćanja ako je račun za plaćanje **dostupan online**. Pružatelj usluge iniciranja plaćanja ne smije niti u jednom trenutku biti u posjedu novčanih sredstava, mora osigurati sigurnost personaliziranih sigurnosnih vjerodajnica korisnika platnih usluga kao i sigurnost ostalih informacija o korisniku do kojih dođe pri obavljanju usluge iniciranja plaćanja, ne smije od korisnika tražiti podatke koji mu nisu potrebni za pružanje usluge te ne smije mijenjati podatke iz platne transakcije.

Uslugom iniciranja plaćanja primatelju plaćanja pruža se sigurnost da je plaćanje uspješno inicirano, kao i da će biti izvršeno, kako bi se na taj način osigurali preduvjeti za isporuku kupljene robe ili usluge bez nepotrebne odgode. Kupac (platitelj) kupuje robu ili uslugu preko interneta i kao kanal plaćanja (umjesto npr. kartičnog plaćanja) bira pružatelja

⁹ Zakon o platnom prometu, NN 66/2018, čl. 4.

¹⁰ Hrvatski sabor, Prijedlog..., op. cit., str. 156.

usluge iniciranja plaćanja (PISP). PISP na osnovi suglasnosti platitelja inicira plaćanje za obavljenu kupnju s platiteljeva računa u banci. PISP dostavlja *web*-trgovcu potvrdu da je plaćanje inicirano i na taj su način osigurani preduvjeti za trenutačnu isporuku kupljene robe ili usluge.

Usluga informiranja o računu¹¹

Usluga informiranja o računu jest usluga koja korisniku platnih usluga omogućuje da, preko interneta ili mobilne aplikacije, na jednom mjestu dobije informacije sa svojih računa za plaćanje koji su dostupni *online* i koji su otvoreni kod jedne ili više banaka. Ova usluga korisniku daje informacije o platnim transakcijama korisnika, stanjima na računu, navikama plaćanja i slično. Da bi se koristio ovom uslugom, korisnik mora imati *online* dostupan račun, mora dati suglasnost pružatelju kako bi se koristio uslugom informiranja o računima. S druge strane pružatelj ove usluge mora osigurati sigurnost personaliziranih sigurnosnih vjerodajnica korisnika platnih usluga, smije pristupati samo informacijama koje je odredio korisnik, s pružateljem platnih usluga koji vodi račun platitelja dužan je komunicirati na siguran način, ne smije zahtijevati osjetljive podatke o računu za plaćanje, a podatke do kojih dođe u obavljanju svoje usluge dužan je zaštititi.

Novčana pošiljka jest platna usluga pri kojoj se primaju novčana sredstva od platitelja, bez otvaranja računa za plaćanje na ime platitelja ili primatelja plaćanja, s isključivom svrhom prijenosa odgovarajućeg iznosa novčanih sredstava primatelju plaćanja ili drugom pružatelju platnih usluga za primatelja plaćanja, i/ili se takva novčana sredstva primaju za primatelja plaćanja i stavljaju mu se na raspolaganje.

Kreditni transfer jest platna usluga kojom se račun za plaćanje primatelja plaćanja odobrava za platnu transakciju ili za niz platnih transakcija terećenja platiteljeva računa za plaćanje od strane pružatelja platnih usluga kod kojeg se vodi platiteljev račun za plaćanje, na osnovi naloga za plaćanje koji zadaje platitelj.

Izdavanje platnih instrumenata jest platna usluga na temelju ugovora kojim se pružatelj platnih usluga obvezao platitelju dati platni instrument za iniciranje i obradu platiteljevih platnih transakcija.

Prihvaćanje platnih transakcija jest platna usluga koju pružatelj platnih usluga na osnovi ugovora s primateljem plaćanja o prihvaćanju i obradi platnih transakcija, koji ima za posljedicu prijenos novčanih sredstava primatelju plaćanja; ta platna usluga može se ugovoriti u odnosu na bilo koji platni instrument.

Izravno terećenje (engl. *Directdebit* – SDD) – nacionalna ili prekogranična platna usluga za terećenje platiteljeva računa za plaćanje, kada platnu transakciju inicira primatelj plaćanja na osnovi suglasnosti platitelja.¹²

Pri izravnom terećenju banka podmiruje obveze potrošača prema primatelju plaćanja na temelju podataka o svoti koju treba platiti i datuma plaćanja, a te podatke banci dostavlja primatelj plaćanja. Kod izravnih terećenja naglasak je na plaćanjima koja se temelje na osnovi suglasnosti za izravno terećenje koje se daje primatelju plaćanja. Primatelj

¹¹ Ibidem.

¹² SEPA, pojmovnik, dostupno na <http://www.sepa.hr/sepa-opcenito/pojmovnik/>.

temeljem potpisane suglasnosti inicira naloge izravnog terećenja te je odgovoran za sva izravna terećenja koja se provedu temeljem njegova naloga. Primatelj zbog eventualnih reklamacija platitelja treba kod sebe imati potpisane suglasnosti. Izravno terećenje često se upotrebljava za ponavlajuća plaćanja poput plaćanja računa za telekomunikacijske usluge, komunalne usluge, usluge osiguranja i sl.

Trajnim nalogom prenose se sredstva na račune unutar banke i izvan nje prilikom čega sam klijent određuje uvjete plaćanja. Ovakvim trajnim nalogom moguće je uplaćivati rate kredita u banci, prenositi sredstva između računa, uplaćivati sredstva drugim vlasnicima računa u banci ili izvan nje (npr. članovima obitelji, studentima) i sl. Trajnim nalogom račun se svaki mjesec tereti u fiksnom iznosu.

Kreditni transfer (platni nalog) – nacionalna ili prekogranična platna usluga kojom se račun za plaćanje primatelja plaćanja odobrava za platnu transakciju ili niz platnih transakcija na teret platiteljeva računa za plaćanje od strane pružatelja platnih usluga kod kojeg se vodi platiteljev račun za plaćanje, na osnovi instrukcije koju daje platitelj.¹³ Sama transakcija ne smije se poistovjećivati s pojmom „kredit“. Ona naime dolazi od engleske riječi *credit transfer*, čime se podrazumijeva da je njime zadan prijenos u korist računa primatelja plaćanja na inicijativu platitelja.

Jednostavno kazano, kreditni transfer je nalog koji inicira platitelj. Platitelj šalje nalog za plaćanje svom pružatelju platnih usluga, a pružatelj platnih usluga prenosi sredstva primateljevu pružatelju platnih usluga.

U strukturi ukupne vrijednosti bezgotovinskih platnih transakcija izrazito dominantan udio imaju transakcije izvršene korištenjem usluge kreditnog transfera. Naime, one su u 2016. činile više od 96 % ukupne vrijednosti svih izvršenih nacionalnih i međunarodnih bezgotovinskih platnih transakcija. Visok udio kreditnih transfera u ukupnoj vrijednosti svih bezgotovinskih platnih transakcija rezultat je činjenice da se upravo kreditni transferi najčešće upotrebljavaju u transakcijama većih vrijednosti. Tako su kreditni transferi uobičajeni način izvršenja plaćanja između trgovačkih društava, između trgovačkih društava i banaka, plaćanja između fizičkih osoba, isplate plaća i mirovina i slično. To je vidljivo i iz prosječne vrijednosti pojedinačne transakcije kreditnog transfera, koja je znatno veća od npr. prosječne vrijednosti kartične transakcije, koja se ponajprije koristi za kupoprodaju robe i usluga u maloprodaji.¹⁴

Primjer: fizička osoba (potrošač) plaća račun za upisninu djeteta u vrtić na šalteru ili internetskim bankarstvom.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Hrvatska narodna banka, Sektor platnog prometa, Direkcija za nadzor platnog prometa. STATISTIKA PLATNOG PROMETA: IZVJEŠTAJ O BEZGOTOVINSKIM PLATNIM TRANSAKCIJAMA U REPUBLICI HRVATSKOJ ZA 2016. GODINU, lipanj 2017., str. 2, https://www.hnb.hr/documents/20182/615200/h-izvjestaj_bezgot_pt_2016.pdf/3b14e526-42dc-49a3-82c1-f3f8f936a55a.

4.2.2. Pružatelji platnih usluga

Zakon o platnom prometu definira pružatelje usluga platnog prometa. Platne usluge u RH mogu pružati:¹⁵

1. kreditna institucija
2. institucija za elektronički novac
3. mala institucija za elektronički novac osnovana u Republici Hrvatskoj
4. institucija za platni promet
5. mala institucija za platni promet osnovana u Republici Hrvatskoj
6. registrirani pružatelj usluge informiranja o računu.

Platne usluge u Republici Hrvatskoj mogu pružati i institucije koje su odobrenje dobile od nadležnih tijela drugih država članica EU-a. Osim toga u određenim okolnostima kao pružatelji platnih usluga mogu se javiti i:

7. Hrvatska narodna banka kad ne djeluje u svojstvu monetarne vlasti ili druge javne vlasti
8. Republika Hrvatska i jedinica lokalne ili područne (regionalne) samouprave kad ne djeluju u svojstvu javne vlasti
9. Europska središnja banka i središnje banke drugih država članica kad ne djeluju u svojstvu monetarne ili druge javne vlasti.

Kreditna institucija je pravna osoba koja je od HNB-a dobila odobrenje za rad, a čija je djelatnost primanje depozita i odobravanje kredita za svoj račun. Kreditna institucija sa sjedištem u Republici Hrvatskoj može se osnovati kao banka, štedna banka ili stambena štedionica (čl. 2. Zakona o kreditnim institucijama, NN 117/08., 74/09., 153/09., 108/12. i 54/13.).

Institucija za platni promet sa sjedištem u RH jest pravna osoba koja je od Hrvatske narodne banke dobila odobrenje za pružanje platnih usluga. Buduće potencijalne institucije za platni promet na hrvatskom tržištu platnih usluga jesu kartične kuće koje posluju kao samostalne tvrtke, Financijska agencija, Hrvatska pošta za usluge tzv. kolekcije te specijalizirane tvrtke za pružanje usluga novčanih pošiljaka. U Hrvatskoj poštni korisnici mogu preko uplatnica – računa obavljati plaćanja različitih naknada, troškova, pretplata i drugih obveza (telefonski račun, grijanje, plin, voda itd.). Računi za plaćanje koje vodi IPP jesu računi koji će se upotrebljavati isključivo za platne transakcije (tzv. „računi bez salda“), pa sredstva koja IPP primi od korisnika nisu depozit ili druga povratna sredstva.

Mala institucija za platni promet jest pružatelj platnih usluga za čije su osnivanje i poslovanje propisani manji kapitalni zahtjevi nego za instituciju za platni promet, ali uz određena ograničenja, među kojima izdvajamo sljedeća:

- smije pružati platne usluge isključivo na području Republike Hrvatske
- smije pružati samo određene platne usluge (izvršenje platnih transakcija, izdavanje platnih instrumenata i prihvatanje platnih transakcija, novčane pošiljke) u skladu s rješenjem Hrvatske narodne banke

¹⁵ Zakon o platnom prometu, NN 66/2018., čl. 7.

- ne smije pružati nove platne usluge – usluge iniciranja plaćanja i usluge informiranja o računu.

Pružatelj usluge informiranja može biti novi pružatelj platnih usluga, ali i već postojeća kreditna institucija, institucija za platni promet ili institucija za elektronički novac. Za potrebe praćenja svojih navika potrošnje te planiranja izdataka i štednje korisnik (pravna ili fizička osoba) traži od pružatelja usluge informiranja o računu (engl. *Account Information Service Provider* – AIS) redovito dostavljanje agregiranih informacija sa svih svojih računa za plaćanje otvorenih u više različitih banaka, uključujući informacije o platnim transakcijama povezanim s tim računima. Banka koja vodi račun mora pružateljima usluge iniciranja plaćanja omogućiti pristup računima uz suglasnost korisnika. Ova je usluga dostupna samo za korisnike koji imaju ugovoreno internetsko ili mobilno bankarstvo.

Pružatelj usluge iniciranja plaćanja jest bilo koji pružatelj platnih usluga koji pruža uslugu iniciranja plaćanja. PISP može biti novi pružatelj platnih usluga, ali i kreditna institucija, institucija za platni promet ili institucija za elektronički novac. Usluga iniciranja plaćanja (engl. *Payment Initiation Service* – PIS) jest usluga koja korisnicima omogućuje da preko interneta ili mobilnih aplikacija iniciraju platne transakcije na teret svog računa za plaćanje u banci preko pružatelja usluge iniciranja plaćanja (engl. *Payment Initiation Service Provider* – PISP). Korisnik platnih usluga koji se želi koristiti uslugom iniciranja plaćanja mora imati mogućnost zadavanja platne transakcije *online*, odnosno imati s bankom ugovorenu neku od *online* usluga (internetsko ili mobilno bankarstvo). Ovom se uslugom omogućuje kupnja na internetu i onima koji nemaju platne kartice ili se ne žele njima koristiti. Korisnici usluge iniciranja plaćanja mogu biti pravne i fizičke osobe.

Pružatelji usluge iniciranja plaćanja i pružatelji usluge informiranja o računu za potrebe pružanja tih usluga nikada ne dolaze u posjed novčanih sredstava korisnika platnih usluga.

4.2.3. Odgovornost

Korisnik platnih usluga dužan je obavijestiti pružatelja platnih usluga o ustanovljenom gubitku, krađi ili zlouporabi platnog instrumenta ili o njegovu neovlaštenom korištenju. Korisnik usluga također mora poduzeti razumne mjere za zaštitu personaliziranih sigurnosnih obilježja platnog instrumenta. Ako korisnik o gubitku platnog instrumenta odmah ne obavijesti svog pružatelja usluga, bez odgađanja izgubit će pravo koje mu pripada u slučaju izvršenja neautorizirane platne transakcije, a najkasnije u roku od 13 mjeseci od dana terećenja.

Platitelj odgovara najviše do iznosa od 375,00 kuna ako je izvršenje posljedica korištenja izgubljenog ili ukradenoga platnog instrumenta ili posljedica druge zlouporabe platnog instrumenta. Platitelj ne odgovara za iznos neautoriziranih platnih transakcija izvršenih nakon što je obavijestio pružatelja platnih usluga, osim ako je postupao s namjerom prijevare.¹⁶

¹⁶ Zakon o platnom..., op. cit., čl. 45, st. 3, t. 5.

Platitelj odgovara za izvršenje neautoriziranih platnih transakcija u punom iznosu ako je postupao prijevarno ili ako nije poduzeo razumne mjere za zaštitu personaliziranih sigurnosnih vjerodajnica.

Ako korisnik platnih usluga navede pogrešnu jedinstvenu identifikacijsku oznaku, pružatelj platnih usluga nije odgovoran za neizvršenje ili neuredno izvršenje platne transakcije u dijelu koji se odnosi na pogrešno navedenu jedinstvenu identifikacijsku oznaku. Odgovornost pružatelja platnih usluga ograničena je na pravilno izvršenje platne transakcije u skladu s nalogom za plaćanje korisnika platnih usluga. Dakle, pružatelj platnih usluga izvršit će nalog za plaćanje prema unesenom broj računa primatelja; ako je platitelj unio pogrešan broj računa, morat će sam voditi računa o povratu pogrešno uplaćenih sredstava. U slučaju da povrat pogrešno uplaćenih novčanih sredstava nije moguć, platiteljev pružatelj platnih usluga dužan je na zahtjev platitelja dostaviti sve informacije kojima raspolaže i koje su platitelju potrebne u svrhu pokretanja sudskog postupka radi povrata novčanih sredstava.¹⁷

DODATAK: PERSONALIZIRANA SIGURNOSNA VJERODAJNICA

jesu personalizirana obilježja koja pružatelj platnih usluga daje korisniku platnih usluga u svrhu autentifikacije. Osjetljivi podaci o plaćanju jesu podaci kojima se može koristiti za izvršenje prijevara, uključujući personalizirane sigurnosne vjerodajnice; ime vlasnika računa i broj računa nisu osjetljivi podaci o plaćanju u odnosu na uslugu iniciranja plaćanja i uslugu informiranja o računu.

Autentifikacija jest postupak koji pružatelju platnih usluga omogućuje provjeru identiteta korisnika platnih usluga ili valjanosti korištenja određenoga platnog instrumenta, uključujući provjeru korištenja personaliziranih sigurnosnih vjerodajnica korisnika platnih usluga.

Pouzdana autentifikacija¹⁸ jest postupak kojim se potvrđuje identitet korisnika platnih usluga. Pouzdana autentifikacija klijenta zasniva se na upotrebi dvaju ili više elemenata koji spadaju u sljedeće kategorije:

- **ZNANJA** (nešto što samo korisnik zna, npr. lozinka ili PIN)
- **POSJEDOVANJA** (nešto što samo korisnik posjeduje, npr. kartica ili token) i
- **SVOJSTVENOSTI** (nešto što korisnik jest, npr. otisak prsta ili prepoznavanje glasa).

Pri korištenju ovih elemenata najmanje dva elementa moraju pripadati različitoj kategoriji te moraju biti međusobno neovisni na način da štite povjerljivost autentifikacijskih podataka. Primjena pouzdane autentifikacije klijenta obvezna je kad platitelj inicira elektroničku platnu transakciju te kad korisnik platnih usluga pristupa svojem računu online ili izvršava bilo koju radnju s udaljenosti koja može značiti rizik od prijevara povezanih s plaćanjem.

¹⁷ Direktiva o platnim uslugama, op. cit., t. 88 i Zakon o platnom..., op. cit., čl. 61.

¹⁸ HNB, obavijest..., op. cit.

5. OTVARANJE RAČUNA U KREDITNOJ INSTITUCIJI, TRANSAKCIJSKI RAČUNI, KONSTRUKCIJA RAČUNA U BANCI, REGISTRI RAČUNA

Od početka 2011. g. kreditne institucije u RH otvaraju transakcijske račune poslovnim i fizičkim osobama koji su multivalutni, odnosno broj računa (IBAN) isti je za kunu i strane valute kojima će se preko transakcijskog računa poslovati.

Transakcijski račun je tekući račun ili žiroračun koji otvara i vodi kreditna institucija na ime jednog ili više korisnika platnih usluga koji se koristi za izvršavanje platnih transakcija.¹⁹ Kreditna institucija otvara račune na temelju okvirnog ugovora sklopljenoga s korisnicima platnih usluga. Okvirnim ugovorom reguliraju se uvjeti otvaranja i vođenja transakcijskog računa. Prilikom otvaranja računa kreditna institucija dužna je utvrditi identitet korisnika platnih usluga u skladu s propisom kojim se uređuje sprječavanje pranja novca i financiranja terorizma, ali i pribaviti sve podatke koje je za taj transakcijski račun dužna dostavljati u Jedinstveni registar računa (dalje JRR).²⁰

Bitno je napomenuti da transakcijski račun (tekući račun odnosno žiroračun) mogu voditi samo kreditne institucije.

Račun za plaćanje jest račun koji vodi pružatelj platnih usluga na ime jednog ili više korisnika platnih usluga kojim se koristi za izvršavanje platnih transakcija.

5.1. Postupak otvaranja transakcijskog računa

Kreditna institucija otvara transakcijski (tekući li žiro) račun na osnovi okvirnog ugovora sklopljenoga s korisnikom platnih usluga, kojim se reguliraju uvjeti otvaranja i vođenja transakcijskog računa. Ugovorom s bankom utvrđuju se, među ostalim, visina i način obračuna i isplate kamate, valuta u kojoj se isplaćuje kamata i depozit ili štedni ulog, učestalost izrade i način dostave izvoda i drugo.

Prilikom otvaranja računa potrebno je popuniti obrasce za otvaranje transakcijskog računa u banci te ih ovjeriti žigom²¹ i potpisom ovlaštene osobe. Uz ovjerene obrasce potrebno je dostaviti i pripadajuću dokumentaciju, ovisno o tome je li riječ o računu pravne osobe, obrtnika ili slobodnog zanimanja.

¹⁹ Odluka o načinu otvaranja transakcijskih računa (NN br. 3/2011., 35/2011., 50/2011., 89/2011., 101/2011., 135/2011., 56/2012., 18/2013., 23/2013., 10/2014. i 150/2014.), čl. 2.

²⁰ Ibidem, čl. 3.

²¹ Od svibnja 2015. g. ukinuta je obveza uporabe pečata. Poslovni subjekti sami odlučuju hoće li deponirati pečat na potpisnom kartonu i koristiti se njime za ovjeru naloga za plaćanje u papirnatom obliku.

Pri otvaranju računa ili uspostavljanju poslovnog odnosa obvezno je utvrditi identitet stranke u skladu sa ZSPNFT-om (Zakon o sprječavanju pranja novca i financiranju terorizma).

Klijent mora dati podatke o stvarnim vlasnicima pravne osobe na koju glasi poslovni račun. Utvrđivanje stvarnog vlasnika u skladu sa Zakonom o sprječavanju pranja novca i financiranja terorizma pretpostavlja utvrđivanje vlasničke strukture pravne osobe sve do krajnjih *vlasnika – fizičkih osoba, koji su izravni ili neizravni (preko drugih pravnih osoba) vlasnici* više od 25 % udjela. Stvarnim vlasnikom pravne osobe smatra se svaka fizička osoba (osobe) koja je u konačnici vlasnik ili kontrolira stranku ili u čije se ime provodi transakcija.²²

Primjerice kod pravnih osoba stvarni je vlasnik:

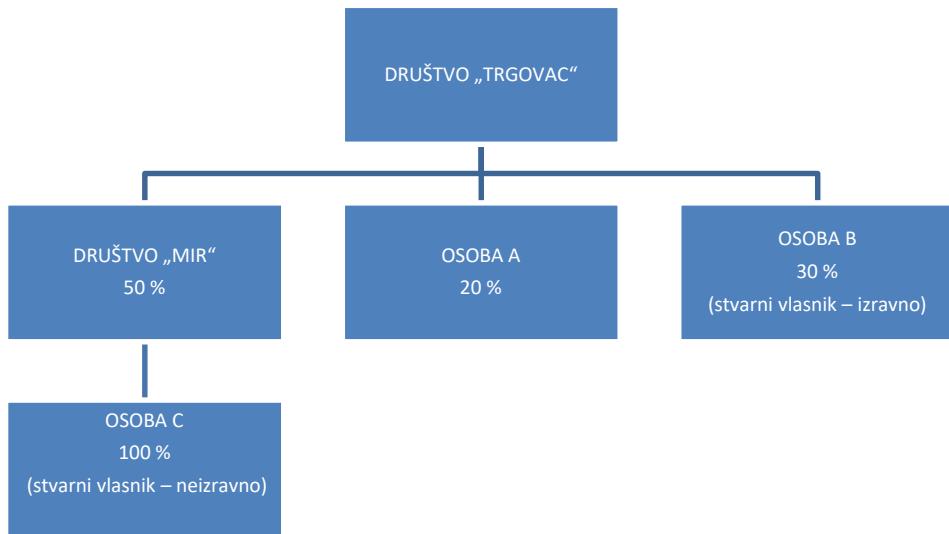
- *fizička osoba* koja je konačni vlasnik pravne osobe ili koja kontrolira pravnu osobu izravno ili neizravno (ima kontrolu nad dovoljnim postotkom dionica ili glasova u toj pravnoj osobi – 25 % plus jedna dionica) ili
- *fizička osoba* koja na neki drugi način kontrolira upravu pravne osobe.

Ako je poslovni subjekt u vlasništvu druge pravne osobe, potrebno je raščlaniti vlasničku strukturu sve do krajnjih vlasnika – fizičkih osoba.

Prilikom sklapanja poslovnog odnosa banka mora prikupiti podatke o konačnim stvarnim vlasnicima. Rezultat je toga da banka u dovoljnoj mjeri poznaje strukturu vlasništva poslovnog subjekta i identitet fizičke osobe koja kontrolira poslovni subjekt. Utvrđivanje stvarnog vlasnika provodi se prikupljanjem podataka uvidom u izvornike ili ovjerenе preslike isprava iz sudskog ili drugog javnog registra. Podatci ne smiju biti stariji od tri mjeseca.

Zabranjeno je otvaranje anonimnih računa, računa na donositelja, na donositelja uz zaporku, na izmišljena imena. Banka je obvezna provjeriti vjerodostojnost podataka koji se prikupe pri identifikaciji klijenta. Svi podatci koji se prikupe služe za dubinsku analizu stranke u skladu sa ZSPNFT-om te za dostavu u Jedinstveni registar računa, koji vodi FINA. Svi podatci o vlasnicima čuvaju se deset godina od završetka godine u kojoj je račun zatvoren.

²² Zakon o sprječavanju pranja novca i financiranja terorizma, NN 108/2017., čl. 28.

Shema 1. Utvrđivanje krajnjeg vlasnika odnosno osobe koja kontrolira više od 25 % udjela ili glasačkih prava u pravnoj osobi

5.1.1. Konstrukcija računa u banci

Konstrukcija transakcijskog računa sastoji se od dvaju dijelova, i to:

- 1) prvi dio – vodeći broj kreditne institucije
- 2) drugi dio – broj (partija) transakcijskog računa kod kreditne institucije.

Prvi dio transakcijskog računa jest vodeći broj koji dodjeljuje Hrvatska narodna banka. Vodeći broj kreditne institucije sastoji se od sedam brojeva. Drugi dio transakcijskog računa jest broj (partija) transakcijskog računa kod kreditne institucije koji se sastoji od ukupno deset znakova.

Prvi brojčani znak (n1) u broju (partiji) računa jest oznaka korisnika transakcijskog računa, i to:

- 1) brojčani znak „1“ – za transakcijski račun poslovnog subjekta
- 2) brojčani znak „3“ – za transakcijski račun fizičke osobe.

Drugi po redu znak (n2) u broju transakcijskog računa jest oznaka namjene računa.

Na primjer kod poslovnog subjekta čiji transakcijski račun započinje oznakom „1“ sljedeći:

- brojčani znak „0“ označava račun koji kreditna institucija vodi kod sebe za potrebe izvršavanja platnih transakcija u svoje ime
- brojčani znakovi „1“, „3“, „4“ i „5“ – za račune poslovnih namjena
- brojčani znak „7“ – za račune posebnih namjena za naplatu zajedničkih prihoda proračuna
- brojčani znak „8“ – za račune proračuna
- brojčani znak „9“ – za račune otvorene na ime kreditnih institucija ili drugih pružatelja platnih usluga.

Za račune fizičkih osoba kojima je prva znamenka „3“ drugi znak označava jednu od sljedećih namjena računa:

- 1) brojčani znak „1“ – za žiroračun
- 2) brojčani znak „2“ – za tekući račun
- 3) brojčani znak „5“ – za račun posebnih namjena.

Niz od sljedećih sedam brojčanih znakova (n3, n4, n5, n6, n7, n8, n9) u broju (partiji) jest redni broj računa koji određuje kreditna institucija. Posljednji znak (n10) jest kontrolni broj.

5.1.2. Međunarodni broj bankovnog računa (IBAN)

IBAN (*International Bank Account Number*) hrvatske su banke svojim klijentima dodijelile još krajem 2007., ali se rabio isključivo u platnom prometu s inozemstvom. Od 1. lipnja 2013. IBAN konstrukcijom obvezno je koristiti se za izvršenje svih platnih transakcija, a kreditne institucije otvaraju račune isključivo prema IBAN konstrukciji.

U biti, IBAN je dodatna informacija (određen slijed brojeva i slova), koja se stavlja ispred konstrukcije računa za domaća plaćanja prema pravilima i praksi pojedine zemlje.

Prva dva znaka IBAN-a jesu slova što daju naziv zemlje (npr. HR za Hrvatsku). Tako se jednostavno prepoznaje zemlja u kojoj se račun drži.

IBAN može imati konstrukciju s ukupno do 34 alfanumerička znaka:

- Oznaka zemlje: 2 slova;
- Kontrolni brojevi: 2;
- Račun: BBAN (*Basic Bank Account Number* – račun za domaća plaćanja) do ukupno 30 znakova, koji mogu biti alfanumerički, i to 0–9, te međunarodna abeceda A–Z. BBAN treba imati određen broj znakova za svaku pojedinu zemlju, pa tako različite zemlje imaju IBAN različite dužine.

Hrvatski IBAN definiran je Odlukom o konstrukciji i upotrebi međunarodnog broja bankovnog računa (IBAN), a sastoji se od 21 alfanumeričkog znaka:

- a) prva su dva znaka (2a) dvoslovna oznaka za Republiku Hrvatsku (HR)
- b) dva su sljedeća znaka (2n) dvoznamenkasti kontrolni broj
- c) sljedećih sedam znakova (7n) čine vodeći broj banke
- d) zadnjih deset znakova (10n) čini broj (partiju) računa sudionika platnog prometa u banci.

U konstrukciji IBAN-a rabe se samo velika slova latiničnog pisma i arapski brojevi. Ako se platni nalog dostavlja banci na provedbu elektronički, IBAN se upisuje bez praznih polja ili drugih znakova za razmak. Pri unosu IBAN-a na papirnati medij svaka četiri znaka treba odijeliti jednim praznim poljem. Tako se postiže prijenos podataka s manje grešaka.

Npr. 21 znak dijeli se na ovaj način:

IBAN IBAN IBAN IBAN IBAN IBAN .

BIC (*Business Identifier Code*) međunarodni je poslovni identifikator kreditne institucije. Kreditna institucija dužna je obavijestiti korisnika o IBAN konstrukciji njegova transakcijskog računa i o svom BIC-u.

U velikoj većini platnih transakcija u EU-u moguće je utvrditi jedinstveni račun za plaćanje samo pomoću IBAN-a, bez navođenja BIC-a. Banke su u većem broju država članica već uvele direktorij, bazu podataka ili neka druga tehnička sredstva za utvrđivanje BIC-a koji odgovara određenom IBAN-u. BIC se traži samo u vrlo malom, još preostalom broju slučajeva.²³

5.2. Jedinstveni registar računa poslovnih subjekata – JRR

Pružatelj platnih usluga (kreditna institucija) obvezan je voditi registar transakcijskih računa i dostavljati podatke o transakcijskim računima u Jedinstveni registar računa. Jedinstveni registar računa (JRR) jest elektronička baza podataka koja sadrži račune *poslovnih subjekata i građana*. Osim računa sadrži i podatke o oročenim sredstvima, ugovorima o stambenoj štednji i depozitima u kreditnim unijama. Financijska agencija vodi Jedinstveni registar računa, a obveznici dostave podataka u Jedinstveni registar računa jesu: Hrvatska narodna banka, banke, stambene štedionice i kreditne unije. Podaci o računima ažuriraju se svakodnevno. Pristup podatcima o računima dostupan je svima, poslovnim subjektima i građanima, preko interneta i u poslovnim jedinicama Fine. Podaci iz JRR-a koji se odnose na građane nisu javni i na njih se primjenjuje Zakon o zaštiti osobnih podataka.

Dakle, JRR obuhvaća:

1. podatke o otvorenim računima u banci za sve transakcijske račune i
2. podatke o novčanim sredstvima:
 - novčanom pologu po viđenju i ulogu na štednju po viđenju
 - oročenim novčanim sredstvima
 - stambenom štednom ulogu i
 - depozitu u kreditnoj uniji.

Podatci sadržani u JRR-u omogućuju provedbu ovrhe na novčanim sredstvima po svim računima i oročenim novčanim sredstvima u svim bankama prema osobnom identifikacijskom broju (OIB-u) ovršenika.

²³ UREDBA (EU) br. 260/2012 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 14. ožujka 2012. o utvrđivanju tehničkih i poslovnih zahtjeva za kreditne transfere i izravna terećenja u eurima i o izmjeni Uredbe (EZ) br. 924/2009 (tekst značajan za EGP), točka 8.

DODATAK: UVID U JAVNE PODATKE PREKO INTERNETA

Jedinstveni registar računa (JRR) elektronička je baza podataka o računima, koju Fina vodi od 2002. godine. Sadrži podatke o računima svih poslovnih subjekata, uključivo i o računima Hrvatske narodne banke i banaka, štedionica i kreditnih unija, jedinica lokalne uprave i područne (regionalne) samouprave, a od 1. 1. 2011. godine u JRR-u se vode i podaci o računima građana, otvorenih u bankama koje posluju u RH. Osim podataka o računima poslovnih subjekata i građana, u JRR-u se evidentiraju i podaci o postojanju oročenih novčanih sredstava, ugovorima o stambenoj štednji i depozitima u kreditnim unijama.

Javni podaci u JRR-u su svi podaci o transakcijskom računu poslovnog subjekta uključujući i podatak o blokadi tog računa. Podaci o stanju na računu ili visini depozita ne evidentiraju se u JRR-u.

Podaci iz JRR-a koji se odnose na novčana sredstva poslovnih subjekata i građana nisu javni s tim da se na podatke o građanima primjenjuje Zakon o zaštiti osobnih podataka. Podaci o transakcijskim računima građana koji su otvoreni s oznakom specifične namjene smatraju se javnim podacima.

Izvor: Fina, Jedinstveni registar računa, JRR – <https://www.fina.hr/default.aspx?sec=972> (pristup 18. 10. 2018.)

Osim javnih podataka banke, stambene štedionice i kreditne unije mogu preuzimati i podatke koji nisu javni, a odnose se na transakcijske račune građana.

Sadržaj podataka o otvorenom transakcijskom računu ovisi o tome radi li se o računu poslovnog subjekta ili fizičke osobe.²⁴

²⁴ Pravilnik o Jedinstvenom registru računa, NN 153/13., 71/16.

Tablica 2. Sadržaj podataka u JRR-u

1. Podatci o otvorenim računima	
Poslovni subjekti	Građani
<p>Kada je riječ o računima poslovnih subjekata, banke su obvezne u Jedinstveni registar računa dostaviti sljedeće podatke:</p> <p>naziv poduzeća, OIB, broj računa po IBAN konstrukciji, sjedište, adresu, županiju, oznaku djelatnosti prema NKD-u, datum otvaranja računa, oznaku valute (npr. HRK – za kunski račun ili MVR – za multivalutni račun), informaciju o tome je li riječ o računu domaće ili strane poslovne osobe, oznaku države, oznaku jesu li novčana sredstva izuzeta od ovrhe te informaciju je li riječ o računu subjekta u stečaju.</p>	<p>Podatci o transakcijskim računima građana sadrže općenite podatke kao što su:</p> <p>OIB, broj računa po IBAN konstrukciji, ime i prezime građanina, adresa, županija, datum otvaranja računa, oznaka valute, informacija o tome je li riječ o strancu i informacija o državi prebivališta, informacija o tome je li račun otvoren na ime jednog ili više građana te oznaka jesu li novčana sredstva izuzeta od ovrhe.</p>
2. Podatci o novčanim sredstvima	
Za podatke o novčanim sredstvima banke su obvezne u Jedinstveni registar računa dostaviti sljedeće podatke: informaciju o tome je li riječ o sljedećem: <ul style="list-style-type: none"> - novčanom pologu po viđenju i ulogu na štednju po viđenju - oročenim novčanim sredstvima - stambenom štednom ulogu - depozitu u kreditnoj uniji <p>te podatke o imenu, OIB-u vlasnika računa ili nazivu poduzeća koje je vlasnik računa, adresi, OIB-u institucije koja vodi račun, datumu otvaranja računa te datumu isteka ugovora o oročenju, oznaku valute, informaciju o tome je li riječ o računu strane osobe, oznaku jesu li novčana sredstva izuzeta od ovrhe, informaciju o tome je li riječ o računu subjekta u stečaju, je li nad novčanim sredstvima evidentirano založno pravo i oznaku je li račun otvoren na ime jednog ili više korisnika. Stambene štedionice i kreditne unije dostavljaju još i podatak jesu li novčana sredstva u blokadi ili ne.</p>	

Podatci koji se dostavljaju u Jedinstveni registar računa:

- ne sadržavaju podatak o stanju na računu ili visini depozita;
- transakcijski računi mogu biti označeni kao izuzeti iz blokade ili transakcijski računi subjekta u stečaju;
- novčana sredstva mogu biti označena kao izuzeta od ovrhe, novčana sredstva subjekta u stečaju, novčana sredstva nad kojima je upisano založno pravo kao i informacija o datumu isteka oročenja;
- dostupna je informacija o statusu vlasnika računa (nema statusne promjene, nad njim je otvoren stečaj ili predstečajna nagodba, prestao postojati odnosno preminuo; transakcijski račun i novčana sredstva vlasnika sredstava – pravne osobe za koju je u odgovarajući registar upisana statusna promjena podjele, pripajanja ili spajanja);
- podatci iz JRR-a koji se odnose na građane nisu javni i na njih se primjenjuje Zakon o zaštiti osobnih podataka.

5.3. Nalozi za plaćanje

Odlukom o nalozima²⁵ za plaćanje propisani su osnovni elementi i način popunjavanja naloga za plaćanje za izvršenje nacionalnih platnih transakcija u kunama i u eurima preko transakcijskih računa. Nalog za plaćanje je instrukcija kojom platitelj traži izvršenje platne transakcije. Platnim transakcijama platitelj zadaje prijenos novčanih sredstava sa svog računa (kreditni transfer).

Nalog za plaćanje mora biti autoriziran. Obrazac platnog prometa prilagođen je IBAN konstrukciji računa. Na obrascima je predviđen i prikladan prostor za 2D bar-kod (2DBK), koji u velikoj mjeri olakšava i ubrzava njihovu obradu na šalterima banaka i drugih institucija.

Nalog za plaćanje namijenjen je prijenosu sredstava (kreditni transfer) u *zemlji i inozemstvu* i gotovinskom poslovanju korisnika platnih usluga.

Namjenu naloga za plaćanje (uplata, isplata ili prijenos) određuju popunjeni obvezni elementi platitelja i/ili primatelja.

HUB 3 – univerzalni nalog za plaćanje namijenjen je nacionalnim, prekograničnim i međunarodnim plaćanjima te se može ispunjavati ručno i strojno.

HUB 3A – nalog za nacionalna plaćanja namijenjen je isključivo nacionalnim plaćanjima i strojnom ispunjavanju te sadrži mjesto za bar-kod. Novi nalozi za plaćanje namijenjeni su prijenosu sredstava u zemlji i u inozemstvu i gotovinskom poslovanju sudionika platnog prometa.

HUB 3 obrazac može se upotrebljavati i za prekogranična i međunarodna, a ne samo za nacionalna plaćanja.

²⁵ Odluka o nalozima za plaćanje, NN br. 46/2016.

UNIVERZALNI NALOG ZA PLAĆANJE					
PLATITELJ (naziv/ime i adresa):	Hfmo:	Valuta plaćanja:	Iznos:		
	IBAN ili broj računa platitelja:				
Model:		Poziv na broj platitelja:			
IBAN ili broj računa primatelja:					
PRIMATELJ (naziv/ime i adresa):	Model:		Poziv na broj primatelja:		
	Šifra namjene:		Opis plaćanja:		
Datum izvršenja:					
BIC ili naziv banke primatelja:		Primatelj (osoba):	Fizika/Priroda:	Pečat korisnika PU	Popis korisnika PU
Valuta potrošnje:		Troškovna opšta: BEN DHA ODN			
Obr. HUB 3 -					
1					

Slika 3. HUB 3 – univerzalni nalog za plaćanje

Izvor: Hrvatska udruga banaka, www.hub.hr

NALOG ZA NACIONALNA PLAĆANJA												
PLATITELJ (naziv/ime i adresa):	Hfmo:	Valuta plaćanja:	Iznos:									
	IBAN ili broj računa platitelja:											
Model:		Poziv na broj primatelja:										
IBAN ili broj računa primatelja:												
PRIMATELJ (naziv/ime i adresa):	Model:		Poziv na broj primatelja:									
	Šifra namjene:		Opis plaćanja:									
Datum izvršenja:												
		Pečat korisnika PU	Popis korisnika PU									
Obr. HUB 3A -												
<table border="1" style="float: right; width: 100px;"> <tr><td>Valuta/Iznos:</td></tr> <tr><td>IBAN (račun) platitelja ili Platitelja:</td></tr> <tr><td>Model i poziv na broj platitelja:</td></tr> <tr><td>IBAN (račun) primatelja:</td></tr> <tr><td>Model i poziv na broj primatelja:</td></tr> <tr><td>Opis plaćanja:</td></tr> <tr><td>Ovjeta:</td></tr> </table>						Valuta/Iznos:	IBAN (račun) platitelja ili Platitelja:	Model i poziv na broj platitelja:	IBAN (račun) primatelja:	Model i poziv na broj primatelja:	Opis plaćanja:	Ovjeta:
Valuta/Iznos:												
IBAN (račun) platitelja ili Platitelja:												
Model i poziv na broj platitelja:												
IBAN (račun) primatelja:												
Model i poziv na broj primatelja:												
Opis plaćanja:												
Ovjeta:												

Slika 4. HUB 3A – nalog za nacionalna plaćanja

Izvor: Hrvatska udruga banaka, www.hub.hr

Osnovni elementi naloga za plaćanje i njihovo popunjavanje

Nalog za plaćanje sadržava sljedeće osnovne elemente:²⁶

- 1) Naziv (ime) platitelja
- 2) Broj računa platitelja
- 3) Naziv (ime) primatelja plaćanja
- 4) Broj računa primatelja plaćanja
- 5) Oznaku valute plaćanja

²⁶ Odluka o nalozima za plaćanje, NN 46/2016., čl. 2.

- 6) Iznos
- 7) Opis plaćanja
- 8) Poziv na broj platitelja
- 9) Poziv na broj primatelja
- 10) Datum izvršenja
- 11) Šifru namjene plaćanja.

1) i 3) Naziv (ime) platitelja/primatelja plaćanja – unosi se ime odnosno naziv ili skraćeni naziv platitelja/primatelja plaćanja, a može sadržavati i adresu (sjedište) i druge podatke.

2) Broj računa platitelja – unosi se broj računa u skladu s odlukom kojom se propisuje način otvaranja transakcijskih računa.

4) Broj računa primatelja plaćanja – unosi se broj računa u skladu s odlukom kojom se propisuje način otvaranja transakcijskih računa. Pri isplati gotovine ovo se polje ne ispunjava.

5) Oznaka valute plaćanja – unosi se oznaka valute u skladu s valutom u kojoj se izvršava platna transakcija (npr. HRK, EUR, USD itd.).

6) Iznos – unosi se brojčana oznaka iznosa novčanih sredstava.

7) Opis plaćanja – unosi se sažet opis plaćanja.

8) i 9) Poziv na broj platitelja/primatelja – unosi se brojčana oznaka u skladu s propisima ili prema potrebama korisnika platnih usluga radi davanja/dobivanja dopunskih informacija o platnoj transakciji. Poziv na broj unosi se za nacionalne platne transakcije (naloge u zemlji) u svrhu jasnijeg objašnjenja plaćanja, te je određen dokumentom Financijske agencije – Jedinstvenim pregledom osnovnih modela „poziva na broj“, s opisom modela, sadržajem i objašnjenjem za njihovu primjenu te načinom izračuna kontrolnog broja, Naredbom o načinu uplaćivanja prihoda proračuna, obveznih doprinosa te prihoda za financiranje drugih javnih potreba i Pravilnikom o doprinosima.

10) Datum izvršenja – unosi se datum na koji podnositelj naloga želi terećenje svog računa, tj. izvršenje naloga.

11) Šifra namjene plaćanja – unosi se četveroslovna šifra namjene transakcije.

Na obrascu HUB-3A (nalog za nacionalna plaćanja) predviđeno je mjesto za 2DBK i zbog nešto većeg prostora (u odnosu na prostor na HUB1-1 obrascima) veličina osnovnog elementa je povećana čime je omogućeno skeniranje uređajima koji ne moraju biti odviše precizni, pa su time i jeftiniji. Dapače, predložene promjene omogućuju očitavanje (uz upotrebu odgovarajuće aplikacije) i preko pametnih telefona te ostalih računala/uređaja s ugrađenom kamerom.

NALOG ZA NACIONALNA PLAĆANJA					
PLATITELJ (naziv/ime i adresa):	Hitno:	Valuta plaćanja:	Iznos:		
	IBAN ili broj računa platitelja:				
	Model:	Poziv na broj platitelja:			
PRIMATELJ (naziv/ime i adresa):	IBAN ili broj računa primatelja:				
	Model:	Poziv na broj primatelja:			
	Šifra namjene:	Opis plaćanja:			
Datum izvršenja:					
 Obr. HUB 3A		Pečat korisnika PU		Potpis korisnika PU	

Slika 5. Pozicioniranje 2D bar-koda na HUB3 uplatnici
 Izvor: Hrvatska udružba banaka, www.hub.hr

Bar-kod je namijenjen za strojnu obradu papirnatog naloga za plaćanje u bankama i na drugim mjestima koja primaju uplate na obrascima HUB 3 i HUB 3A.

Bar-kod je vrlo prikladan za automatiziranu obradu jer se postiže efikasnost na mjestima zaprimanja i obrade obrazaca, npr. na šalterima i blagajnama koje su za takve poslove opremljene bar-kod čitačima (banke, FINA i dr.). Upotreba bar-koda najprimjerena je kod naloga za upлатu namijenjenih gotovinskim transakcijama, u kojima fizička osoba izvršava uplatu na račun izdavatelja uplatnice. Upotreba bar-koda posebno je primjerena za izdavatelje većeg broja uplatnica, koji mogu unaprijed ispisati iznos, osnovne podatke o platitelju (ime, adresa), poziv na broj, broj računa primatelja, svrhu plaćanja, podatke o primatelju i dr. 2D bar-kod može se ispisati samo i isključivo na poziciji u polju ovjera nalogodavca.

Nalog za plaćanje mora sadržavati ispravno i jasno popunjene sve obvezne elemente, a to su:

- Nalog za uplatu: naziv (ime) platitelja, broj računa (IBAN) primatelja plaćanja, naziv (ime) primatelja plaćanja, oznaka valute, iznos, datum podnošenja.
- Nalog za isplatu: naziv (ime) platitelja, broj računa (IBAN) platitelja, naziv (ime) primatelja plaćanja, oznaka valute, iznos, datum podnošenja, *ovjera*.²⁷

²⁷ Primjer općih uvjeta Sberbanke: *Ukoliko Korisnik u svojem poslovanju ne koristi pečat, Banka može Korisniku otvoriti transakcijski račun samo temeljem potpisa ovlaštene osobe i bez korištenja pečata. U tom slučaju se transakcije i ostale usluge provode također bez upotrebe pečata. U slučaju da je dokumentacija za otvaranje računa ovjerena potpisom i pečatom, platni nalozi i svi drugi dokumenti Korisnika u poslovanju s Bankom trebaju također biti ovjereni i potpisom i pečatom.*

- Nalog za prijenos: naziv (ime) platitelja, broj računa (IBAN) platitelja, broj računa (IBAN) primatelja plaćanja, naziv (ime) primatelja plaćanja, oznaka valute, iznos, datum izvršenja, *ovjera*.

Na obrascu su razdvojeni prostori za pečat korisnika platnih usluga i potpis ovlaštene osobe.

Dodatni podatci za prekogranična i međunarodna plaćanja

Kod univerzalnog platnog naloga HUB3 u lijevom donjem dijelu upisuju se podatci potrebni za prekogranična i inozemna plaćanja i statistički podatci.

BIC i/ili naziv banke primatelja upotrebljava se samo kod prekograničnih ili međunarodnih nalogu, uz navođenje IBAN-a ili računa primatelja. Ako je na nalog upisan BIC, tada naziv banke nije potreban. Za prekogranična i međunarodna plaćanja dužina IBAN-a ovisi o pravilima u zemlji primatelja, maksimalno 34 znaka.

U polju oznaka vrste primatelja znakom „x“ označava se je li primatelj u inozemstvu pravna ili fizička osoba. Ako nije popunjeno, pretpostavlja se da je pravna osoba. Za prekogranična i međunarodna plaćanja potrebno je popuniti i naziv (ime) primatelja te njegovu adresu.

U polju valuta pokrića navodi se kratica valute u kojoj se tereti račun platitelja (ako to nije valuta u kojoj se izvršava nalog).

U polju troškovna opcija znakom „x“ označava se način naplate troškova:

- a) BEN – primatelj snosi sve troškove
- b) SHA – i platitelj i primatelj snose (svaki svoje) troškove
- c) OUR – platitelj snosi sve troškove.

Ako nije označeno, pretpostavlja se opcija SHA.

Poziv na broj primatelja (odobrenja)

Model: upisuje se HR i dvoznamenkasti model kontrole poziva na broj. Ako ispred modela nije ništa upisano, pretpostavlja se da piše HR.

Poziv na broj: najviše 22 numerička znaka s crticama, u skladu s modelom. Pri uplati gotovine ovo se polje ne ispunjava.

Prilikom popunjavanja naloga za prijenos kojima se uplaćuju prihodi državnog proračuna te od početka lipnja 2016. godine prilikom isplate neto plaće radnicima ili dodataka na plaću (npr. putni trošak) treba voditi računa o ispunjavanju poziva na broj primatelja, ali i platitelja.²⁸

²⁸ U poziv na broj platitelja prilikom isplate plaće radniku potrebno je upisati 40002 (uvijek fiksno) – OIB isplatitelja osobnog primanja – šifra osobnog primanja prema posebnom šifrarniku (npr. 100 – osobno primanje isplaćeno u cijelosti, 190 – prijevoz, 270 – božićnica, 280 – dječji dar. Cijeli tekst upute dostupan je na: Uputa za popunjavanje naloga za isplatu osobnih primanja za primatelje u svim bankama u RH,

Pravila ispunjavanja poziva na broj platitelja i primatelja za naloge prema državnoj riznici i drugim javnim tijelima određena su važećom Naredbom o načinu uplaćivanja prihoda proračuna, obveznih doprinosa i prihoda za financiranje drugih javnih potreba i Jedinstvenim pregledom osnovnih modela „poziva na broj“, s opisom modela, sadržajem i objašnjenjem za njihovu primjenu te načinom izračuna kontrolnog broja.

DODATAK: PRIMJER ISPUNJAVANJA NALOGA ZA UPLATU PRIHODA DRŽAVNOG PRORAČUNA

Pravila ispunjavanja poziva na broj platitelja i primatelja za naloge prema državnoj riznici i drugim javnim tijelima određena su važećom Naredbom o načinu uplaćivanja prihoda proračuna, obveznih doprinosa i prihoda za financiranje drugih javnih potreba i Jedinstvenim pregledom osnovnih modela „poziva na broj“, s opisom modela, sadržajem i objašnjenjem za njihovu primjenu. Naredba se donosi na početak svake godine i objavljuje u Narodnim novinama. Za prepoznavanje vrste prihoda koji se plaća i uplatitelja obvezatno je unošenje podataka na nalogu za plaćanje u poljima »model« i »poziv na broj odobrenja« prema Naredbi.

Prihodi državnog proračuna uplaćuju se na račun 1001005-1863000160, odnosno račun HR1210010051863000160. Račun 1001005 jest Hrvatska narodna banka. Međutim, treba biti oprezan prilikom uplate doprinosa za II. stup mirovinskog osiguranja koji se uplaćuju na račun REGOS-a 1001005 - 1700036001, odnosno HR7610010051700036001. Prihodi Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje po osnovi obveznog zdravstvenog osiguranja uplaćuju se na račun HR6510010051550100001 Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje – obvezno zdravstveno osiguranje.

Primjer:

Prilikom uplate doprinosa navedenih u tablici 5.5. potrebno je navesti podatke u polju model poziva na broj, koji je propisan i glasi **HR68**, te treba voditi računa o strukturi podataka u polju poziv na broj, koji se u ovom slučaju sastoji od oznake državnog prihoda, OIB-a i oznake JOPPD obrasca.²⁹

Tablica 3. Primjer poziva na broj i uplatnih računa za uplatu prihoda državnog proračuna te I. i II. stupa mirovinskog osiguranja

Doprinos za mirovinsko osiguranje – I. stup		
- I. stup mirovinskog za zaposlenika	8168 – OIB isplatitelja – oznaka izvješća JOPPD (5 zn.)	1001005 - 1863000160 HR1210010051863000160
- I. stup za obrtnika	8230 – OIB isplatitelja – oznaka izvješća JOPPD (5 zn.)	
Doprinos za mirovinsko osiguranje – II. stup		
- II. stup mirovinskog za zaposlenika	2283 – OIB isplatitelja – oznaka izvješća JOPPD (5 zn.)	1001005 - 1700036001 HR7610010051700036001
- II. stup za obrtnika	2330 – OIB isplatitelja – oznaka izvješća JOPPD (5 zn.)	
Doprinos za zdravstveno osiguranje za uplate		
- obvezno zdravstveno osiguranje temeljem radnog odnosa	8486 – OIB isplatitelja – oznaka izvješća JOPPD (5 zn.)	HR6510010051550100001

http://www.sepa.hr/wp-content/uploads/2016/05/OUNS-letak-Uputa-za-popunjavanje_naloga_za_isplatu-osobnog-primanja-V2.pdf.

²⁹ Izvješće o primicima, porezu na dohodak i prirezu te doprinosima za obvezna osiguranja na dan _

<p><i>- obvezno zdravstveno osiguranje za obrtnika</i></p>	<p><i>8605 – OIB isplatitelja – oznaka izvješća JOPPD (5 zn.)</i></p>	
--	---	--

5.4. Ograničenja u plaćanjima gotovinom

Područje isplate u gotovini između poduzetnika reguliraju različiti propisi: Zakon o porezu na dohodak, Pravilnik o porezu na dohodak, Zakon o fiskalizaciji prometa gotovinom i Zakon o sprječavanju pranja novca i financiranja terorizma. Ograničenje u pogledu najveće transakcije koja se može izvršiti u gotovini jest prema Zakonu o sprječavanju pranja novca i financiranja terorizma pri čemu maksimalna isplata i naplata u gotovu novcu za poslovne subjekte ne bi smjela prelaziti 75.000 kn i trebala bi biti provedena bezgotovinski. Propisi o fiskalizaciji ograničavaju međusobno plaćanje računa u gotovini između obveznika fiskalizacije na 5.000,00 kn po računu. Člankom 62. st. 4. Općeg poreznog zakona (NN 115/16., 106/18.) propisano je da su porezni obveznici koji isporuku dobara ili obavljanje usluga naplaćuju u gotovini obvezni promet iskazivati putem naplatnih uređaja ili na drugi odgovarajući način.

Različitim propisima uvelike se ograničava plaćanje u gotovini te se nalaže poslovnim subjektima da svoje obveze prema dobavljačima i zaposlenima isplaćuju na račun ili žiroračune. Brojni su za to razlozi, prednost ili mana gotovine jest anonimnost. Novcu koji je primljen u gotovini teško je moguće dokazati podrijetlo, a to je posebno interesantno kada se sumnja da novac proizlazi iz kriminalnih aktivnosti, korupcije ili se jednostavno novac nastoji sakriti od poreznih vlasti. Posebna pažnja u propisima posvećena je isplati primitaka fizičkim osobama. Općenito kazano, sve isplate fizičkim osobama na koje je potrebno platiti poreze i doprinose potrebno je isplatiti na žiro- ili tekući račun fizičke osobe. Osim interesa države da naplati porez na dohodak, važno je da novčana sredstva stignu na račune primatelja, posebice u slučajevima kada se na tim računima provodi ovraha, čime se osigurava naplata vjerovnika provođenjem ovrahe na novčanim sredstvima.

Člankom 92. st. 1. Pravilnika o porezu na dohodak (NN br. 10/17., 128/17., 106/18., 1/19., 80/19.) općenito je propisano da se svi dohodci koje državna tijela, poduzeća i obrti isplaćuju obveznicima poreza na dohodak moraju isplatiti na žiroračun u banci. Međutim ovaj pravilnik propisuje i određene iznimke od tog pravila. Predviđene su i kazne za pravne osobe koje isplatu primitaka fizičkim osobama ne obavljaju na njihov žiroračun ili iznimno na tekući račun u iznosu od 10.000,00 do 50.000,00 kuna. Za obrtnike predviđene su kazne u iznosu od 5000,00 do 30.000,00 kuna.

Iznimno, obveznicima poreza na dohodak moguće je izvršiti sljedeće isplate u gotovini:

1. mirovine
2. nagrade nerezidentima za sudjelovanje na sportskim, umjetničkim i drugim natjecanjima u Republici Hrvatskoj, ako se do završetka natjecanja ne zna koji od natjecatelja ostvaruje pravo na novčanu nagradu;
3. primitke koje ostvaruju djeca do navršene punoljetnosti, odnosno do završetka redovitog školovanja, od obavljanja sezonskih poslova (sezonski poslovi u

poljoprivredi, branje i skupljanje plodova i bilja, poslovi prodaje poljoprivrednih proizvoda, šumskih proizvoda, osvježavajućih napitaka, ledenih slastica, dnevnog tiska, ulaznica i slično, poslovi popisivanja, anketiranja, očitanja brojila i slično, amatersko sudjelovanje u radu kulturno-umjetničkih društava i slični poslovi), uz uvjet da ovi primitci kod jednog isplatitelja ne prelaze 15.000,00 kuna godišnje;

4. primitke koji se u skladu s člankom 8. Zakona ne smatraju dohotkom:

- socijalne potpore
- doplatak za djecu i novčani primitci za opremu novorođenog djeteta
- primitci osoba s invaliditetom, osim plaća i mirovina
- potpore zbog uništenja i oštećenja imovine zbog elementarnih nepogoda
- potpore zbog uništenja i oštećenja imovine zbog ratnih događaja
- nasljedstva i darovi, osim ako je ovim Zakonom drukčije uređeno
- primitci od otuđenja osobne imovine
- odštete koje nisu u svezi s gospodarskom djelatnosti; pod odštetom se smatraju i isplate po osnovi osiguranja stvari, odgovornosti i imovine
- primitci ostvareni na nagradnim natječajima ili natjecanjima, raspisanim pod jednakim uvjetima uz mogućnost sudjelovanja svih osoba i dozvoljenim igrama na sreću prema posebnom zakonu
- novčani dodatci uz mirovinu koje umirovljenicima isplaćuju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, na temelju svojih općih akata i za koje su sredstva planirana u proračunima tih jedinica, te jednokratni novčani dodatci koji se isplaćuju uz mirovine na temelju Odluke Vlade Republike Hrvatske ili na temelju posebnog propisa
- jednokratne potpore koje djeci u slučaju smrti roditelja isplaćuju ili daju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave na temelju svojih općih akata te pravne i fizičke osobe

5. primitke na koje se u skladu s člankom 9. Zakona ne plaća porez na dohodak:

- naknadu plaće zbog privremene spriječenosti za rad isplaćenu na teret Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje, državnog proračuna i centara za socijalnu skrb
- **primitke radnika i fizičkih osoba po osnovi naknada, potpora i nagrada koje im isplaćuje poslodavac i isplatitelj primitka, odnosno plaće, do propisanih iznosa:**
- troškovi prijevoza na posao i s posla – u visini stvarnih izdataka prema cijeni javnog prijevoza
- uporaba privatnog automobila u službene svrhe – 2,00 kn po prijeđenom kilometru
- dnevnice u zemlji – 200,00 kn dnevno, dar djetetu do 15 godina starosti – 600,00 kn godišnje
- dar za djecu do 15. godine života (600 kn po djetetu)
- prigodne nagrade (božićnica, uskrsnica, regres) – sveukupno 3.000,00 kn godišnje itd.

Bitno je napomenuti da ovdje ne ulazi plaća jer se na nju plaća porez na dohodak i za nju vrijedi isplata na žiro- ili tekući račun.

Nagrade za radne rezultate i druge oblike dodatnog nagrađivanja radnika (dodatna plaća, dodatak uz mjesecnu plaću i sl.) na koje se do propisanog iznosa ne plaća porez na dohodak (do 5.000,00 godišnje neoporezivo) obvezno se isplaćuju na tekući račun.

Obvezna isplata na žiroračun:

1. primitci koje fizičke osobe ostvaruju po osnovi darovanja³⁰ pravnih i fizičkih osoba, a za zdravstvene potrebe (operativne zahvate, liječenja, nabavu lijekova i ortopedskih pomagala), rješavanje kojih nije plaćeno osnovnim, dopunskim, dodatnim i privatnim zdravstvenim osiguranjem niti na teret sredstava fizičke osobe, a pod uvjetom da je darovanje, odnosno plaćanje nastalih izdataka za tu namjenu obavljen na žiroračun primatelja dara ili zdravstvene ustanove te na temelju vjerodostojnih isprava;
2. drugi dohodak (autorski honorar, naknade po ugovoru o djelu i ostale isplate koje se smatraju drugim dohotkom);
3. primitci od najamnina i zakupnina nekretnina i pokretnih stvari;
4. primitci učenika i studenata na redovitom školovanju za rad preko učeničkih i studentskih udrug, po posebnim propisima, a do propisanog iznosa;
5. stipendije učenicima i studentima za redovito školovanje na srednjim, višim i visokim školama i fakultetima, ukupno do propisanog iznosa;
6. sportske stipendije koje se prema posebnim propisima isplaćuju sportašima za njihovo sportsko usavršavanje, do propisanog iznosa.

5.5. Blagajnički maksimum

Propisima o fiskalizaciji uređeno je pitanje blagajničkog maksimuma i mogućnost međusobnog plaćanja između poduzetnika koji su obveznici fiskalizacije u gotovini. Obveznike fiskalizacije (poduzeća i obrte) može se podijeliti u dvije skupine, i to u obveznike:

1. koji naplatu obavljaju na transakcijski račun (žiroračun) otvoren kod banke;
2. koji naplatu obavljaju u gotovini (novčanicama ili kovanicama koje se smatraju platežnim sredstvom, karticama, čekom ili drugim sličnim načinima plaćanja).

Obveznik fiskalizacije koji naplatu obavlja isključivo na žiroračun (uplatnica, nalog za prijenos – virman, nema obvezu fiskalizacije. No, u tom slučaju ne smije niti primiti uplatu u gotovini.

Prema Zakonu o fiskalizaciji u prometu gotovinom propisano je da obveznik fiskalizacije (poduzeće ili obrt) može plaćati gotovim novcem drugom obvezniku fiskalizacije za nabavu proizvoda i usluga do iznosa od 5.000,00 kuna po jednom računu.³¹ Obveznik fiskalizacije može plaćati gotovim novcem građanima, osim za isplate za koje je posebno propisano da se moraju isplatiti na tekući ili žiroračun.

Propisima o fiskalizaciji propisano je i postupanje s gotovinom koju je poduzetnik tijekom dana primio u blagajnu. Svi obveznici fiskalizacije obvezni su internim aktom urediti visinu blagajničkog maksimuma u skladu s potrebama svog poslovanja i uvjetima sigurnosti, ali najviše do propisanih svota. Obveznik fiskalizacije može zadržati gotov novac u blagajni na kraju radnog dana do visine blagajničkog maksimuma. Novac iznad visine određenog blagajničkog maksimuma, a koji je primljen tijekom dana, potrebno je

³⁰ Davatelj darovanja obvezan je voditi evidenciju o danim darovanjima, neovisno u kojem obliku, koja osobito sadrži sljedeće podatke: nadnevak isplate odnosno davanja, ime i prezime primatelja darovanja te njegov OIB, način isplate (na žiroračun primatelja dara ili zdravstvene ustanove ili u dobrima) i iznos koji se daruje.

³¹ Zakon o fiskalizaciji u prometu gotovinom, NN 133/12., 115/16., 106/18., čl. 28.

uplatiti na svoj račun otvoren kod banke istog dana, a najkasnije idućeg radnog dana.³² Visinu blagajničkog maksimuma određuje obveznik fiskalizacije samostalno internim aktom, ali najviše do propisanog iznosa.

Mjerilo za određivanje iznosa do kojega može glasiti blagajnički maksimum jest veličina obveznika fiskalizacije sukladno odredbama Zakona o poticanju razvoja malog gospodarstva.

Temeljem toga kriterija obveznik fiskalizacije može odrediti blagajnički maksimum najviše u iznosu od sljedeće svote:

- mikro subjekt i fizičke osobe (obrtnici) 10.000,00 kuna
- mali subjekt 30.000,00 kuna
- srednji subjekt 50.000,00 kuna³³
- obveznik fiskalizacije koji obavlja mjenjačke poslove neovisno može utvrditi blagajnički maksimum u iznosu do 100.000,00 kuna
- obveznici fiskalizacije koji prelaze mjerila koja određuju malo gospodarstvo (više od 250 zaposlenih, promet veći od 50.000.000,00 eura i imovinu veću od 43.000.000,00 eura) mogu odrediti blagajnički maksimum u iznosu od 100.000,00 kuna.

Blagajnički maksimum određuje se za obveznike fiskalizacije kao cjelinu, a u okviru toga iznosa obveznik fiskalizacije može odrediti blagajnički maksimum svojim organizacijskim dijelovima. Pritom postoji ograničenje za velike subjekte koji mogu odrediti blagajnički maksimum po pojedinom poslovnom prostoru najviše do visine od 15.000,00 kuna.

³² Ibidem, čl. 29.

³³ Subjekti malog gospodarstva su pravne osobe u poduzetništvu i obrtu koje zapošljavaju prosječno godišnje manje od 250 radnika, u poslovanju su neovisni i ostvaruju ukupni godišnji promet do u protuvrijednosti od 50.000.000,00 eura ili imaju zbroj bilance ako su obveznici poreza na dobit, odnosno imaju dugotrajnu imovinu ako su obveznici poreza na dohodak, u protuvrijednosti do 43.000.000,00 eura. Neovisnost u poslovanju znači da druge fizičke ili pravne osobe, pojedinačno ili zajednički, nisu vlasnici više od 25 % udjela u vlasništvu ili pravu odlučivanja u subjektu malog gospodarstva. Prema veličini razlikuju se mikro, mali i srednji subjekti malog gospodarstva.

- Mikro subjekti malog gospodarstva imaju (1) zaposleno manje od 10 radnika, (2) u protekloj godini prihod manji od protuvrijednosti od 2.000.000,00 eura ili imaju imovinu manju u protuvrijednosti od 2.000.000,00 eura.
- Mali subjekti malog gospodarstva prosječno godišnje imaju (1) zaposleno manje od 50 radnika i (2) ostvaruju ukupni godišnji promet do protuvrijednosti od 10.000.000,00 eura ili imaju zbroj bilance ako su obveznici poreza na dobit, odnosno imaju dugotrajnu imovinu ako su obveznici poreza na dohodak, u vrijednosti do 10.000.000,00 eura u protuvrijednosti.
- Srednji subjekti malog gospodarstva su oni čiji je godišnji prosječni broj radnika, ukupni godišnji promet ili zbroj bilance, odnosno dugotrajna imovina veća od vrijednosti koje se odnose na malog subjekta iz čl. 2 i 3 Zakona o poticanju razvoja malog gospodarstva, 29/02, 63/07, 53/12, 56/13.

6. OBRAČUNSKI NAČINI PLAĆANJA

Plaćanja između sudionika u platnom prometu obavljaju se bezgotovinskim, gotovinskim i obračunskim putem. Pod obračunskim se plaćanjem razumijeva namirivanje međusobnih novčanih obveza između sudionika bez uporabe novca, a obavlja se kompenzacijom, cesijom, asignacijom, preuzimanjem duga i drugim oblicima međusobnih namirivanja obveza i potraživanja.

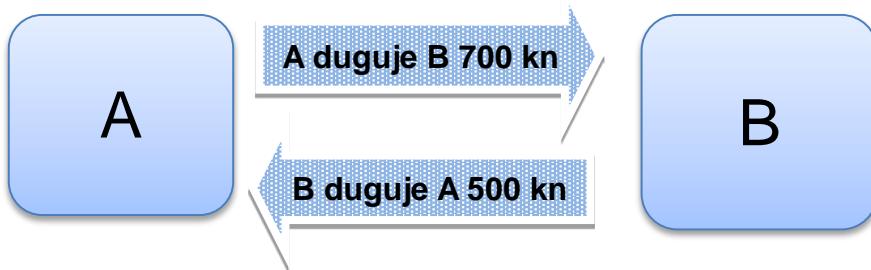
Prema čl. 15. Zakona o provedbi ovrhe na novčanim sredstvima, NN 68/2018., ovršenik – poslovni subjekt ne smije sklapati ugovore radi obračunskog plaćanja ako u Jedinstvenom registru računa ima oznaku blokade računa, ako tim obračunskim plaćanjem kao vjerovnik tražbine onemogućuje ili izbjegava primitak ispunjenja obveze u novcu.

Isti zakon propisuje novčanu kaznu od 50.000,00 do 500.000,00 kuna za ovršenika pravnu osobu i 10.000,00 do 50.000,00 kuna za odgovornu osobu u poslovnom subjektu ako obavi obračunsko plaćanje u uvjetima blokade računa.

6.1.1. Prijedboj (kompenzacija)

Prijedboj ili kompenzacija međusobnih potraživanja i obveza dviju osoba predstavlja jedan od načina prestanka obveza sukladno čl. 195. do 202. Zakona o obveznim odnosima, NN 35/05., 41/08., 125/11., 78/15., 29/18. (ZOO). Na primjer, ako se radilo o novčanoj obvezi, dakle obvezi isplate novčane svote, provedbom kompenzacije ta će obveza dužnika prestati a da on vjerovniku nije izvršio isplatu te svote. Pritom prijeboj može biti potpun (svota potraživanja jednaka je svoti obveze) ili djelomičan (svota potraživanja veća je ili manja od svote obveze), pri čemu se nakon obavljenog prijeboja uzajamnih potraživanja do njihove iste svote osobi s većim potraživanjem podmiruje preostala razlika na način kako je dogovoren. Postoje dva oblika prijeboja:

- izravni prijeboj (jednostrani) i
- višestrani (lančani) ili multilateralni.

Slika 6. Prijedboj

Izvor: Izrada autora

Jednostrani prijeboj odvija se između dvaju subjekata, a može ga pokrenuti samo jedan od subjekata potpisivanjem nakon što su ispunjeni svi uvjeti za realizaciju kompenzacije (uzajamnost, istorodnost i dospjelost).

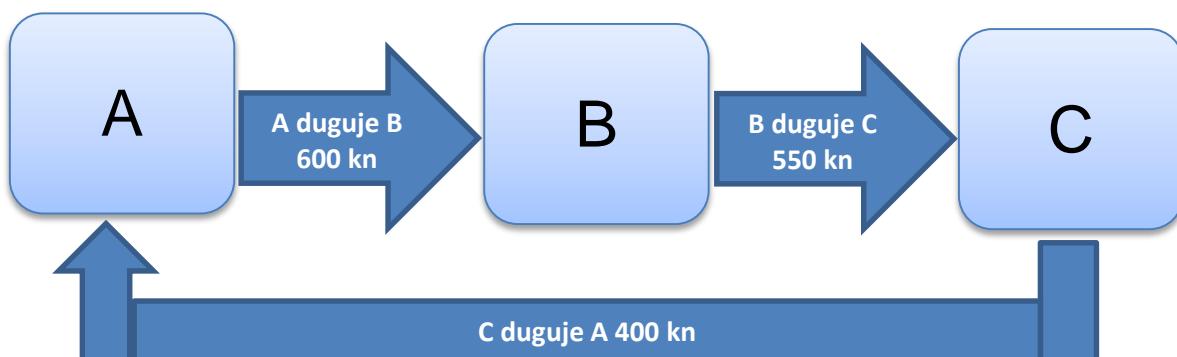
Člankom 195. ZOO-a propisani su opći uvjeti za valjanost prijeboja, i to:

- a) Uzajamnost potraživanja koja postoji kada svaka strana u kompenzaciji ujedno duguje i potražuje;
- b) Istovrsnost potraživanja što znači da oba potraživanja glase na novac ili druge zamjenjive stvari iste vrste i kakvoće. Na primjer, ako se prebijaju dvije novčane tražbine, jedna može imati temelj u kupoprodajnom ugovoru, a druga u ugovoru o zajmu;
- c) Dospjelost obaju potraživanja u trenutku prijeboja, što znači da se dospjelo potraživanje ne može prebijati s nedospjelim.

Prijeboj ne nastaje sam po sebi – čim se za to steknu uvjeti, već je potrebno da jedna strana izjavi drugoj da obavlja prijeboj. U tu svrhu jedan od sudionika u obračunskom plaćanju sastavlja pisanu *Izjavu o prijeboju*, čiji oblik nije propisan, i jedan primjerak dostavlja osobi s kojom prebija međusobna potraživanja. Prijeboj je jednostrani čin koji druga strana ne može odbiti ako su zadovoljeni svi prije navedeni uvjeti propisani Zakonom o obveznim odnosima.

Međusobna potraživanja ne moraju biti iste visine. Ako nisu iste visine, prebijanje se obavlja na manji iznos, zajednički objema stranama, pa će jedna tražbina u potpunosti nestati, a druga djelomično. Obveza se može prebiti sa zastarjelim potraživanjem samo ako ono još nije bilo zastarjelo u trenutku kad su se stekli uvjeti za prijeboj (čl. 198. st. 1. ZOO-a).

Višestrani (multilateralni) ili lančani prijeboj uključuje tri ili više subjekata koji su međusobno povezani u lancu međusobnih potraživanja.

Slika 7. Višestrani prijeboj

Izvor: Izrada autora

Kod višestrane kompenzacije (ugovorni, sporazumno, dobrovoljni prijeboj) svaki sudionik duguje onom sljedećem u lancu, a posljednji duguje prvom kako bi se lanac zatvorio. Jedino je tako moguće zatvoriti međusobna potraživanja u visini svote koja je svima zajednička, a to je najniži iznos potraživanja (u primjeru 400,00 kn). Svi sudionici moraju prihvati (potpisati) *Ugovor o prijeboju*. Kako bi višestrani prijeboj bio valjan, svaki od sudionika mora svojim potpisom (i pečatom ako ga rabe) prihvati svoje sudjelovanje u lančanom prijeboju. Za razliku od prijeboja koji nastaje jednostranom izjavom volje („Izjava o kompenzaciji“), kod ugovornog prijeboja dolazi do dobrovoljnog prebijanja

međusobnih potraživanja te mora biti zadovoljen uvjet uzajamnosti, ali ne i ostali uvjeti, tako da se mogu prebijati neistovrsna i nedospjela potraživanja.

U nekim slučajevima nije dopušteno provesti kompenzaciju.³⁴ Zakon o obveznim odnosima u čl. 200. poznaje i potraživanja koja nije moguće kompenzirati. Jedno od takvih potraživanja jest potraživanje iz zakonske obveze uzdržavanja (npr. bračnog druga nakon rastave braka, djeteta zbog smrti roditelja i sl.) jer je zapravo pravni smisao takvih isplata uzdržavanje osobe. Primjer još jednog potraživanja koje se ne može kompenzirati jest tražbina naknade štete nanesene oštećenjem zdravlja ili prouzročenjem smrti.

Kompenzirati nije moguće ni plaću radnika, što proizlazi iz Zakona o radu, NN 93/14., čl. 96. Poslodavac ne smije bez suglasnosti radnika svoje potraživanje prema radniku naplatiti uskratom isplate plaće ili nekoga njezina dijela, odnosno uskratom isplate naknade plaće ili dijela naknade plaće. Dakle, zabranjeno je potraživanje poslodavca prema radniku prebiti s plaćom. Iznimno, moguće je nastalo potraživanje prebiti s plaćom radnika jedino ako je radnik za to dao *suglasnost*.

6.1.2. Cesija

Cesija (ustupanje potraživanja) ugovor je kojim vjerovnik (cedent – ustupitelj) prenosi potraživanje od svog dužnika (cesusa) na novog vjerovnika (cesionar – primatelj). Cesija je zamjena na strani vjerovnika, dok dužnik ostaje isti. Dakle, posljedica cesije jest da dužnik duguje ono što je i kako je dugovao, ali to sada duguje novom vjerovniku. Ustupanje potraživanja ugovorom (cesija) provodi se prema odredbama čl. 80. do 89. ZOO-a. Forma ugovora o cesiji nije zakonom propisana, a ugovor je isprava za knjiženje kod svih sudionika u cesiji.

Ugovor o cesiji zaključuje se između dotadašnjeg i novog vjerovnika: cedenta i cesonara. Dužnik (cesus), koji pri ustupanju potraživanja ostaje isti, nije ugovorna strana i pritom nije potreban njegov pristanak. Njegov se položaj nastao zbog promjene vjerovnika ni u čemu ne pogoršava jer prema novom vjerovniku ima istu obvezu kakvu je imao prema dotadašnjem, ali on mora biti obaviješten o izvršenom ustupanju. Ustupitelj potraživanja (cedent) obvezan je obavijestiti cesusa o zaključenom ugovoru o cesiji, odnosno o promjeni vjerovnika. U praksi se u potpisivanje ugovora o cesiji uključuje i cesus čime se osigurava da je cesus obaviješten o promjeni vjerovnika. Ako dužnik podmiri postojeću obvezu dotadašnjem vjerovniku jer nije obaviješten o ustupanju potraživanja, oslobađa se obveze.

S ustupanjem potraživanja na primatelja prelaze i sporedna prava kao što je pravo na kamate, ugovorenu valutnu klauzulu, zalog i sl. (čl. 81. ZOO-a). Uz ugovor o cesiji cedent treba cesonaru predati isprave o ustupljenim potraživanjima i sporednim pravima (npr. primjerak računa, ugovor o kreditu i sl.) kako bi novi vjerovnik mogao naplatiti potraživanje od cesusa.

³⁴ Vidović, J., Bubić, J. (2019). Ograničenja u ugovaranju obračunskih načina plaćanja. Računovodstvo i menadžment RIM, 20. Međunarodna i stručna konferencija, zbornik radova, str. 101–111.

Posebni oblici cesije

Ustupanje umjesto ispunjenja

U ovom obliku cesije cedent (ustupitelj) potražuje od cesusa, a istovremeno ima obvezu prema cesonaru (preuzimatelju). To je obvezni odnos kod kojeg već postoji prethodni obvezni odnos između cedenta i cesonara. U tom slučaju umjesto da dužnik (cedent) ispuni svoju obvezu prema vjerovniku (cesonaru), on mu ustupa potraživanje od svog dužnika (cesusa). Dakle, cesonar ima potraživanje od cedenta, a umjesto novca ugovorom o cesiji cedent mu prenosi potraživanje. Time među njima zapravo nastaje obračun potraživanja.

Ustupanje radi ispunjenja

Cedent ustupa cesonaru svoju tražbinu radi *naplate*. Ovdje također postoji obvezni odnos između cedenta i cesonara. Cedentova obveza prestaje tek kada cesonar *naplati* ustupljenu tražbinu. Ako ne postoji obvezni odnos između cedenta i cesonara, onda je to kupoprodaja potraživanja odnosno faktoring.

Ustupanje radi osiguranja

Dužnik može svom vjerovniku ustupiti svoje potraživanje radi osiguranja plaćanja. Ako cedent u dospijeću ne ispuni obvezu cesonaru, tada se cesonar naplaćuje iz ustupljene tražbine. Ovakva se cesija primjenjuje kod npr. kreditnih poslova pri čemu vjerovnik osigurava povrat kredita primanjem u zalog neke tražbine primatelja kredita. Kada dužnik ispuni svoju obvezu, razlog osiguranja prestaje pa je cesonar dužan tražbinu vratiti cedentu povratnom cesijom.

6.1.3. Asignacija (upućivanje)

U poslovnoj praksi moguće je da poduzetnik uputi svog dužnika (npr. kupca) da obvezu koju ima prema njemu umjesto njemu izvrši nekom trećem. Upućivanje je uređeno odredbama iz čl. 130. do 144. Zakona o obveznim odnosima.

Upućivanjem (asignacijom) jedna osoba – uputitelj (asignant) ovlašćuje drugu osobu – upućenika (asignata) da za njezin račun izvrši nešto određenoj trećoj osobi, primatelju upute (asignataru), a ovoga ovlašćuje da to izvršenje primi u svoje ime. Uz sporazum između uputitelja i primatelja upute potrebna je i izjava upućenika o prihvaćanju upute. Njome upućenik postaje izravni dužnik primatelju upute. U tome se ogleda i bitna razlika cesije i asignacije, jer za pravni učinak cesije nije potrebna suglasnost cesusa. Obveza upućenika prema primatelju upute nastaje samim prihvaćanjem asignacije, neovisno o sadržaju odnosa između uputitelja i upućenika.

Kad je vjerovnik pristao na uputu učinjenu od njegova dužnika radi ispunjenja obveze, ta OBVEZA ne prestaje, ako nije drukčije ugovorenog, ni njegovim pristankom na uputu ni prihvatom od strane upućenika, nego tek ISPUNJENJEM od strane upućenika.

Uputa nije ispunjenje. Ako je vjerovnik pristao na uputu svoga dužnika radi ispunjenja njegove obveze, ta obveza prestaje u trenutku kada je upućenik izvršio uputu, a to znači

kada je platio primatelju upute. Dakle, obveza upućenika prema uputitelju prestaje u trenutku kada izvrši uputu, odnosno kada plati primatelju upute.

6.1.4. Preuzimanje duga

Preuzimanje duga uređeno je odredbama čl. 96. do 100. Zakona o obveznim odnosima. Dug se preuzima ugovorom između dužnika i preuzimatelja duga, ako je na to pristao vjerovnik. Stoga su ga o tome obvezne izvijestiti ugovorne strane i pritom ga pozvati da se u određenom roku izjasni pristaje li na novog dužnika ili ne. Ugovor nema pravni učinak ako vjerovnik ne da pristanak za preuzimanje duga; ako se vjerovnik nije izjasnio, smatra se da nije dao pristanak. ***Preuzimanjem duga preuzimatelj stupa na mjesto prijašnjeg dužnika, a ovaj se oslobađa obveze.*** Preuzimanjem duga dolazi do promjene dužnika, dok vjerovnik ostaje isti. Na mjesto prvotnog dužnika stupa preuzimatelj duga, a prvotni dužnik oslobađa se obveze. Između preuzimatelja duga i vjerovnika postoji ista obveza koja je dotle postojala između prvotnog dužnika i vjerovnika.

Kod preuzimanja duga postoje tri sudionika:

- prvotni dužnik koji prenosi svoje dugovanje na novog dužnika;
- preuzimatelj duga (novi dužnik) koji temeljem ugovora preuzima obvezu od prvotnog dužnika;
- vjerovnik koji je ostao nepromijenjen, ali svoje potraživanje naplaćuje od novog dužnika (preuzimatelja duga).

Između preuzimatelja i vjerovnika postoji ista obveza koja je dotle postojala između prijašnjeg dužnika i vjerovnika.

Pristupanje dugu

Dugu se pristupa ugovorom između vjerovnika i treće osobe, taj treći se obvezuje vjerovniku da će mu ispuniti potraživanje (potraživanje koje vjerovnik ima prema dužniku). Tim ugovorom taj treći stupa u obvezu pored dužnika, s time da dužnik ne izlazi iz obvezno pravnog odnosa. Vjerovnik stječe pravo tražiti ispunjenje bilo od svog prvotnog dužnika, bilo od ovog trećega.

Preuzimanje ispunjenja

Ispunjene se preuzima ugovorom između dužnika i nekog trećega kojim se ovaj obvezuje ispuniti njegovu obvezu prema njegovu vjerovniku. Dakle, treći preuzima obvezu da umjesto dužnika plati obvezu koju dužnik ima prema vjerovniku. U ovome slučaju treći ne stoji niti u kakvu odnosu s vjerovnikom, pa ga vjerovnik ne može tužiti na ispunjenje. Ipak, po dospijeću obveze vjerovnik je dužan primiti ispunjenje od trećega. Taj treći, ako ne ispuni dug pravodobno kako se obvezao ugovorno prema dužniku, pa vjerovnik zatraži ispunjenje od dužnika – odgovara dužniku za štetu.

7. MJENICA

Mjenica je po svojoj prirodi primarno kreditni instrument i kao takva izdaje se da bi se najprije osiguralo plaćanje, a zatim da bi se ono i provelo. Mjenica postaje pravi instrument osiguranja plaćanja ako se iskoristi kao cirkulacijski papir, tj. ako se indosira. Za osiguranje plaćanja najčešće se rabi bjanko-zadužnica ili mjenica, dok se veći broj poduzetnika odlučuje upravo za bjanko-mjenicu. Razlozi su za to sama jednostavnost izdavanja mjenice, koja za razliku od bjanko-zadužnice ne zahtijeva ovjeru potpisa potpisnika na mjenici kod javnog bilježnika. Osim kao sredstvo osiguranja plaćanja mjenica može poslužiti kao sredstvo kreditiranja i kao sredstvo negotovinskog plaćanja.

7.1. Pojam mjenice

Mjenica je vrijednosni papir koji glasi na određenu svotu novca i koji svojem imatelju daje pravo da svotu naplati od osobe koja se u njoj navodi kao mjenični dužnik. Zakonom o mjenici propisan je oblik i sadržaj mjeničnog blanketa čija je uporaba obvezna pri izdavanju trasiranih mjenica, ali se iz praktičnih razloga rabi i pri izdavanju vlastite mjenice. Zakon razlikuje dvije osnovne vrste mjenica: **trasiranu mjenicu i vlastitu mjenicu.**

DODATAK: ZAKON O MJENICI

Članak 1.

Trasirana mjenica sadrži:

- 1) označku da je mjenica, napisanu u samom slogu isprave, na jeziku na kome je sastavljena,
- 2) bezuvjetni uput da se plati određena svota novca,
- 3) ime onoga koji treba platiti (trasat),
- 4) označenje dospjelosti,
- 5) mjesto gdje se plaćanje treba obaviti,
- 6) ime onoga kome se ili po čijoj se naredbi mora platiti (remitent),
- 7) označenje dana i mjesta izdanja mjenice,
- 8) potpis onoga koji je izdao mjenicu (trasant).

(2) Trasirana mjenica u kojoj nije označena dospjelost, smatra se kao mjenica po viđenju.

Članak 8.

Tko se na mjenici potpiše kao zastupnik drugoga, mada za to nije bio ovlašten, osobno je po njoj obvezan, a ako je platio, ima ista prava koja bi imao tobože zastupani. Isto vrijedi i za zastupnika koji je prekoračio svoje ovlaštenje.

GLAVA V. DOSPJELOST

Članak 32.

(1) Mjenica se može izdati

- po viđenju,
- na određeno vrijeme po viđenju,
- na određeno vrijeme od dana izdanja,
- na određeni dan.

(2) Ništave su mjenice u kojima je dospjelost drukčije naznačena, kao i mjenice sa više dospjelosti.

Članak 33.

(1) Mjenica po viđenju plativa je čim se podnese. Ona se mora podnijeti na isplatu u roku od jedne godine od dana izdanja. Trasant može ovaj rok skratiti ili odrediti duži. Ove rokove indosant može skratiti.

OSOBE

Trasant

Izdaje trasiranu mjenicu, pozivajući treću osobu (trasata) da mjenicu prihvati (akceptira) i o dospijeću plati. Kod vlastite mjenice nema trasata jer se trasant sam obvezuje da će imatelju platiti mjeničnu svotu.

Trasat

Osoba koja je u trasiranoj mjenici označena kao glavni dužnik. No ona glavnim dužnikom stvarno postaje u trenutku kad mjenicu prihvati (akceptira).

Remitent

Osoba kojoj se ili po čijoj se naredbi mjenična svota ima isplatiti, te njezino ime odnosno tvrtka mora biti označena na mjenici. Remitent je i prvi indosant.

Primljenu mjenicu poduzetnik može:

1. po dospijeću **podnijeti na naplatu** glavnom mjeničnom dužniku (to je kod trasirane mjenice trasat, a kod vlastite mjenice njezin izdavatelj);
2. **indosirati** (prenijeti) na svog vjerovnika i tako podmiriti vlastitu obvezu;
3. eskontirati, tj. prodati je prije njezina dospijeća.

7.1.1. Trasirana mjenica

Trasirana ili vučena mjenica je mjenica kojom njezin izdavatelj (**trasant**) nalaže drugoj osobi (**trasatu**) da po dospijeću mjenice isplati korisniku mjenice (**remitentu**) ili nekoj drugoj osobi po njegovoj naredbi (posljednjem imatelju mjenice) novčanu svotu koja je upisana na mjenici.

Izdavanju trasirane mjenice prethodi određeni pravni posao. Najčešće je to kupoprodajni odnos između trasanta i trasata. Kad se u ulozi trasanta pojavljuje pravna osoba, mjenicu potpisuje osoba ovlaštena za njezino zastupanje (član uprave d. o. o. ili d. d., član javnog trgovačkog društva i prokurist). Prema tome osoba koja je ovlaštena za raspolaganje novčanim sredstvima na računima otvorenima u poslovnim bankama i ima deponirani potpis na potpisnom kartonu u banci ili FINI (npr. voditelj računovodstva), a nije zakonski zastupnik trgovačkog društva, nije ovlaštena osoba za potpisivanje mjenice, tj. preuzimanje mjenične obveze. Tko se na mjenici potpiše kao zastupnik drugoga, mada za to nije bio ovlašten, osobno je po njoj obvezan, a ako je platio, ima ista prava koja bi imao tobože zastupani. Isto vrijedi i za zastupnika koji je prekoračio svoje ovlaštenje.³⁵

U trenutku kada trasant stavi u optjecaj trasiranu mjenicu, postaje regresni dužnik, dok se u ulozi glavnog mjeničnog dužnika kod ove mjenice pojavljuje trasat koji je svojim potpisom prihvatio mjeničnu obvezu – akceptirao mjenicu. Prema tome trasat ne postaje glavni mjenični dužnik samim time što je na mjenici naveden kao trasat, već on treba

³⁵ Zakon o mjenici, NN 74/94, 92/10, čl. 8.

svojim potpisom potvrditi da prihvaca ulogu glavnog mjenicnog dužnika. Akcept se upisuje na samoj mjenici i izražava riječima *prihvaćamo, priznajemo* ili bilo kojom drugom riječi koja ima isto značenje i potpisuje ju trasat. Akcept mora biti bezuvjetan. Trasat može ograničiti akcept na jedan dio mjenične svote.

Trasat koji je svojim potpisom prihvatio (akceptirao) mjeničnu obvezu i tako postao glavnim mjeničnim dužnikom naziva se akceptant.

Na mjenici je potrebno naznačiti kakva je vrijednost primljena, npr. „u robi“, „u novcu“ ili „u kreditu“. Na mjenicu se upisuje i **mjesto gdje treba obaviti plaćanje**.

Kod trasirane mjenice u pravilu se upisuje sjedište trasata i poslovna banka kod koje on ima otvoren račun. Najčešće se mjenica ne naplaćuje u središtu odnosno prebivalištu trasata, nego na nekom drugom mjestu (domicil). Ta treća osoba koja će obaviti isplatu mjenice naziva se domicilijat, a u našoj poslovnoj praksi to je najčešće banka kod koje dužnik ima otvoren račun. Takve su mjenice kod kojih je naznačena isplata s računa banke – domicilirane na banku.

Akcept (prihvat) mjenice jest izjava trasata kojom prihvaca obvezu isplate mjenične svote. Kao **akcept** vrijedi i sam **trasatov potpis** kad je stavljen na dno lica mjenice lijevo od potpisa trasata. Akceptirana mjenica uvijek je povoljnija za vjerovnika jer je mjeničnoj obvezi pristupio još jedan dužnik, pa vjerovnik ima veću sigurnost naplate. Trasat može odbiti isplatu neakceptirane mjenice i vjerovnik u tom slučaju nema nikakva mjenična ovlaštenja prema trasatu, tj. ne može zahtijevati protiv njega ovruču radi prisilne naplate.

Isplata mjenice može se za cijelu mjeničnu svotu ili za stanoviti njezin dio osigurati **mjeničnim jamstvom (avalom)**. Avalist odgovara mjeničnom vjerovniku da će mjenična svota biti isplaćena. Avalist odgovara solidarno sa svim ostalim mjeničnim dužnicima. To znači da će, ako je mjenicu avalirao za akceptanta, odgovarati kao i akceptant za isplatu mjenične svote, pa će imatelj takve mjenice moći zatražiti isplatu i od akceptanta i od njegova avalista.

Aval se izražava riječima „**per aval**“, „**kao jamac**“ ili bilo kojim drugim izrazom koji znači isto i daje se na mjenici ili na alonžu, a potpisuje ga avalist. On odgovara onako kako odgovara onaj za koga jamči.

U svrhu pojačanja sigurnosti bjanko-mjenica često ima i potpise žiranata (prikrivenih jamaca). Žiranti pritom stavlju potpis kao trasanti ili kao indosanti, naravno sve u svrhu stvaranja veće sigurnosti za vjerovnika u naplati tražbine. Takvim se potpisivanjem ostavlja dojam da je mjenica cirkulirala u pravnome prometu i da je prošla kroz ruke osoba koje su je potpisale i koje se predstavljaju kao trasanti i indosanti takve mjenice. To se zaista nije dogodilo, već su potpisi tih osoba stavljeni na mjenicu u namjeri da je ojačaju i pruže imatelju mjenice dodatnu sigurnost da će mjenica biti isplaćena. Žiranti samim potpisivanjem mjenice u bilo kojem svojstvu odgovaraju za isplatu mjenične svote. Žiranti su prikriveni jamci jer mjenicu ne potpisuju kao avalisti.

Protest je javna isprava kojom javni bilježnik potvrđuje da su nastupile zakonske okolnosti za regres. Regres je naknada koju mjenični vjerovnik ima pravo ostvariti ako mjenica ne bude akceptirana, isplaćena ili naplata postane neizvjesna.

Dvije su osnovne vrste protesta: protest zbog neakceptiranja i protest zbog neisplate.

Protest zbog neakceptiranja mora se podići u rokovima određenima za akceptiranje, a protest zbog neisplate najkasnije dva dana od datuma plaćanja koji je naveden na mjenici (ako je mjenica plativa po viđenju u roku od godinu dana od njezina izdavanja). Kada je imatelju mjenice pri podnošenju mjenice na naplatu kod banke djelomice ili potpuno odbijena isplata mjenice jer na računu mjeničnog dužnika (platitelja) nema dovoljno novčanih sredstava, imatelj mjenice treba u roku dva dana od dana dospijeća mjenice podići protest zbog neisplate. Protest se podiže na zahtjev imatelja mjenice, a provodi se kod javnog bilježnika mjesno nadležnoga prema sjedištu glavnog mjeničnog dužnika, a na zahtjev imatelja mjenice.

Protest nije potrebno podizati ako mjenica sadrži sljedeću klauzulu:
„bez protesta“, „bez troškova“.

Ako imatelj mjenice „bez protesta“ ipak digne protest, sam će snositi troškove protesta.

7.1.2. Vlastita trasirana mjenica

Riječ je o trasiranoj mjenici koja se vuče na trasanta pa su u tom slučaju trasant i trasat jedna te ista osoba.

7.1.3. Vlastita mjenica

Vlastita mjenica je ona kojom se izdavatelj obvezuje da će sam isplatiti mjenični iznos. U trenutku izdavanja vlastita mjenica ima dva subjekta: izdavatelja i remitenta. Kod ove mjenice nema trasata. U ovom slučaju riječ „trasant“ treba precrtati i upisati riječ „izdavatelj“, a kod riječi „trasat“ upisati crticu (–).

Glavni mjenični dužnik je izdavatelj i on ne mora još jednom svojim potpisom prihvatići mjeničnu obvezu i deklarirati se kao akceptant.

Vlastita mjenica sadrži bezuvjetno obećanje da će se isplatiti mjenična svota („Platit ću“, „Platit ćemo“).

Većina odredaba Zakona o mjenici koje vrijede za trasiranu mjenicu vrijede i za vlastitu mjenicu. Prilikom izdavanja vlastite mjenice preporuča se da se ona izdaje u pisanoj formi u obliku mjeničnog blanketa. Ne savjetuje se izdavanje vlastite mjenice prepravljanjem mjeničnog blanketa jer se time stvara mogućnost zloupotrebe i takvom vrijednosnom papiru može se prigovoriti ništetnost.

7.1.4. Bjanko-mjenica

Bjanko-mjenica u trenutku izdavanja ne sadrži sve propisane sastojke, a najčešće nedostaju **svota i dospijeće** mjenice.

Ova se mjenica rabi kao instrument osiguranja plaćanja. Ako dužnik podmiri dug na ugovoren način, vjerovnik mu vraća nepotpunjenu bjanko-mjenicu. No, ako dužnik ne

podmiri dug, vjerovnik će popuniti bjanko-mjenicu i staviti je u promet. Popunjena bjanko-mjenica postaje „prava“ trasirana mjenica koja se može podnijeti na naplatu, indosirati ili eskontirati.

Remitent treba popuniti mjenicu najkasnije do njezina podnošenja na naplatu sukladno ovlasti koju mu je dao trasant. Ovlast može biti dana prešutno, u ugovoru ili u posebnoj izjavi trasanta – tzv. mjeničnom očitovanju. U praksi ima slučajeva neopreznog davanja bjanko-mjenica bez sporazuma (mjenični sporazum, mjenično očitovanje), ali i onih kada oprezni izdavatelji ili remitenti inzistiraju na javnobilježničkoj ovjeri. Imatelj bjanko-mjenice dužan je mjenicu popuniti u skladu s tim sporazumom.³⁶

7.2. Indosiranje mjenice

Vjerovnik koji je od svog dužnika primio mjenicu ne mora čekati njezino dospijeće kako bi je podnio na naplatu, već ju može prenijeti (indosirati) na svog vjerovnika i tako podmiriti vlastitu obvezu. Novi imatelj mjenice istu mjenicu može dalje prenijeti na svog vjerovnika i lanac indosamenata nastavlja se sve do dana dospijeća mjenice. Mjenica se prenosi **indosamentom** – pisanom izjavom danoj na mjenici kojom imatelj mjenice (indosant) prenosi prava iz mjenice na drugu osobu – novog vjerovnika (indosatara). Osim u svrhu podmirenja neke obveze indosanta, mjenica se prenosi indosamentom i radi eskonta, radi odobravanja mjeničnog kredita i sl.

Kada na poleđini mjenice nema dovoljno mjesta za upisivanje indosamenata, na mjenicu se može nalijepiti produžetak. Nalijepljeno produženje (alonž) mora imati jednake dimenzije kao mjenični blanket. Mjenica može imati više alonža, tako da se omogući neprekidan niz indosamenata. Indosament se mora **napisati na mjenici** (na poleđini ili alonžu). Indosament je pravovaljan samo ako ga je indosant potpisao.

Indosament može biti:

- **puni** – sadrži ime indosatara;
- **bjanko** – ne sadrži ime indosatara.

Bjanko-indosament ne sadrži ime indosatara – osobe na koju se mjenica prenosi. Postoje dvije vrste bjanko-indosamenata:

- Izjava na mjenici bez imena indosatara, npr. „**Umjesto nama platite _____**“, koju je indosant potpisao.
- Samo potpis indosanta stavljen na poleđinu mjenice ili alonžu – bez izjave (indosanti nisu regresni obveznici).

Indosament na donositelja – upisuje se „**Platite donositelju**“.

Pri prijenosu mjenice indosamentom novom se vjerovniku uručuje mjenica zajedno s popratnim dopisom (potvrdom o prijenosu mjenice) koji osim podataka o indosantu i indosatru sadrži sve podatke o mjenici, razlogu njezina prijenosa, datumu indosamenta, svoti obračunane kamate po mjenici i dr.

³⁶ Giunio, A. M. Bjanko mjenica i dospjelost. Informator, br. 5872, dostupno na https://bib.irb.hr/datoteka/908104.Informator_5872_2010.pdf (pristup 6. 12. 2019.).

Indosiranje mjenice može se zabraniti stavljanjem na nju rekta klauzule „***ne po naredbi***“. Takva se mjenica zove **rekta mjenica** i može se prenositi cesijom.

7.3. Eskontiranje mjenice

Imatelj mjenice može primljenu mjenicu **eskontirati, tj. prodati** prije njezina dospijeća. Mjenice najčešće otkupljuju poslovne **banke** uz odbitak diskontne kamate i svoje provizije. Mjenica se može prodati i drugom **poduzetniku** te s njim dogovoriti uvjete eskonta. Eskont mjenice vrši se indosiranjem, pri čem je indosant imatelj mjenice, a indosatar poslovna banka ili trgovačko društvo koje mjenicu otkupljuje.

Pri eskontu se ne isplaćuje puna mjenična svota, nego se ona umanjuje za kamatnu stopu koja se obračunava od dana kupnje mjenice do dana dospijeća. Prema čl. 40. Pravilnika o PDV-u, plaćanja PDV-a oslobođeno je odobravanje i ugovaranje kredita, što znači da se na kamate ne obračunava PDV.

7.4. Naplata mjenice

Mjenicu podnosi (prezentira) na isplatu njezin zakoniti imatelj. Mjenica se na naplatu podnosi glavnom mjeničnom dužniku. Kod trasirane mjenice to je trasat, a kod vlastite mjenice njezin izdavatelj. Smatra se da je mjenica predana na naplatu i kada je imatelj dostavi poslovnoj banci – domicilijatu gdje glavni mjenični dužnik ima otvoren račun. Mjenica se mora predati na naplatu u sljedećim rokovima:

- mjenica po viđenju: u roku od godine dana od izdanja;
- mjenice na određeni dan (na dan dospijeća, a najkasnije dva radna dana nakon dospijeća).

Uz mjenicu koja se podnosi na naplatu, u banku na koju je mjenica domicilirana dostavlja se još i nalog za plaćanje HUB 3 koji treba glasiti na teret glavnog računa glavnog mjeničnog dužnika.

Mjenični vjerovnik podnosi mjenicu na naplatu u banku na koju je mjenica domicilirana. Banka nema nikakvu obvezu prema vjerovniku, nego postupa prema nalogu klijenta. Banka neće isplatiti mjenicu ako joj je to klijent zabranio.

Hrvatska udruga banaka dogovorila je način postupanja pri isplati mjenice:

- banke primaju vlastite i trasirane mjenice koje su domicilirane na banku;
- imatelj podnosi mjenicu na isplatu onoj banci koja je označena kao domicilijat;
- mjenica se podnosi na isplatu uz pisani zahtjev u kojem je potrebno navesti podatke o mjenici, broj računa vjerovnika na koji treba izvršiti isplatu te iznos koji treba isplatiti ako se traži isplata iznosa manjeg od onog na koji glasi mjenica.

Ako banka iz bilo kojeg razloga odbije isplatiti mjenicu, u cijelosti ili djelomično, imatelj mjenice treba voditi brigu o daljim akcijama radi realizacije mjenične tražbine. Mjenica je lako naplativa ako mjenični dužnik na svom računu ima dovoljno novčanih sredstava da se isplati mjenična svota. Ako nema, banka će vratiti mjenicu podnositelju pri čemu on

mora voditi računa o rokovima protesta mjenice kako ne bi izgubio pravo regresa. Ako banka odbije isplatiti mjenicu, imatelj mjenice mora je protestirati. U slučaju nemogućnosti naplate mjenične svote mjenica nema snagu ovršne isprave, ona se ne zadržava u redoslijedu naplate, nego se vraća vjerovniku koji je mora u roku od dva dana od povrata mjenice protestirati. Rok za protest mjenice traje samo **dva dana** od dana plaćanja koji je na njoj naveden ili od dana od kada je odbijen akcept mjenice. Protest mjenice je isprava u kojoj javni bilježnik potvrđuje nastupanje jedne od činjenica koja imatelju mjenice daje pravo mjeničnog regresa u odnosu na regresne dužnike. Mjeničnu svotu po dospjelosti u prvom redu pozvan je platiti glavni dužnik (akceptant trasirane mjenice ili izdavatelj vlastite mjenice). Ostali potpisnici mjenice predstavljaju regresne dužnike, odnosno odgovaraju solidarno imatelju mjenice da će mjenica biti realizirana te protiv njih mjenični vjerovnik ima regresni zahtjev ako mjenica ne bude akceptirana ili isplaćena.³⁷ Pravodobno i valjano podignut protest prepostavka je ostvarenja regresnih prava imatelja mjenice protiv regresnih dužnika: trasanta, indosanta i avalista, ali ne i protiv glavnog dužnika – akceptanta trasirane odnosno izdavatelja vlastite mjenice prema kojima imatelj mjenice ima pravo na neposrednu tužbu radi naplate mjenice (Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, Pž 4957/06-8, od 11. ožujka 2009.).³⁸ Protestom se potvrđuje da je trasat odbio akceptirati mjenicu ili ju je akceptirao samo djelomično, odnosno da je odbio u cijelosti ili djelomično isplatu mjenice. Akceptant odgovara za mjeničnu obvezu iako mjenica nije protestirana.

Protestirana mjenica potom se naplaćuje u ovršnom postupku koji provodi javni bilježnik, pri čemu mjenica postaje vjerodostojna isprava. Na temelju rješenja o ovrsi naplata se obavlja preko FINE, a ne više preko banke. Ovrha na temelju vjerodostojne isprave iz osnovnog posla (računa, obračuna kamata, izvatka o stanju tražbine iz poslovnih knjiga i dr.) pričuvno je rješenje ako mjenica ne sadrži sve elemente ili je npr. pogrešno popunjena.³⁹ Podnese li vjerovnik prijedlog za ovrhu na temelju mjenice, dužnik će moći uložiti prigovor po kojem će se ovršni postupak pretvoriti u parnični postupak, a tek nakon okončanja tog postupka vjerovnik bi ponovno trebao pokrenuti ovršni postupak.

³⁷ Sabljak, A. Protest mjenice, dostupno na <http://www.iusinfo.hr/DailyContent/Topical.aspx?id=22901>.

³⁸ Ibidem.

³⁹ Brkanić, V. Izbor instrumenata osiguranja plaćanja, RRIF, br. 10, 2012., Zagreb, str. 88–97.

8. OSIGURANJE NAPLATE

U poslovnoj praksi među poduzetnicima moment isporuke ne poistovjećuje se s momentom plaćanja. Naplata potraživanja iznimno je važna za gospodarski sustav. U momentima kada vjerovnik ne uspijeva naplatiti potraživanja, u pitanje je doveden nastavak poslovanja poslovnog subjekta. Od 2012. godine pa nadalje propisima se uređuju rokovi naplate potraživanja te se zakonskim odredbama nastoji prisiliti dužnike da svoje obveze plaćaju u rokovima do 30 ili 60 dana. Vjerovnici se na različite načine nastoje osigurati da njihovo potraživanje bude naplaćeno, a najjednostavniji način jest da zahtijevaju instrument osiguranja plaćanja. Međutim, zahtijevanje instrumenta osiguranja plaćanja ovisi o gospodarskoj snazi vjerovnika. Malo je naime vjerojatno da će mali obrtnik dobiti bankarsku garanciju ili zadužnicu kao instrument osiguranja plaćanja, vjerojatnije je da će pritom izgubiti posao ili klijenta.

U ovom se dijelu obrađuju instrumenti osiguranja plaćanja i to: jamstvo, mjenica, zadužnica, bankarska garancija i *escrow* računi.

Mjenica⁴⁰ ima svojstva instrumenta plaćanja, kreditiranja i osiguranja plaćanja i kao takva se koristi u trgovackim poslovima širom svijeta. Mjenica ima i brojne nedostatke. Najvažniji je nedostatak njezina slabost pri naplati koja je svrstava u manje snažan instrument osiguranja plaćanja te je potrebno dobro poznavati mjenične radnje, što je čini komplikiranom.

8.1. Jamstvo

Ugovorom o jamstvu jamac se obvezuje prema vjerovniku da će ispuniti valjanu i dospjelu obvezu dužnika, ako to dužnik ne učini.⁴¹ Ugovor o jamstvu sastavlja se u pisanim oblicima. Postoje dvije vrste jamstva: supsidijarno jamstvo i solidarno jamstvo.

8.1.1. Supsidijarno jamstvo

Supsidijarno jamstvo takva je vrsta jamstva u kojem se jamac obvezuje vjerovniku da će ispuniti dužnikovu obvezu ako je ovaj sam ne ispuni. Vjerovnik mora najprije zatražiti izvršenje obveze od glavnog dužnika, a tek nakon što naplata od dužnika ne uspije, ima pravo tražiti da obvezu plati jamac. Jamac ne ispunjava svoju, nego tuđu – dužnikovu obvezu. Bez postojanja dužnikove obveze jamstvo ne može nastupiti. Ako bi obveza dužnika iz glavnog ugovora prestala postojati ili ako nije nastala ili je postala ništetnom ili zastarjelom i neutuživom, i jamčeva bi se obveza smatrала nepostojećom. Jamstvo osigurava vjerovnika (korisnika jamstva) od rizika neispunjerenja obveze dužnika iz osnovnog ugovora.

⁴⁰ Cf. poglavlje 7.

⁴¹ Zakon o obveznim odnosima, NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, čl. 104.

Ako je jamac ispunio svoju obvezu umjesto dužnika, jamac postaje vjerovnik dužnika. To znači da jamac stječe potraživanja u visini obveze koju je izmirio prema vjerovniku, kao i pravo na sve troškove i kamate do dana izmirenja obveze glavnog dužnika prema njemu kao prema jامcu.

Jamac obično za izdano jamstvo potražuje proviziju te se osigurava od rizika da glavni dužnik neće moći izvršiti obvezu iz ugovora nekim instrumentom osiguranja kad je riječ o problematičnim dužnicima.

8.1.2. Solidarno jamstvo

Solidarno jamstvo posebna je vrsta jamstva kojim se jamac obvezao u ugovoru o jamstvu kao jamac platac. Kod ovakve vrste ugovora o jamstvu vjerovnik može zahtijevati ispunjenje preuzetih obveza po jamstvu, jednako od jamca kao i od glavnog dužnika ili oba u isto vrijeme.

Bitna razlika između solidarnog i supsidijarnog jamstva jest da vjerovnik može pisanim putem solidarnog jamca po dospijeću obveze pozvati na plaćanje, a da pri tome nije glavnog dužnika pozvao na plaćanje.

Ako dužnik ne ispuni svoju obvezu na vrijeme, vjerovnik je dužan o tome obavijestiti jamca. To znači da čim obveza iz osnovnog ugovora nije izmirena od glavnog dužnika o roku dospijeća, vjerovnik – korisnik jamstva treba pozvati jamca da umjesto glavnog dužnika plati dospjelo potraživanje. Dakle, jamac ima obvezu platiti ako to nije učinio glavni dužnik. Međutim, postoji obveza vjerovnika da o neplaćanju glavnog dužnika odmah po dospijeću obveze obavijesti jamca. Jamac platac dužan je platiti po solidarnom jamstvu, ali ima pravo tražiti nadoknadu štete zbog toga što nije znao, odnosno nije bio na vrijeme obaviješten o tome da glavni dužnik nije izmirio obvezu.⁴²

8.2. Bankarska garancija

Bankarska je garancija izrazito djelotvorno sredstvo osiguranja plaćanja pa je stoga omiljena među vjerovnicima. To je pisana obveza banke kao garanta da će na pisani zahtjev korisniku isplatiti određenu novčanu svotu pod uvjetima iz garancije.

Kod bankarske garancije banka kao pravna osoba preuzima na sebe obvezu koja je nezavisna od obveze iz dužničko-vjerovničkog odnosa povodom kojeg je izdana. Banka koja izdaje garanciju osigurava osobu u čiju je korist izdala garanciju (vjerovnik iz temeljnog ugovora) od rizika izostanka ispunjenja, odnosno neurednog ispunjenja obveze glavnog dužnika, obeštećujući korisnika garancije isplatom određenog novčanog iznosa navedenoga u garanciji. Plaćanjem po bakarskoj garanciji banka jamac stječe sva regresna prava koja prelaze s vjerovnika – korisnika bankarske garancije na nju.

Banka na temelju ugovora o bankarskoj garanciji, koji najčešće prethodi izdavanju bankarske garancije od strane banke garanta, ostaje u čvrstoj vezi prema korisniku

⁴² Skupina autora. Plaćanja i osiguranje plaćanja, HZ RIF, Zagreb, 2011., str. 387.

bankarske garancije i u slučajevima kada obveza glavnog dužnika više ne postoji ili je postala pravno ništavna, odnosno ako postoje zakonske smetnje za njeno izvršenje, uz uvjete koji su navedeni u garanciji. Zaključenjem ugovora banka garant preuzima i rizik neizvjesnosti ispunjenja ili mogućnosti neurednog ispunjenja obveze glavnog dužnika. Obveza banke garanta dospijeva nezavisno od dospijeća obveze glavnog dužnika. Njezino dospijeće obrađuje se i ravna prema sadržaju garantne obveze, dakle na temelju uvjeta i kriterija ugovorenih i navedenih u bankarskoj garanciji te roku važnosti navedenom u bankarskoj garanciji. Garantne su obveze u pravilu vremenski ograničene. Pravilo je da se u ugovoru o bankarskoj garanciji i u samoj garanciji navede tzv. respiro rok, koji je najčešće od 8 do 15 dana od dana dospijeća obveze zbog koje je bankarska garancija i izdana. Tim rokom banka daje na znanje korisniku jamstva da pozove banku da plati obvezu ako je nije izmirio glavni dužnik. Ako u respiro roku korisnik bankarske garancije ne zatraži plaćanje, garancija se gasi.

Uobičajeno je da se prilikom zaključivanja osnovnog ugovora stranke sporazume i o dokumentaciji koju će korisnik bankarske garancije podnijeti baci garantu kad od nje traži izvršenje obveze. Dokumenti⁴³ koje je banka sukladno nalogu nalogodavca navela u garanciji, odnosno uvjet podnošenja dokumenata prije isplate banke korisniku garancije, naveden u bankarskoj garanciji, naziva se efektivna klauzula.

Izdavanje bankarske garancije ekskluzivno je bankarski posao pa druge pravne i fizičke osobe, prema važećim propisima, ne mogu izdavati bankarske garancije. U međunarodnoj praksi bankarske garancije često osim banaka (kreditnih institucija) mogu izdavati i osiguravajuća društva.

Vrste garancija

Hrvatski ZOO razlikuje samo bezuvjetne garancije. Glede njihova sadržaja bankarska jamstva mogu se razvrstati u skupinu činidbenih i skupinu kreditnih ili platnih jamstava.

Činidbena bankarska garancija

Činidbena bankarska garancija jest ona kojom banka jamči korisniku bankarske garancije da će glavni dužnik obaviti određeni posao – činidbu, odnosno rad. Ako dužnik nije obavio neku činidbu ili ju je obavio loše, banka garant dužna je platiti svotu ugovorenu u bankarskoj garanciji korisniku bankarske garancije kao naknadu štete koju je pretrpio.

U svakodnevnoj praksi uobičajene su sljedeće činidbene bankarske garancije:⁴⁴

- *bankarska garancija za pravodobno i kvalitetno obavljen posao:* u našem gospodarstvu ta su bankarska jamstva česta u brodogradnji – njima naše banke jamče naručiteljima broda pravodobno izvršenje ugovornog posla. Međutim, kako naručitelj najčešće daje i predujam, tom bankarskom garancijom banka jamči i za namjensko korištenje sredstava predujma;
- *bankarska garancija za sudionika u licitaciji:* najčešće je riječ o javnim natječajima koji mogu biti organizirani i sukladno određenim propisima kojima se želi eliminirati sukob interesa te dobiti najbolju ponudu, domaće i međunarodne

⁴³ Milinović, A. Bankarska garancija, dostupno na https://www.vtsrh.hr/uploads/Dokumenti/bankarska_garancija.pdf.

⁴⁴ Plaćanje i osiguranje, op. cit., str. 401.

licitacije za investicijska ulaganja gdje sudionici licitacije moraju jamčiti izvršenje posla, koji potencijalno mogu dobiti na licitaciji, u određenom postotku od ugovora bankarskom garancijom, odnosno to je i jamstvo da sudionik licitacije neće povući ponudu ako se ona prihvati;

- *bankarska garancija za povrat ambalaže, sredstava transporta i sl.:* banka se obvezuje korisniku bankarske garancije isplatiti štetu ako mu dužnik ne vrati ambalažu, sredstva transporta i sl.;
- *carinsko jamstvo – garancija:* poseban je oblik bankarske garancije kojom banka jamči da će obveznik carine platiti carinu, te na taj način podiže robu s carine prije nego što je carinu platio, odnosno ova se bankarska garancija rabi i kod privremenog uvoza robe, kojim banka jamči da će roba biti vraćena u inozemstvo ili će biti plaćena carina.

Kreditna ili platna bankarska garancija

Kreditna ili platna bankarska garancija glasi isključivo na novac, odnosno njom se jamči korisniku bankarske garancije da će mu banka garant isplatiti određenu svotu novca ako to ne izvrši glavni dužnik, odnosno ako se ispunе uvjeti predviđeni u bankarskoj garanciji. To su garancije kojima se jamči povrat kredita, plaćanje isporučene robe, obavljenih usluga, plaćanja zbog nastupanja i nenastupanja određenih uvjeta i sl. To je najčešći oblik bankarskih garancija, barem u domaćoj praksi.

8.3. Zadužnica

Zadužnica⁴⁵ je pisana isprava koju izdaje dužnik uz potvrdu kod javnog bilježnika kojom daje suglasnost da se radi naplate vjerovnikove tražbine zaplijene svi njegovi računi koje ima kod banaka te da se novac s tih računa izravno isplaćuje vjerovniku. Zadužnica se izdaje u jednom primjerku i ima učinak rješenja o ovrsi. Obrazac zadužnice propisan je Pravilnikom o obliku i sadržaju zadužnice (NN 115/12 i 82/17) i bjanko-zadužnice (NN 115/12 i 82/17).

Dvije su vrste zadužnica: zadužnica i bjanko-zadužnica.

Ove dvije vrste zadužnica pojmovno se razlikuju u dvama bitnim elementima: u određenosti vjerovnika i određenosti tražbine. Dok kod zadužnice vjerovnik mora biti određen u ispravi u vrijeme njezina izdavanja, kod bjanko-zadužnice on se u ispravi može odrediti i naknadno. U pogledu tražbine razlika je u tome da kod zadužnice ona mora biti određena u ispravi u vrijeme izdavanja, dok se kod bjanko-zadužnice iznos tražbine u ispravu upisuje kasnije.

Formalnost zadužnici daje i obveza potvrde isprave kod javnog bilježnika (solemnizacija). Solemnizacija je potvrda privatne isprave kojom ista postaje javna prema čemu zadužnička obveza ima desetogodišnji zastarni rok.⁴⁶

U slučaju izostanka potvrde isprava neće imati značaj javne isprave, niti svojstvo ovršne isprave, niti će imati učinke rješenja o ovrsi.

⁴⁵ Ovršni zakon, NN 112/12, 25/13, 93/14, 55/16, 73/17, čl. 214., st. 1.

⁴⁶ Zakon o obveznim odnosima, NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, čl. 233, st. 1.

Zadužnica je apstraktan pravni posao jer sadrži apstraktnu obvezu. Apstraktna je ona obveza koja se odvojila i postala nezavisna od pravnog posla iz kojeg je nastala. To bi kod zadužnice značilo da je novčana obveza sadržana u njoj odvojena od osnovnog posla. Bitna posljedica apstraktnosti obveze jest isključivanje prigovora iz osnovnog posla u postupku ostvarivanja prava iz takve obveze.

Postojećoj obvezi iz zadužnice može pristupiti novi dužnik – jamac te ona stoga predstavlja instrument kojim vjerovnik može znatno ojačati svoj položaj. Takav jamac ima status jamca platca, solidarnog dužnika, koji odgovara vjerovniku za cijelu obvezu i vjerovnik može zahtijevati njezino ispunjenje bilo od glavnog dužnika bilo od jamca ili od obojice u isto vrijeme. Izjava jamača također mora biti potvrđena kod javnog bilježnika. Naplati li vjerovnik svoju tražbinu od jamača, jamicu pripada pravo regresa prema dužniku.

Prijenos zadužnice

Zadužnica se može prenijeti na treću osobu. Prijenosom treća osoba stječe prava iz zadužnice koja su pripadala vjerovniku. Prijenos se vrši na način da vjerovnik – imatelj zadužnice načini ispravu u kojoj će izjaviti da sva svoja prava iz zadužnice prenosi na drugu osobu. Takva izjava može se dati na samoj zadužnici ili pak u posebnoj ispravi. I u jednom i u drugom slučaju vjerovnik – prenositelj mora javnobilježnički ovjeriti potpis na ispravi.

8.3.1. Bjanko-zadužnica

Pojam bjanko-zadužnice sadržajno odgovara pojmu obične zadužnice. Njezine karakteristike, svojstva i sastojci jednaki su onima obične zadužnice.

Nekoliko je osnovnih značajka koje bjanko-zadužnicu razlikuju od obične zadužnice:

1. bjanko-zadužnica ne mora imati upisanog vjerovnika i iznos tražbine
2. bjanko-zadužnica može se izdati samo na najviše propisane svote.

Takvu ispravu treba podnijeti javnom bilježniku na potvrdu. Zadužnica se izdaje u jednom primjerku.

Pri izdavanju bjanko-zadužnice u nju se ne moraju upisati podatci o tražbini niti podatci o vjerovniku pa će tada ti podatci ostati nepotpuni, odakle i naziv zadužnici – bjanko (bijelo, neispisano).

Za izdavanje bjanko-zadužnice može se upotrijebiti tiskanica ili računalni ispis prema tekstu obrasca. Bjanko-zadužnica može se izdati samo na određene iznose. To su najviši iznosi do kojih se pojedina zadužnica može naplatiti. Ovo ograničenje ima zaštitnu funkciju s obzirom na to da se bjanko-zadužnica može izdati bez upisanog iznosa konkretne tražbine pa bi imatelj zadužnice mogao, zlorabeci ju, popuniti i podnijeti na naplatu na iznos koji ne potražuje. Iznos na koji je zadužnica nominirana odnosi se samo na glavnicu tražbine, dakle svota zateznih kamata jest izvan ograničenja najviše svote zadužnice.

Dužnik može izdati bjanko-zadužnicu na obrascu iz Pravilnika s naznakom najvišeg iznosa:

- do 5.000,00 kuna
- do 10.000,00 kuna
- do 50.000,00 kuna
- do 100.000,00 kuna
- do 500.000,00 kuna i
- do 1.000.000,00 kuna (čl. 9.).

Popunjavanje bjanko-zadužnice

Obrazac bjanko-zadužnice na prvoj stranici, u prvome dijelu obrasca, sadrži bitne elemente zadužnice:

- naziv: Bjanko-zadužnica
- najviši iznos do kojeg se zadužnica može izdati
- podatke o izdavatelju – dužniku
- podatke o vjerovniku
- oznaku tražbine koja se plijeni: svi računi kod banaka
- iznos tražbine, početak obračuna kamate, kamatnu stopu
- izričitu dužnikovu suglasnost za zapljenu
- dužnikovu izjavu o izravnoj isplati vjerovniku.

Na trećoj i četvrtoj stranici obrasca nalazi se prazno mjesto za javnobilježničku potvrdu zadužnice i za stavljanje zabilježaba o računu s kojeg je zadužnica isplaćena, u cijelosti ili djelomično.

Vjerovnik će nakon dospijeća tražbine u zadužnicu upisati:

- podatke o iznosu tražbine i početku tijeka zatezne kamate
- stopu zatezne kamate, koja ne može biti viša od zakonom propisane
- svoje podatke, ako ih nije upisao dužnik.

Nakon toga će moći podnijeti zadužnicu na naplatu. Bjanko-zadužnica ne može se podnijeti na naplatu s nepotpunjenim sastojcima. I bjanko-zadužnica je prenosiva na isti način kao i zadužnica.

8.3.2. Naplata zadužnice

Zadužnica se podnosi na naplatu Financijskoj agenciji. Dostava zadužnice FINA-i vrši se neposrednom dostavom ili preporučenom pošiljkom s povratnicom. Zadužnicu treba dostaviti uz popratni dopis – zahtjev za naplatu zadužnice u kojem će se navesti osnovni podatci o zadužnici, način isplate zadužnice (gotovinski, bezgotovinski) i broj računa vjerovnika na koji treba prenijeti naplaćeni iznos. Ako je osnovnim poslom temeljem kojeg je zadužnica izdana određeno da tražbina osigurana zadužnicom dospijeva obročno, tada će vjerovnik prilikom podnošenja zadužnice na naplatu u zahtjevu za naplatu zadužnice zatražiti da se izvrši naplata u obrocima. Ako na zadužnici postoji jamac platac, vjerovnik treba u dopisu navesti zahtijeva li naplatu tražbine od dužnika ili jamca platca ili od jednoga i drugoga. Vjerovnik može u zahtjevu tražiti naplatu zadužnice u iznosu manjem od onoga koji je naznačen na zadužnici. ***FINA ne daje odmah nalog za prijenos sredstava s računa ovršenika (dužnika), već ovršenik ima rok od 60 dana za zaštitu svojih prava kod suda.***

Naplata svih osnova za plaćanje provodi se iz sredstava na računima, a zatim iz oročenih novčanih sredstava. Po primitku zadužnice jedinica FINA-e će uvidom u Jedinstveni registar računa utvrditi u kojim sve bankama dužnik ima otvorene račune i oročena novčana sredstva. Obračun kamate navedene u zadužnici izvršit će FINA. Dakle, nalog FINA-e banci sadrži iznos tražbine iz zadužnice, iznos kamata i iznos naknade. Takav nalog FINA dostavlja banci u obliku elektronički potpisane poruke. Nalog se dostavlja bankama redom počevši od banke koja vodi najranije otvoreni račun.

Ako naplata zadužnice nije izvršena u cijelosti, FINA će o tome u roku od osam dana od primitka zadužnice obavijestiti vjerovnika. Vjerovnik može uvijek od FINA-e tražiti da mu vrati zadužnicu ako naplata nije izvršena u cijelosti. Zadužnicu koju je povukao s naplate vjerovnik može ponovno podnijeti na naplatu u preostalom iznosu. Vjerovnik može zadužnicu prisilno naplatiti u sudskom ovršnom postupku. To će u pravilu učiniti ako naplata s računa dužnika (jamca) postane bezuspješna. Kako se pretpostavlja da dužnik nema na svojim računima novčanih sredstava za naplatu, zahtjevat će se naplata na drugim predmetima ovrhe: nekretninama, pokretninama, dionicama, poslovnim udjelima i tražbinama.

8.4. *Escrow račun kao instrument osiguranja plaćanja (escrow accounts)*

Escrow račun je vrsta računa gdje su deponenti dvije strane.

Engleska riječ *escrow account* znači založni/uvjetni račun. *Escrow* račun je takva vrsta računa na koji jedna ugovorna strana (nalogodavatelj) u nekom trgovackom ugovoru preda novac, vrijednosnice ili dokumente u polog na čuvanje, s time da je banka ovlaštena položeni novac isplatiti ili dokumente izručiti njegovoj drugoj ugovornoj strani (korisniku), pod uvjetima koji su utvrđeni između *escrow* banke te nalogodavatelja i korisnika.⁴⁷ Nalogodavatelj je ona osoba koja banci daje novac ili isprave, uz uvjet da ih banka preda korisniku kad se ispune uvjeti navedeni u ugovoru. Strana koja je položila novčana sredstva ili dokumente u *escrow* ne može njima više raspolagati.

Ugovor o *escrow* računu sklapa se s bankom, pri čemu se definira kada i pod kojim uvjetima strana za koju su namijenjena novčana sredstva u *escrowu* može očekivati isplatu.

Banke nisu dužne provjeravati istinitost predanih isprava, već su samo dužne provjeriti odgovara li neka isprava po svom „vanjskom izgledu“ uvjetima isprave navedene u ugovoru o otvaranju *escrow* računa.⁴⁸ Banke se obično nastoje ogradići od odgovornosti u

⁴⁷ Prema Vukmir, B. Escrow račun kao instrument osiguranja plaćanja (escrow accounts) kod escrow računa, Hrvatska gospodarska komora – Sektor za trgovinu, Šesnaesti forum poslovanja nekretninama, dostupno na <http://www.agenti.hr/sadrzaj/info-agent/strukovni-forumi/forum-16/16-forum-Escrow-racun-kao-instrument-osiguranja-placanja-escrow-accounts.pdf>.

⁴⁸ Vukmir, B., op. cit.

smislu ocjenjivanja istinitosti dokumenata i obično se ograničavaju od odgovornosti u *escrow* ugovorima.

Osim kod banke *escrow* je moguće otvoriti i kod javnog bilježnika.

8.5. Rokovi ispunjenja novčanih obveza

U poslovnoj praksi dužnici nerijetko kasne s plaćanjem za primljenu robu ili obavljenu uslugu. Rok za ispunjenje novčane obveze počinje teći od dana kad je dužnik primio račun ili nakon primitka računa u slučajevima kada je dogovoren rok za pregled predmeta gdje se smatra da je potrebno izvršiti obvezu nakon isteka roka pregleda (ne može biti dulji od 30 dana od dana primitka predmeta obveze). Duljina vremena tijekom kojeg kupac treba platiti dobavljaču regulirana je Zakonom o finansijskom poslovanju i predstečajnoj nagodbi. Dužnikovo plaćanje smatra se zakašnjelim, u smislu prava na kamatu na zakašnjelo plaćanje, ako vjerovnik na datum dospijeća ne raspolaže iznosom duga pod uvjetom da je ispunio svoje zakonske i ugovorne obveze. U slučaju kada su ugovaratelji rok ispunjenja obveze sami ugovorili, svoju sporazumnu volju o određivanju roka ispunjenja mogu utvrditi na mnogo načina: može biti određen točnim nadnevkom, odsjekom vremena od nastanka obveze (npr. dva tjedna od sklapanja ugovora), može biti vezan uz nastupanje određenog događaja (npr. tri dana od puštanja postrojenja u pogon).

Rokovi plaćanja propisani su čl. 11. Zakona o finansijskom poslovanju i predstečajnoj nagodbi. U poslovnim transakcijama među poduzetnicima može se ugovoriti rok ispunjenja novčane obveze do 60 dana. Ako bi dva poduzetnika ugovorila rok plaćanja duži od 60 dana, takvo ugovaranje ne bi bilo ništetno samo po sebi, već samo onda ako bi time suprotno načelu savjesnosti i poštenja, bila prouzročena očigledna neravnopravnost na štetu vjerovnika.⁴⁹ Ako ugovorom među poduzetnicima nije ugovoren rok za ispunjenje novčane obveze, dužnik je dužan, bez potrebe da ga vjerovnik na to pozove, ispuniti novčanu obvezu u roku od 30 dana.⁵⁰ Maksimalni rok do kojeg se može ugovoriti ispunjenje novčanih obveza među poduzetnicima jest do 60 dana. Iznimno, kod ugovora o robno-trgovačkom kreditu može se ugovoriti u pisanim obliku i dulji rok ispunjenja novčane obveze, a koji rok ni u kojem slučaju ne može biti dulji od 360 dana.⁵¹ Duži rok plaćanja moguć je jedino u obliku ugovora o prodaji robe na kredit koji mora biti sastavljen u pisanoj formi.⁵²

⁴⁹ 5. Porezna uprava, Mišljenje središnjeg ureda, Finansijsko poslovanje i predstečajna nagodba, Ispunjene novčane obveze, Zagreb, 28. 10. 2013. (Broj klase: 423-08/13-01/70, Urudžbeni broj: 513-07-21-01/13-4)

⁵⁰ Zakon o finansijskom poslovanju i predstečajnoj nagodbi, NN 108/12, do 71/15, čl. 11.

⁵¹ Ibidem.

⁵² Porezna uprava, Mišljenje..., Ispunjene novčane obveze, op. cit.

Zakon definira i rokove ispunjenja novčanih obveza u ugovorima između poduzetnika i osoba javnog prava. Osobe javnog prava definirane su zakonom kao javni naručitelji, kako su uređeni propisima o javnoj nabavi, i sektorski naručitelji, kako su uređeni propisima o javnoj nabavi. Ugovorom između poduzetnika i osobe javnog prava u kojem je osoba javnog prava dužnik novčane obveze može se ugovoriti rok ispunjenja novčane obveze do 30 dana. I u tom je slučaju moguće ugovoriti dulji rok ispunjenja novčane obveze, ali ne dulji od 60 dana. Ništetna je odredba ugovora između poduzetnika i osoba javnog prava pri čemu je osoba javnog prava dužnik, a kojom je ugovoren rok ispunjenja novčane obveze dulji od 60 dana.

Poduzetnici moraju voditi računa o tome da vjerovniku pripada pravo na zateznu kamatu koja je propisana Zakonom o obveznim odnosima, a svaka je odredba ugovora kojom se ograničava ili uvjetuje pravo vjerovnika na zatezne kamate ništetna. Također je ništetna odredba ugovora među poduzeticima kojom je ugovoren rok ispunjenja novčane obveze duži od 360 dana i odredba ugovora između poduzetnika i osobe javnog prava u kojem je osoba javnog prava dužnik novčane obveze kojom je ugovoren rok ispunjenja novčane obveze duži od 60 dana.⁵³

8.6. Nelikvidnost i insolventnost

Zakonom o finansijskom poslovanju i predstičajnoj nagodbi propisano je da je uprava dužna poduzeti sve potrebne mjere kako bi osigurala likvidnost i solventnost društva. Uprava je dužna upravljati imovinom i obvezama društva tako da je društvo sposobno ispuniti sve svoje dospjele obveze.

Uprava je dužna osigurati sustavno praćenje, procjenu i strategiju održavanja, odnosno dosezanja adekvatne razine kapitala u odnosu na vrstu, opseg i složenost poslovne djelatnosti koju društvo obavlja i rizike kojima je izloženo ili bi moglo biti izloženo u obavljanju te poslovne djelatnosti. *Smatra se da je nastala neadekvatnost kapitala u društvu ako je gubitak iz tekuće godine zajedno s prenesenim gubitcima dosegnuo polovinu visine temeljnog kapitala društva.*

Nadzorni odbor dužan je nadzirati stanje likvidnosti i solventnosti društva.

Mjere koje je uprava dužna poduzeti za razvoj i provedbu politike redovitog upravljanja rizikom likvidnosti jesu:

1. planiranje poznatih i potencijalnih novčanih odljeva i priljeva s obzirom na redovit tijek poslovanja
2. redovito praćenje i upravljanje likvidnošću
3. određivanje odgovarajućih mera za sprječavanje ili uklanjanje uzroka nelikvidnosti i identificiranje drugih mogućnosti.

⁵³ Zakon o finansijskom..., op. cit., čl. 14., st. 1. i st. 3.

Uprava poduzeća je ta koja je dužna upravljati imovinom i obvezama društva tako da je društvo sposobno ispuniti sve svoje dospjele obveze kroz mjere planiranja poznatih i potencijalnih novčanih odljeva i priljeva, redovito praćenje i upravljanje likvidnošću te određivanje odgovarajućih mjera za sprječavanje ili uklanjanje uzroka nelikvidnosti.

Likvidnost je sposobnost pravodobnog ispunjavanja dospjelih novčanih obveza, a solventnost je trajnija sposobnost ispunjavanja svih svojih novčanih obveza.

Smatra se da je poduzetnik nelikvidan:

1. ako više od 60 dana kasni u ispunjenju jedne ili više novčanih obveza, čiji iznos prelazi 20 % od iznosa njegovih obveza objavljenih u godišnjem izvješću za proteklu finansijsku godinu. Primjerice, ako je društvo u navedenoj poziciji iskazalo svotu od 200.000,00 kn, tada bi se smatralo da je društvo nelikvidno ako kasni više od 60 dana s bilo kojim obvezama prema vjerovnicima u svoti većoj od 40.000,00 kn;
2. ako više od 30 dana kasni s isplatom plaće u visini ugovorene plaće te plaćanjem pripadajućih poreza i doprinosa koje je dužan obračunati i uplatiti zajedno s plaćom. Plaće se isplaćuju u roku od 15 dana po isteku mjeseca ako kolektivnim ugovorom ili ugovorom o radu nije što drugo određeno. To bi značilo da ako poduzetnik do 15. veljače ne isplati plaću za siječanj, tada se smatra, prema odredbama čl. 15. ZoFPiPN-a, da je taj poduzetnik nelikvidan.

Insolventnost nastaje kad poduzetnik:

1. postane nesposoban za plaćanje
2. postane prezadužen.

Poduzetnik je nesposoban za plaćanje ako ne može trajnije ispunjavati svoje dospjele novčane obveze. Okolnost da je poduzetnik podmirio ili da može podmiriti u cijelosti ili djelomično tražbine nekih vjerovnika, sama po sebi ne znači da je on sposoban za plaćanje. **Smatra se da je poduzetnik nesposoban za plaćanje ako u Očevišniku kod Fine ima evidentirane neizvršene osnove za plaćanje u razdoblju duljem od 60 dana.**

Smatra se da je poduzetnik prezadužen ako vrijednost njegove imovine ne pokriva postojeće obveze. Neće se smatrati da je prezaduženo trgovacko društvo osoba ako je neki od njegovih članova koji solidarno odgovaraju za njegove obveze, fizička osoba. Taj se kriterij prezaduženosti može primijeniti i na obrtnika – fizičku osobu. Prezaduženim se smatra poduzetnik čija vrijednost imovine ne pokriva postojeće obveze. Kod pravnih osoba situacija u kojoj je imovina manja od obveza najčešće je povezana s gubitkom iznad kapitala, tj. kada je kapital u bilanci negativan, odnosno kada se povećanim obvezama mora financirati taj gubitak i cjelokupna imovina.

Poduzetnik u stanju nelikvidnosti ne smije obavljati nikakva plaćanja osim onih koja su nužna za redovito poslovanje.

Posebno se naglašava da dužnik svojim postupcima ne smije poduzimati radnje koje bi za posljedicu imale oštećenje ili neravnopravan položaj vjerovnika.

Pod tim postupcima izričito su navedeni:

- preusmjeravanje novca i finansijskih tijekova na drugu osobu
- davanje zajmova
- isplata predujmova dobitka ili dobitka (udjela u dobitku), odnosno dividende
- obavljanje prijenosa prava na treće osobe, a posebno na povezana društva.

Ako poduzetim mjerama finansijskog restrukturiranja izvan postupka predstečajne nagodbe dužnik ne može uspostaviti stanje likvidnosti, dužan je, u roku od 60 dana od nastanka nelikvidnosti, pokrenuti postupak predstečajne nagodbe.

Ako je dužnik nesposoban za plaćanje ili prezadužen, dužan je bez odgađanja, a najkasnije 21 dan od nastanka insolventnosti, pokrenuti postupak predstečajne nagodbe.

8.7. Zatezne kamate

Kada kupac kasni s plaćanjem koje nije izvršeno u ugovorenom roku ili zakonskom roku, dobavljač ima pravo obračunati zakonsku kamatu.

Zakonska kamata za kašnjenja jednaka je referentnoj kamatnoj stopi uvećanoj za 8 postotnih poena. Referentna stopa je prosječna kamatna stopa na stanje kredita odobrenih na razdoblje dulje od godinu dana nefinansijskim trgovackim društvima umanjena za 3 postotna poena.

Dakle, zakonska zatezna kamatna stopa za kašnjenje s plaćanjem između poduzetnika računa se na sljedeći način:

Referenta stopa = prosječna kamatna stopa na stanje kredita odobrenih na razdoblje dulje od godinu dana nefinansijskim trgovackim društvima – 3

Zakonska kamata za kašnjenje = referentna kamata + 8 ili

račun

Zakonska kamata za kašnjenje = prosječna kamatna stopa na stanja kredita odobrenih na razdoblje dulje od godinu dana nefinansijskim trgovackim društvima – 3 + 8.

Stopa zateznih kamata nije jedinstvena, već se razlikuje po vrsti posla i prema sudionicima odnosa. Kamata za kašnjenje iz ZFPPN-a, čl. 12., st. 2., primjenjuje se na poslovne transakcije između poduzetnika i između poduzetnika i osoba javnog prava u kojima je osoba javnog prava dužnik. Visina kamatne stope na kašnjenje iz ZFPPN-a odgovara – jednaka je zateznoj kamati na kašnjenje s ispunjenjem novčane obveze iz ZOO-a, čl. 29., st. 2.

U ostalim odnosima (npr. odnosi u kojima je jedna od strana potrošač) primjenjuje se niža stopa zatezne kamate – prosječna kamata uvećana za tri postotna poena (ZOO, čl. 29., st. 2.).⁵⁴

⁵⁴ Vidović, J. (2018). Mehanizmi smanjenja kašnjenja u plaćanjima u poslovnim transakcijama.

Računovodstvo i menadžment RIM, 19. Međunarodna i stručna konferencija, zbornik radova, svezak II. – stručni radovi, str. 97-107.

Propisana je i stopa dopuštene ugovorene zatezne kamate. Odredbom (čl. 12. st. 3. ZFPPN-a) određeno je da se u poslovnim transakcijama između poduzetnika može ugovoriti stopa zatezne kamate koja ne može biti veća od zakonske zatezne kamate koja je vrijedila na dan sklapanja ugovora. Dakle, treba paziti jer ugovorena kamata ne može biti veća od zakonske zatezne kamate (čl. 26. st. 2. ZOO-a). Zatezna kamata u odnosima između poduzetnika i osoba javnog prava u kojima je osoba javnog prava dužnik novčane obvezе, može biti samo zakonska zatezna kamata (čl. 14. st 7. Zakona o finansijskom poslovanju i predstečajnoj nagodbi) te ne može biti viša od zakonske zatezne kamate (čl. 26. st. 2. ZOO-a). Osobe javnog prava su osobe koje su obvezne postupati po propisima o javnoj nabavi osim trgovačkih društava.

Zakonska zatezna kamatna⁵⁵ stopa između poduzetnika i osoba javnog prava u kojima je osoba javnog prava dužnik JEDNAKA je zakonskoj zateznoj kamati.

U poslovnim odnosima između poduzetnika može se ugovoriti drugačija zatezna kamata ali ne veće od stope zakonske zatezne kamate.

U čl. 14. st. 1. Zakona o finansijskom poslovanju i predstečajnoj nagodbi propisano je da ugovorom nije moguće ograničiti pravo vjerovnika na kamatu.

Tablica 4. Dopuštene ugovorene zatezne kamate

Poslovne transakcije	Zakonska zatezna kamata
Odnosi između poduzetnika	Niža ili jednaka 8,30 %
Odnosi između poduzetnika i osoba javnog prava kada je osoba javnog prava dužnik	8,30 %
Ostali odnosi (npr. odnosi u kojima je jedna od strana potrošač)	6,30 %

⁵⁵U Narodnim novinama, br. 64/19, objavljena je nova prosječna kamatna stopa na stanja kredita odobrenih na razdoblje dulje od godine dana nefinansijskim trgovačkim društvima i iznosi 3,30 %. Na temelju te stope izračunava se stopa zatezne kamate, koja se od 1. srpnja 2019. primjenjuje u visini od 8,30 %.

9. OVRHA NA NOVČANIM SREDSTVIMA

Ovrha na novčanim sredstvima instrument je prisilne naplate, a uređena je *Zakonom o provedbi ovrhe na novčanim sredstvima i Ovršnim zakonom*. Ovršni postupak (ovrha) jest postupak u kojem ovrhovoditelj, uz pomoć suda ili javnog bilježnika, prisilno ostvaruje svoju tražbinu. **Ovhovoditelj** je osoba koja je podnijela zahtjev Agenciji za prisilnu naplatu novčane tražbine te osoba u čiju je korist takav zahtjev podnesen. **Ovršenik** je osoba protiv koje se tražbina ostvaruje.

Finacijska agencija (Fina) provodi ovrhe na novčanim sredstvima poslovnih subjekata i građana, po svim računima i oročenim novčanim sredstvima u svim bankama, prema osobnom identifikacijskom broju ovršenika, bez njegove suglasnosti. Banke postupaju isključivo po nalogu FINA-e.

Pri provedbi ovrhe na novčanim sredstvima posebnu pažnju treba posvetiti provedbi ovrhe na plaći pri čemu se radniku ne može pljeniti cijela plaća, ali treba paziti i na način na koji se postupa s drugim isplatama, osim plaće, na koje radnici imaju pravo te na druge naknade koje primaju građani na temelju zdravstvenoga, mirovinskoga i osiguranja za vrijeme nezaposlenosti. Ovrha se ne provodi na primanjima, naknadama i iznosima koji su izuzeti zakonom (primjerice primanja po osnovi zakonskoga uzdržavanja, tjelesnoga oštećenja, socijalne skrbi, privremene nezaposlenosti, dječjega doplatka, stipendije i pomoći učenicima i studentima) te ovršenik tim sredstvima može slobodno raspolagati.

Jedna od pretpostavaka za provedbu Zakona o provedbi ovrhe na novčanim sredstvima jest postojanje Jedinstvenog registra računa (JRR-a), a riječ je o elektroničkoj bazi podataka koja sadrži račune poslovnih subjekata i građana.

Osim računa JRR sadrži i podatke o postojanju oročenih sredstava, ugovora o stambenoj štednji i depozita u kreditnim unijama, ali ne sadrži podatak o stanju na računu ili visini depozita. Podatci iz JRR-a koji se odnose na građane nisu javni i na njih se primjenjuje Zakon o zaštiti osobnih podataka.

Podatci sadržani u JRR-u omogućuju provedbu ovrhe na novčanim sredstvima po svim računima i oročenim novčanim sredstvima u svim bankama prema osobnom identifikacijskom broju (OIB-u) ovršenika bez njegove suglasnosti i bez obzira na to je li u osnovi za plaćanje određena ovrha na novčanim sredstvima po svim računima i oročenim novčanim sredstvima.

9.1. Osnova za plaćanje

FINA pokreće postupak provođenja ovrhe na temelju zaprimljene *osnove za plaćanje*. Osnova za plaćanje može biti ovršna odluka i nagodba domaćeg suda ili upravnog tijela, ovršna nagodba postignuta u postupku mirnog rješenja spora na temelju Zakona o parničnom postupku, koje glase na ispunjenje određene novčane obveze, obračun poslodavca o neisplati dospjelog iznosa plaće, naknade plaće ili otpremnine, rješenje o ovrsi, rješenje o osiguranju, zadužnica, bjanko-zadužnica, nalog za plaćanje Hrvatske radiotelevizije s potvrdom ovršnosti, europski ovršni naslov, europski platni nalog, nalog Ministarstva financija za naplatu po aktiviranom državnom jamstvu, nalog za pljenidbu u postupku prisilnog izvršenja pravomoćno izrečene novčane kazne u kaznenom i prekršajnom postupku i svaka druga odluka nadležnog tijela kojom se u cijelosti ili djelomice prihvata prijedlog za provedbu ovrhe. Osnova za plaćanje mora imati potvrdu pravomoćnosti i/ili ovršnosti, što je uvjet za provedbu ovrhe. (Zakon o provedbi ovrhe na novčanim sredstvima, NN 68/2018., čl. 2.)

Ovršni zakon razlikuje ovrhu na temelju *vjerodostojnih i ovršnih isprava*.⁵⁶

U poslovnim se transakcijama prisilna naplata najčešće provodi pokretanjem ovrhe na temelju vjerodostojne isprave. Vjerodostojna isprava je račun, mjenica s protestom, javna isprava, izvadak iz poslovnih knjiga, a računom se smatra i obračun kamata. U takvim postupcima nadležni su javni bilježnici koji predlažu postupak ovrhe na temelju vjerodostojne isprave.

Protiv rješenja o ovrsi na temelju vjerodostojne isprave može se podnijeti prigovor (čl. 11., st. 2. Ovršnog zakona). U takvim postupcima dužniku su na raspolaganju pravna sredstva protiv rješenja o ovrsi, zbog čega se otvaraju nove parnice, pa će se odgoditi ovrha već jednom pravomoćno utvrđene i ovršive tražbine vjerovnika, do pravomoćnog okončanja parnice. Dakle, u slučaju naplate na temelju vjerodostojne isprave postoji velika mogućnost da postupak prisilne naplate bude duži i teži za vjerovnike.

Drugi način provedbe ovrhe na novčanim sredstvima jest ***izravna naplata*** koja je uređena čl. 209. Ovršnog zakona. Ovršne odluke koje se dostavljaju na naplatu zajedno sa ***zahtjevom za izravnu naplatu*** jesu *zadužnice, bjanko-zadužnice, nalog za plaćanje Hrvatske radiotelevizije s potvrdom o ovršnosti, europski ovršni naslov, europski platni nalog, a koji glase na ispunjenje određene novčane tražbine ili obračuna poslodavca o neisplati dospjelog iznosa plaće, naknade plaće ili otpremnine*.

FINA primjerak zahtjeva na svim podatcima o ispravi na temelju koje se provodi izravna naplata treba dostaviti ovršeniku na njegovu adresu. Ako FINA u roku od 60 dana od primitka zahtjeva za izravnu naplatu ne primi rješenje suda o odgodi ovrhe, pokrenut će ovršni postupak.

⁵⁶ Ovršni zakon, NN 112/12, 25/13, 93/14, 55/16, 73/17, čl. 1.

9.2. Izravna naplata na temelju obračunane a neisplaćene plaće

Potvrdu o neisplaćenoj plaći, naknadi plaće ili otpremnine dužan je radniku dostaviti poslodavac ako do dana dospijeća nije izvršio navedene isplate (čl. 93. Zakona o radu).⁵⁷ U situaciji kada radniku nije isplaćena plaća, postavlja se pitanje koliko je realno da takav poslodavac radniku dostavi obračun plaće. Poslodavac koji na dan dospjelosti ne isplati plaću, naknadu plaće ili otpremninu ili ih ne isplati u cijelosti, dužan je do kraja mjeseca u kojem je dospjela isplata plaće, naknada plaće ili otpremnine, radniku dostaviti obračun iznosa koje je bio dužan isplatiti. U zakonu o radu također je navedeno da obračun neisplaćene plaće jest ovršna isprava.⁵⁸

Dakle, ako radniku u prosincu nije isplaćena plaća za 11-i mjesec te do kraja prosinca radnik nije dobio obračun plaće za 11-i mjesec, radnik će se obratiti Inspektoratu rada koji bi trebao poslodavcu nareediti da radniku dostavi obračun plaće.

Novim izmjenama Ovršnog zakona iz 2017. godine predviđeno je da porezna uprava u roku od osam dana radniku koji namjerava pokrenuti ovršni postupak zbog neisplate plaće izda potvrdu o obračunu bruto plaće. Dakle, izravna naplata provodi se za iznos bruto plaće, a informaciju o iznosu obračunanih doprinosa, poreza i prikeza daje Porezna uprava.

Isplata na temelju obračunane a neisplaćene plaće definirana je čl. 209. Ovršnog zakona. Ovrha na novčanoj tražbini po računu ovršenika na temelju obračuna poslodavca o neisplati dospjelog iznosa plaće, naknade plaće ili otpremnine provest će se prije ovrhe radi naplate svih drugih tražbina po tom računu neovisno o vremenu njihova nastanka, osim ovrhe radi ostvarenja djitetove tražbine uzdržavanja.⁵⁹ Dakle jasno je da ipak postoje odstupanja od redoslijeda izvršenja osnova za plaćanje pri čemu se pravo prednosti pri izvršenju osnova za plaćanje u prvom redu daje potraživanju na temelju djitetova uzdržavanja, zatim u drugom redu potraživanju na temelju neisplaćene plaće radniku.

9.3. Provedba i način izvršenja ovrhe

Sva mjerodavna tijela dostavljaju osnove za plaćanje u FINA-u koja provodi prisilnu naplatu. Osnove se upisuju u **Očevidnik redoslijeda izvršenja** prema datumu, satu i minuti primitka. Očevidnik redoslijeda osnova za plaćanje jedinstvena je baza podataka o redoslijedu primitaka osnova za plaćanje i stanju njihove izvršenosti po pojedinom ovršeniku. Očevidnik vodi FINA u elektroničkom obliku. Ona upisuje osnovu za plaćanje prema trenutku primitka, odnosno upisuje datum, sat i minutu primitka. FINA daje naloge na izvršavanje onim redoslijedom kojim su upisani.

⁵⁷Zakon o radu, NN 93/14, 127/17, 98/19, čl. 93.

⁵⁸Ibidem, čl. 226., st. 18.

⁵⁹Zakon o izmjenama i dopunama Ovršnog zakona, NN 93/14, čl. 67.

Očeviđnik sadrži podatke o sljedećem:

- primljenim osnovama za plaćanje
- vraćenim osnovama za plaćanje
- izvršenim i neizvršenim osnovama za plaćanje.

FINA kontrolira formalnu ispravnost i točnu svotu osnove te počinje razmjena poruka s kreditnim institucijama. FINA obračunava zatezne kamate određene u osnovi za plaćanje i izračunava ukupnu novčanu svotu određenu u osnovi za plaćanje, uključujući i naknade za ovrhu na novčanim sredstvima. FINA uvidom u Jedinstveni registar računa utvrđuje prema OIB-u u kojim sve bankama ovršenik ima otvorene račune i oročena novčana sredstva te daje nalog bankama za izvršenje osnove za plaćanje onim redom kojim su računi navedeni u osnovi za plaćanje, a ako računi nisu navedeni, nalog daje bankama redom, počevši od banke koja vodi najranije otvoren račun. Dakle, ako u osnovi za plaćanje nisu navedeni računi na kojima se ovrha provodi, onda se ovrha provodi u svim bankama redom, počevši od banke koja vodi najranije otvoren račun.

Osnova za plaćanje izvršava se najprije na računima, a potom na oročenim novčanim sredstvima.

Razmjena informacija i podataka između FINA-e i banaka odvija se telekomunikacijskim putem u obliku razmjenjivanja različitih elektroničkih poruka. FINA daje nalog banci da u roku propisanom pravilnikom izvrši nalog u visini potrebnoj za izvršenje osnove za plaćanje. Banka izvršava nalog u visini raspoloživih novčanih sredstava po računima do svote određene u nalogu FINA-e i o tome obavještava FINA-u.

Ako nalog nije izvršen u cijelosti, banka će prema nalogu FINA-e zabraniti raspolaganje novčanim sredstvima po računima i oročenim novčanim sredstvima do visine određene u nalogu.

Osnova za plaćanje izvršava se na računima i oročenim novčanim sredstvima počevši od banke koja vodi najranije otvoren račun odnosno oročena novčana sredstva. Ako ovrha po novčanim sredstvima na računima oročenim novčanim sredstvima u toj banci nije provedena u cijelosti, ovaj postupak se ponavlja pojedinačno po bankama. Ovrha se dalje provodi redom po računima i oročenim novčanim sredstvima u svim bankama prema vremenu otvaranja najranijeg računa odnosno oročenih novčanih sredstava na način da se ovrha uvijek provodi na svim računima odnosno oročenim novčanim sredstvima u toj banci.⁶⁰ *Postupak FINA ponavlja pojedinačno od banke do banke*, a ako osnova za plaćanje nije izvršena u cijelosti ni nakon provedenoga, FINA daje nalog bankama:

- da blokiraju **sve** ovršenikove račune i
- zabrane raspolaganje oročenim novčanim sredstvima.

U tom slučaju Agencija u Jedinstveni registar računa stavlja oznaku blokade ovršenikovih računa i oznaku zabrane raspolaganja oročenim novčanim sredstvima. **Blokada računa jest zabrana isplate i prijenosa novčanih sredstava s računa ovršenika.**

⁶⁰ Zakon o provedbi ovrhe na novčanim sredstvima, NN 68/2018, čl. 8.

Nakon blokade ovršenikovih računa i zabrane raspolaganja oročenim novčanim sredstvima banke su obvezne najmanje jednom dnevno Agenciji dostavljati podatak o priljevu novčanih sredstava, odnosno poruku o raspoloživosti novčanih sredstava po prestanku ugovora o oročenju ili po dospijeću kamata sve do naloga FINA-e za deblokadu računa i slobodno raspolaganje sredstvima. Priljev novčanih sredstava koristi se isključivo za izvršenje naloga zbog kojeg je ovršenikov račun blokiran, sve do izvršenja osnove za plaćanje. Nakon izvršenja osnove za plaćanje Agencija u Jedinstvenom registru računa briše oznaku blokade računa i oznaku zabrane raspolaganja oročenim novčanim sredstvima. Ako se osnova za plaćanje nije izvršila u cijelosti, FINA je obvezna u roku od osam dana od dana primitka osnove za plaćanje o tome obavijestiti nadležno tijelo i ovrhovoditelja.

Banka i ovršenik ne smiju produžiti niti mijenjati ugovor o oročenju za vrijeme zabrane raspolaganja oročenim novčanim sredstvima. Dospjele kamate koje se prema ugovoru o oročenju isplaćuju za vrijeme zabrane raspolaganja oročenim novčanim sredstvima koriste se za izvršenje osnove za plaćanje te se smatraju priljevom novčanih sredstava. Ovršenik može radi izvršenja osnove za plaćanje za vrijeme zabrane raspolaganja oročenim novčanim sredstvima raskinuti ugovor o oročenju.

Po primitku rješenja o otvaranju stečajnog postupka Agencija prestaje s izvršavanjem osnova za plaćanje koje su prethodno upisane u Očevidnik i pohranjuje ih (čl. 28. st. 1. Pravilnika o provedbi ovrhe na novčanim sredstvima, čl. 18. Zakona o provedbi ovrhe na novčanim sredstvima). Nakon otvaranja stečajnog postupka FINA prestaje s izvršavanjem osnova za plaćanje koje su upisane u Očevidnik i pohranjuje ih, a naknadno zaprimljene osnove za plaćanje ne izvršava, već iste vraća donositelju odnosno podnositelju uz obrazloženje razloga vraćanja.

9.4. Postupanje u uvjetima blokade

Zakonom o provedbi ovrhe na novčanim sredstvima propisano je što poslovni subjekt kojem je račun u blokadi ne smije obavljati u svom poslovanju:

- 1) ne smije provoditi obračunska plaćanja
- 2) ne smije plaćati gotovim novcem
- 3) ne smije plaćati preko institucije za platni promet.

Poslovni subjekt ne smije sklapati ugovore radi obračunskog plaćanja ako u Jedinstvenom registru računa ima oznaku blokade računa, odnosno zabranu raspolaganja oročenim novčanim sredstvima. Obračunsko plaćanje je namira međusobnih novčanih obveza i potraživanja između sudionika obračunskog plaćanja bez uporabe novčanih sredstava, a provodi se ustupom potraživanja, asignacijom te drugim oblicima namire međusobnih novčanih obveza i potraživanja.⁶¹ Sklapanjem ugovora o obračunskom plaćaju

⁶¹ Zakon o provedbi ovrhe na novčanim sredstvima, NN 68/2018, čl. 15.

onemogućuje se ili izbjegava primitak ispunjenja obveze u novcu. U Zakonu o provedbi ovrhe na novčanim sredstvima, pri definiranju obračunskih plaćanja izostavljena je kompenzacija. Prijeboji su dopušteni, stoga što pri prijeboju ne postoji plaćanje, već dolazi do prestanka potraživanja i obveza u istom iznosu.

Poslovni subjekt ne smije svoje obveze plaćati gotovim novcem, a gotov novac koji je primio obavljujući registriranu djelatnost dužan je položiti na svoj račun u banci.

Poslovni subjekt ne smije plaćati preko institucije za platni promet (plaćati kreditnim karticama) niti preko ostalih pružatelja platnih usluga u Republici Hrvatskoj kao niti plaćati ili primati plaćanja preko računa otvorenoga kod pružatelja platnih usluga u inozemstvu, ne smije preusmjeravati novčane i finansijske tijekove na drugu osobu niti primati uplate i isplaćivati novčana sredstva na račune drugih osoba.

POPIS PRIMANJA I NAKNADA IZUZETIH OD OVRHE⁶²

Ovrha se ne provodi na novčanim sredstvima, odnosno računima izuzetima od ovrhe na temelju zakona. Prema članku 172. Ovršnog zakona od ovrhe su u cijelosti izuzeta:

1. primanja po osnovi zakonskoga uzdržavanja, naknade štete nastale zbog narušenja zdravlja ili smanjenja, odnosno gubitka radne sposobnosti i naknade štete za izgubljeno uzdržavanje zbog smrti davatelja uzdržavanja,
2. primanja po osnovi naknade zbog tjelesnoga oštećenja prema propisima o invalidskom osiguranju,
3. primanja po osnovi socijalne skrbi,
4. primanja po osnovi privremene nezaposlenosti,
5. primanja po osnovi doplatka za djecu, osim ako posebnim propisom nije drukčije određeno,
6. primanja po osnovi stipendije i pomoći učenicima i studentima,
7. naknada za rad osuđenika, osim za tražbine po osnovi zakonskoga uzdržavanja te za tražbine naknade štete prouzročene kaznenim djelom osuđenika,
8. primanja po osnovi odličja i priznanja,
9. naknada za saniranje posljedica štete od katastrofa i elementarnih nepogoda
10. roditeljne i roditeljske novčane potpore, osim ako posebnim propisom nije drugačije određeno (primanja prema Zakonu o roditeljnim i roditeljskim potporama),
11. utvrđeni iznosi za uzdržavanje djeteta uplaćeni na poseban račun kod banke,
12. ostala primanja izuzeta od ovrhe po posebnim propisima.

Na određenim primanjima ovrha je ograničena. To praktično znači da su iznosi takvih isplata izuzeti od ovrhe samo do propisanih iznosa (čl. 172. Ovršnog zakona). Iznosi koji premašuju zakonom propisani maksimum mogu se pljeniti:

1. naknada troškova za službeno putovanje i naknada troškova prijevoza na posao i s posla do propisanih iznosa (u visini stvarnih izdataka prema cijeni mjesecne odnosno pojedinačne prijevozne karte javnog prijevoza),

⁶² FINA, Popis primanja i naknada izuzetih od ovrhe, dostupno na www.fina.hr.

2. dar za djecu do 15. godine života (600,00 kn) i potpore za novorođenče do propisanih iznosa rada (3.326,00 kn),
3. potpore zbog invalidnosti radnika (2.500,00 godišnje) i neprekidnog bolovanja radnika duljeg od 90 dana (2.500,00 kn godišnje), potpore za slučaj smrti radnika (7.500,00 kn) i smrti člana uže obitelji radnika (do 3000,00 kn godišnje, u slučaju isplate djeci radnika zbog smrti radnika potpora je u cijelosti izuzeta od ovrhe).

Dakle, primjerice dar za dijete isplaćen u visini od 800 kn dijeli se na taj način da je iznos od 600 kn zaštićen od ovrhe, a ostatak od 200 kn može se pljeniti.

DODATAK: OSTALA PRIMANJA I NAKNADE KOJI SU IZUZETI OD OVRHE TEMELJEM POSEBNOG PROPISA (ČL. 172. OVRŠNOG ZAKONA, ST. 12 - U CIJELOSTI IZUZETI OD OVRHE)

Izvor: FINA, Popis primanja i naknada izuzetih od ovrhe, dostupno na www.fina.hr

Uplatitelj HZZO:

- novčane potpore: naknada plaće, novčana naknada, novčana pomoć i jednokratna novčana potpora za novorođeno dijete (sukladno Zakonu o rodiljnim i roditeljskim potporama)
- naknade iz članka 36. stavak 3. Zakona o zdravstvenom osiguranju

Uplatitelj HZMO:

- doplatak za djecu (temeljem članka 1. Zakona o doplatku na djecu)
- naknada za tjelesno oštećenje (temeljem čl. 56. Zakona o mirovinskom osiguranju i čl. 48. Zakona o mirovinskom i invalidskom osiguranju)
- doplatak za tuđu njegu i pomoć (temeljem čl. 76. Zakona o mirovinskom i invalidskom osiguranju)
- zaštitni dodatak uz mirovinu planiran u Državnom proračunu (temeljem čl. 92. Zakona o mirovinskom i invalidskom osiguranju)
- tražbine iz mirovinskih primanja temeljem sudske odluke po osnovi zakonskog uzdržavanja, naknade štete nastale zbog narušena zdravlja ili smanjenja, odnosno gubitka radne sposobnosti i naknade štete za izgubljeno uzdržavanje zbog smrti davatelja uzdržavanja
- obiteljska mirovina koju djeca ostvaruju nakon smrti roditelja (temeljem Zakona o mirovinskom osiguranju i Zakona o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji), ako se nad ovršenikom provodi ovrha temeljem osnove za plaćanje na koju se primjenjuju odredbe Općeg poreznog zakona; u drugim slučajevima od ovrhe je izuzet dio sukladno čl. 173. Ovršnog zakona
- naknada hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata od dana stjecanja prava na profesionalnu rehabilitaciju, za vrijeme profesionalne rehabilitacije i od završene profesionalne rehabilitacije do zaposlenja
- novčana naknada zbog tjelesnog oštećenja
- naknada plaće invalidu rada s pravom na profesionalnu rehabilitaciju, od dana nastanka invalidnosti do najduže 24 mjeseca od dana završetka profesionalne rehabilitacije
- dodatak na mirovinu isplaćen sukladno Zakonu o dodatku na mirovine ostvarene prema Zakonu o mirovinskom osiguranju
- isplata mirovine na temelju individualne kapitalizirane štednje (primanje iz čl. 1. Zakona o mirovinskim osiguravajućim društvima i isplati individualne kapitalizirane štednje)

Uplatitelj Ministarstvo branitelja:

- osobna invalidnina (temeljem čl. 66. Zakona o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji, u dalnjem tekstu ZOPHBDR)
- doplatak za njegu i pomoć druge osobe (temeljem čl. 67. ZOPHBDR)
- ortopedski doplatak (temeljem čl. 70. ZOPHBDR)
- pravo na jednokratnu novčanu pomoć (temeljem čl. 74. ZOPHBDR) – obiteljska invalidnina (temeljem čl.

75. ZOPHBDR)

- *povećana obiteljska invalidnina (temeljem čl. 80. ZOPHBDR)*
- *uvećana obiteljska invalidnina (temeljem čl. 81. ZOPHBDR)*
- *obiteljska invalidnina iza smrti HRVI (temeljem čl. 83. ZOPHBDR)*
- *novčana naknada u iznosu obiteljske invalidnine (temeljem čl. 82. ZOPHBDR)*
- *novčana naknada u iznosu uvećane obiteljske invalidnine (temeljem čl. 82. ZOPHBDR)*
- *novčana naknada u iznosu povećane obiteljske invalidnine (temeljem čl. 82. ZOPHBDR)*
- *pravo na doplatak za pripomoć u kući (temeljem čl. 101. ZOPHBDR)*
- *pravo na opskrbninu (temeljem čl. 87. ZOPHBDR)*
- *pravo na ortopedski doplatak (temeljem čl. 19. ZOPHBDR)*
- *pravo na posebni doplatak (temeljem čl. 80. ZOPHBDR)*
- *osobna invalidnina (temeljem čl. 16. Zakona o zaštiti vojnih i civilnih invalida rata, ZOZVICIR)*
- *dodatak za pomoć i njegu druge osobe (temeljem čl. 17. ZOZVICIR)*
- *ortopedski doplatak (temeljem čl. 19. ZOZVICIR)*
- *obiteljska invalidnina (temeljem čl. 26. i čl. 30. ZOZVICIR)*
- *uvećana obiteljska invalidnina (temeljem čl. 32. ZOZVICIR)*
- *opskrbnina (temeljem čl. 34. ZOZVICIR)*
- *dodatak za pripomoć u kući (temeljem čl. 47. ZOZVICIR) – osobna invalidnina (temeljem čl. 41. Zakona o humanitarnom razminiranju)*
- *pravo na ortopedski doplatak (temeljem čl. 42. Zakona o humanitarnom razminiranju)*
- *pravo na posebni doplatak (temeljem čl. 43. Zakona o humanitarnom razminiranju)*
- *pravo na doplatak za njegu i pomoć druge osobe (temeljem čl. 44. Zakona o humanitarnom razminiranju)*
- *pravo na obiteljsku invalidninu (temeljem čl. 51. Zakona o humanitarnom razminiranju)*
- *pravo na besplatne udžbenike (temeljem čl. 54. Zakona o humanitarnom razminiranju)*
- *pravo na stipendiju (temeljem čl. 53. Zakona o humanitarnom razminiranju)*

Uplatitelj banka:

- *isplata stambenog kredita (temeljem čl. 38. st. 3. Zakona o pravima hrvatskih branitelja)*

Prema Zakonu o socijalnoj skrbi:

- *naknada roditelju koji ima status njegovatelja (temeljem čl. 77.b. Zakona o socijalnoj skrbi)*
- *jednokratna finansijska pomoć namijenjena liječenju koju isplaćuje Upravni odjel za zdravstvo i socijalnu skrb (temeljem Zakona o socijalnoj skrbi)*
- *pomoć za podmirenje troškova stanovanja (temeljem čl. 34.–39. Zakona o socijalnoj skrbi)*
- *subvencija podstanarske najamnine koja se isplaćuje radi socijalnog zbrinjavanja građana ((temeljem Zakona o socijalnoj skrbi)*
- *sredstva dobivena iz Zaklade hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji*

Naknade i primitci izuzeti od ovrhe uplaćuju se na poseban račun.

Ovršnim zakonom, NN 112/12, 25/13, 93/14, 55/16, 73/17, čl. 212., i Pravilnikom o načinu i postupku provedbe ovrhe na novčanim sredstvima, NN 71/18, čl. 31. i 34., propisano je postupanje ako se ovršeniku uplaćuju primanja i naknade koji su izuzeti od ovrhe.

Ovršenik je dužan sam obavijestiti FINA-u o postojanju sredstava zaštićenih od ovrhe na za to propisanom obrascu. FINA potom postupa dvojako: obavlještava uplatitelja da obustavi uplaćivati zaštićeno primanje na postojeći ovršenikov račun i obavlještava banku u kojoj ovršenik ima račun da otvori poseban – **zaštićeni račun** na koji će se uplaćivati primanja izuzeta od ovrhe. Uplatitelji su dužni odmah bez odgode uskratiti uplatu primanja i naknada koji su izuzeti od ovrhe i uplaćivati ih na poseban račun. Poseban tzv.

zaštićeni račun (oznake „35 ...“) banka otvara po nalogu FINA-e. Banka ne naplaćuje naknadu za otvaranje, vođenje i zatvaranje posebnog računa.

Iznimno, ako banka sama utvrди ili utvrdi prema podatcima koje joj je dostavio ovršenik ili sam uplatitelj, kako su primanja, naknade ili iznosi izuzeti od ovrhe uplaćeni na račun na kojem se provodi postupak ovrhe na novčanim sredstvima, o navedenim uplatama banka će obavijestiti FINA-u. Ako banka utvrди da ovršenik nije otvorio poseban račun u banci, odnosno ako od Agencije nije zaprimila nalog za otvaranje posebnog računa, banka će bez odgode obavijestiti ovršenika o tome da je dužan FINA-u obavijestiti o uplatama primanja i naknada izuzetih od ovrhe.

9.5. Ograničenje ovrhe

Ako se ovrha provodi na plaći, nije moguće pljeniti cjelokupni iznos plaće, već su Ovršnim zakonom u čl. 173. propisana ograničenja.

Iznos plaće koji je moguće ovršiti – plaća je veća ili jednaka prosječnoj neto plaći

Ako se ovrha provodi na plaći ovršenika, od ovrhe je izuzet iznos u visini ***dvije trećine*** prosječne neto plaće u Republici Hrvatskoj, a ako se ovrha provodi radi naplate tražbine po osnovi zakonskog uzdržavanja, naknade štete nastale zbog narušenja zdravlja ili smanjenja odnosno gubitka radne sposobnosti i naknade štete za izgubljeno uzdržavanje zbog smrti davatelja uzdržavanja, iznos u visini od ***jedne polovine*** prosječne neto plaće u Republici Hrvatskoj, osim u slučaju ovrhe radi prisilne naplate novčanih iznosa za uzdržavanje djeteta u kojem slučaju je od ovrhe izuzet iznos koji odgovara iznosu od ***jedne četvrtine*** prosječne mjesecne isplaćene neto plaće po zaposlenom u pravnim osobama Republike Hrvatske za proteklu godinu.

Iznos plaće koji je moguće ovršiti – plaća je manja od prosječne neto plaće

Ako ovršenik prima plaću koja je manja od prosječne neto plaće u Republici Hrvatskoj, od ovrhe je izuzet iznos u visini ***tri četvrtine*** plaće ovršenika, ali ***ne više od dvije trećine*** prosječne neto plaće u Republici Hrvatskoj, a ako se ovrha provodi radi naplate tražbine po osnovi zakonskog uzdržavanja, naknade štete nastale zbog narušenja zdravlja ili smanjenja odnosno gubitka radne sposobnosti i naknade štete za izgubljeno uzdržavanje zbog smrti davatelja uzdržavanja, iznos u visini ***jedne polovine*** neto plaće ovršenika, osim u slučaju ovrhe radi prisilne naplate novčanih iznosa za uzdržavanje djeteta u kojem slučaju je od ovrhe izuzet iznos koji odgovara iznosu od ***jedne četvrtine*** neto plaće ovršenika.

Prosječna neto plaća jest svota koju krajem svake kalendarske godine objavljuje Državni zavod za statistiku i koja se primjenjuje u sljedećoj kalendarskoj godini, pa je tako npr. u 2019. godini ona iznosila ***6.237,00 kn***.

Općenito, od ovrhe je izuzeta svota u visini 2/3 prosječne neto plaće (2/3 od 6.237,00 iznosi 4.158,00 kn). To znači da za plaće koje su veća od prosječne, izuzeta svota ne može biti veća od 2/3 prosječne neto plaće u RH, odnosno 4.158,00 kn.

Ako se ovrha provodi radi prisilne naplate novčanih svota za uzdržavanje djeteta na plaći ovršenika koja je jednaka ili veća od 6.237,00 kn, od ovrhe je izuzeta svota od 1/4 prosječne neto plaće (6.237,00 kn, tj. 1.559,25 kn), dok se ovršeniku koji prima neto plaću koja je manja od 6.237,00 kn izuzima svota od 1/4 njegove neto plaće (ovršenika).

Ako ovršenik prima plaću nižu od prosječne, npr. 4.000,00 kn, od ovrhe je izuzeto $\frac{3}{4}$ plaće ovršenika ($\frac{3}{4}$ od 4.000,00 iznosi 3.000,00 kn).

Ako ovršenik prima plaću manju od prosječne, npr. u iznosu od 5.600,00 kn, $\frac{3}{4}$ plaće ovršenika iznosi 4.200,00 kn, međutim ovršnim zakonom je propisano:

*Ako ovršenik prima plaću koja je manja od prosječne netoplaće u Republici Hrvatskoj, od ovrhe je izuzet iznos u visini **tri četvrtine** plaće ovršenika, ali **ne više od dvije trećine** prosječne netoplaće u Republici Hrvatskoj.*

Kako je iznos od 4.200,00 kn veći od 2/3 prosječne neto plaće (4.158,00 kn), od ovrhe će biti izuzet samo iznos od 4.158,00 kn.

To bi praktično značilo da će ovršenicima koji primaju plaću višu od 5.544,00 kn, a manju od 6.237,00 kn i dalje biti izuzeta svota u visini 2/3 prosječne neto plaće (4.158,00 kn), jer $\frac{3}{4}$ njihove plaće prelazi svotu od 4.158,00 kn.

Stoga se može kazati da se izuzeće od ovrhe u svoti od $\frac{3}{4}$ neto plaće praktično odnosi na ovršenike koji primaju plaću u svoti od 5.544,00 kn i manje ($\frac{3}{4}$ od 5.544,00 iznosi 4.158,00 kn).

Ograničenje ovrhe koja se provodi na plaći ovršenika s osnove zakonskog uzdržavanja iznosi 1/2 prosječne neto plaće ako ovršenik prima plaću koja je jednaka ili veća od 6.237,00 kn, dok se ovršeniku koji prima neto plaću koja je manja od 6.237,00 kn izuzima iznos u visini jedne polovine netoplaće ovršenika.

10. SPRJEČAVANJE PRANJA NOVCA I FINANCIRANJA TERORIZMA U PLATNOM PROMETU

Sustav sprječavanja pranja novca uređen je Zakonom o sprječavanju pranja novca i financiranja terorizma. Zakon propisuje koji su to obveznici provođenja mjera sprječavanja pranja novca i definira mjere koje moraju provoditi obveznici te druge preventivne mjere u svrhu sprječavanja korištenja finansijskoga sustava za pranje novca i financiranje terorizma. Tijelo kojem se prijavljuju sumnjive transakcije jest Ured za sprječavanje pranja novca i financiranja terorizma pri Ministarstvu financija.

Pranjem novca smatraju se aktivnosti koje su povezane s imovinom stečenom kriminalnom aktivnosti. Takve aktivnosti obuhvaćaju skrivanje ili prikrivanje imovine stečene kriminalnom aktivnosti ili sudjelovanjem u takvoj aktivnosti, njezinu zamjenu, prijenos, stjecanje, posjedovanje ili korištenje takve imovine. Osim toga, samo sudjelovanje, pomaganje u počinjenju, savjetovanje i olakšavanje ostvarenja bilo koje od takvih aktivnosti smatra se pranjem novca.

Financiranjem terorizma smatra se osiguravanje ili prikupljanje zakonitih ili nezakonitih sredstava s ciljem financiranja terorizma.

Terorist je osoba koja ne samo da je počinila ili pokušala počiniti terorističko djelo nego i osoba koja sudjeluje, organizira ili svjesno pridonosi počinjenju terorističkog djela.

Dakle, postupku pranja novca, odnosno prikrivanju pravog izvora novca i sve imovine koja proizlazi iz tog novca, uvijek prethodi kriminalna aktivnost.

Perači novca za pranje novca rabe legalne novčane tijekove kroz finansijski i nefinansijski sektor i ostale poslovne subjekte. Finansijske su institucije zbog velikog broja novčanih transakcija pogodne za prikrivanje protuzakonito stečenog novca, odnosno imovine ili prava priskrbljena novcem za koji se zna da je pribavljen na nezakonit način, te su dužne voditi računa o tome da njihov klijent ne rabi njihovu instituciju za pranje novca. One su u velikoj mjeri **primarni obveznici aktivnosti i provedbe mjera za otkrivanje i sprječavanje pranja novca**, odnosno obveznici obavješćivanja Ureda o sumnjivim transakcijama.

Financiranje terorizma podrazumijeva osiguravanje ili prikupljanje zakonitih ili nezakonitih sredstava, odnosno pokušaj osiguravanja ili prikupljanja sredstava, na bilo koji način – izravno ili neizravno, s namjerom da se uporabe ili sa znanjem da će biti uporabljena, u cijelosti ili dijelom, za počinjenje terorističkoga kaznenog djela od strane terorista ili terorističke organizacije.

10.1. Faze pranja novca

Postupak pranja novca uglavnom se odvija u trima fazama:⁶³

Tablica 5. Faze pranja novca

Ulaganje	Prikrivanje	Integracija
Sredstva koja proizlaze iz kriminalnih aktivnosti (npr. trgovina drogom) prvi put se ulažu ili u finansijsku instituciju ili se njima kupuje određena imovina. U ovoj fazi „prljavi novac“ je najviše vidljiv i izložen otkrivanju.	U ovoj fazi sredstva se plasiraju u finansijske tijekove. Izvodeći složene transakcije pokušava se na razne načine prikriti izvor nezakonito stečenih sredstava ili vlasnika sredstava. U ovoj fazi otkrivanje „prljavog novca“ postaje otežano.	Novac se uključuje u legalne finansijske tijekove te se pripaja ostalim vrijednostima finansijskog sustava zemlje što gotovo onemogućava otkrivanje.

Izvor: *Opće smjernice za provođenje zakona o sprječavanju pranja novca i financiranja terorizma, Republika Hrvatska, Ministarstvo financija, Financijski inspektorat, Zagreb, rujan 2011.*, <http://www.mfin.hr/hr/financijski-inspektorat-zakoni-i-smjernice>

10.2. Obveznici

Zakonom o sprječavanju pranja novca i financiranja terorizma propisani su obveznici provođenja mjera sprječavanja pranja novca i financiranja terorizma. Lista obveznika poprilično je duga te su obveznici navedeni pojedinačno. Općenito, obveznike je moguće svrstati u nekoliko skupina: pružatelji usluga financiranja i platnog prometa, profesionalne djelatnosti, priređivači igara na sreću, mirovinska i osiguravajuća društva te investički fondovi, odvjetnici, ovlašteni mjenjači, profesionalne djelatnosti i trgovci umjetninama, plemenitim metalima i draguljima te posrednici u trgovaju nekretninama. S aspekta platnog prometa važno je naglasiti da su banke i pružatelji platnih usluga u prvom redu obveznici provođenja mjera sprječavanja pranja novca i financiranja terorizma.

PRUŽATELJI USLUGA FINANCIRANJA I PLATNOG PROMETA

U ovoj skupini obveznika svakako je na prvom mjestu važno istaknuti banke, dakle kreditne institucije, kreditne unije i pružatelje platnih usluga: HP – Hrvatska pošta d. d. u dijelu poslovanja koji se odnosi na poštanske novčane uputnice, institucije za platni promet i institucije za elektronički novac. Potom se tu nalaze pravne i fizičke osobe koje

⁶³ Opće smjernice za provođenje zakona o sprječavanju pranja novca i financiranja terorizma, Republika Hrvatska, Ministarstvo financija Financijski inspektorat, Zagreb, rujan 2011., <http://www.mfin.hr/hr/financijski-inspektorat-zakoni-i-smjernice>.

se bave djelatnošću odobravanja kredita i zajmova, uključujući potrošačke kredite, izdavanja garancija i jamstava, iznajmljivanja sefova te faktoring-društva i *leasing*-društva.

PROFESIONALNE DJELATNOSTI

Profesionalne djelatnosti jesu: odvjetnik, odvjetničko društvo, javni bilježnik, revizorsko društvo, samostalni revizor, društvo za porezno savjetništvo, porezni savjetnik, vanjski računovođa koji je fizička ili pravna osoba koja obavlja računovodstvene usluge.

Odvjetnici i javni bilježnici su obveznici u dijelu poslovanja koja su u vezi s nekretninama, upravljanjem novčanim sredstvima, vrijednosnim papirima i sl.

PRREĐIVAČI IGARA NA SREĆU

Obveznici su priređivači igara na sreću za lutrijske igre, igre u kasinima, igre klađenja, igre na sreću na automatima, igranje na daljinu preko interneta, telefona ili drugih interaktivnih komunikacijskih uređaja (*online* igranje).

MIROVINSKA I OSIGURAVAJUĆA DRUŠTVA TE INVESTICIJSKI FONDOVI

Mirovinska društva u dijelu poslovanja koje se odnosi na dobrovoljne mirovinske fondove te mirovinska osiguravajuća društva u dijelu poslovanja koji se odnosi na izravne *jednokratne update osoba* u takva društva i društva za dokup mirovine. Društva za osiguranje koja imaju odobrenje za obavljanje poslova životnih osiguranja i drugih osiguranja povezanih s ulaganjima.

OVLAŠTENI MJENJAČI

TRGOVCI UMJETNINAMA, PLEMENITIM METALIMA, DRAGULJIMA TE POSREDNICI U TRGOVANJU NEKRETNINAMA

Obveznici su pravne i fizičke osobe koje obavljaju djelatnosti: prometa plemenitih metala i dragoga kamenja, trgovine umjetničkim predmetima i antikvitetima, organiziranja ili provođenja dražbi, posredovanja u prometu nekretninama.

Osim obveznika koji se bave trgovinom umjetninama, plemenitim metalima, draguljima, antikvitetima i nekretninama, ostale *pravne i fizičke osobe koje obavljaju djelatnost trgovine robom i uslugama* nisu obveznici provođenja mjera (ako ne provode naplate u gotovini u svoti većoj od 75.000 kn) jer bi to izazvalo dodatno administrativno opterećenje za vrlo širok krug pravnih i fizičkih osoba, te bi iste bile obvezne u potpunosti provoditi propisane mjere na području sprječavanja i otkrivanja pranja novca i financiranja terorizma. Zato je, uzimajući u obzir smislenost i učinkovitost provođenja preventivnih mjer, propisano ograničavanje poslovanja gotovinom, odnosno ograničavanje provođenja plaćanja u gotovini u iznosu od 75.000 kn.

Zakonom je predviđena posebna obveza za profesionalne djelatnosti kojima su obuhvaćeni vanjski računovođe, revizori i porezni savjetnici. Obveznik koji obavlja profesionalnu djelatnost (revizorsko društvo, samostalni revizor, vanjski računovođa koji

je fizička ili pravna osoba koja obavlja računovodstvene usluge, porezni savjetnik, društvo za porezno savjetništvo) dužan je svaki put kada stranka od njega zatraži savjet u vezi s pranjem novca ili financiranjem terorizma o tome obavijestiti Ured najkasnije sljedeći radni dan od dana kada je stranka od njega tražila takav savjet.

10.3. Procjena rizika pranja novca ili financiranja terorizma

Prilikom provođenje dubinske analize obveznici trebaju procijeniti rizik od pranja novca i financiranja terorizma. Zakon definira općenite kriterije na temelju kojih se transakciji ili poslovnom odnosu može dodijeliti viši ili niži rizik. Ove zakonske odredbe u segmentu platnog prometa primjenjuju se prilikom uspostavljanja poslovnog odnosa s bankom, tj. kada fizička ili pravna osoba otvara račun u banci.

Pritom obveznik provođenja mjera preispituje:

1. namjenu i predviđenu prirodu poslovnoga odnosa, uključujući i svrhu otvaranja računa stranci
2. vrijednost imovine koju stranka polaže, iznose i visinu obavljenih transakcija i
3. redovitost ili trajanje poslovnoga odnosa.

NIŽI RIZIK

Stranke koje se povezuju s nižim rizikom s aspekta sprječavanja pranja novca i financiranja terorizma jesu trgovačka društva čijim se finansijskim instrumentima trguje na burzi. Također, nisko rizične su i stranke koje su tijela javne vlasti i pravne osobe čiji je osnivač Republika Hrvatska ili stranke iz druge države članice ili treće države koja uredno provodi mjere u području sprječavanja pranja novca i financiranja terorizma.

Proizvodi, usluge, transakcije koji se također povezuju s nižim rizikom jesu police životnoga osiguranja s niskom premijom, police mirovinskoga osiguranja ako ne postoji mogućnost ranijega otkupa i ne mogu se upotrijebiti kao osiguranje te usluge elektroničkoga novca.

VIŠI RIZIK

Određene stranke mogu upućivati na potencijalno viši rizik, ako na primjer imaju nominalne dioničare ili dionice na donositelja, veći dio poslovnih transakcija obavljaju gotovinskim putem (*društva s intenzivnim gotovinskim poslovanjem*), *društva kojima se struktura vlasništva čini neobična ili prekomjerno složena s obzirom na prirodu posla društva*.

Posebnu pažnju potrebno je posvetiti složenim i neobično velikim transakcijama ili transakcijama koje odstupaju od uobičajenoga ili očekivanoga poslovanja stranke te transakcije koje nemaju očitu ekonomsku i pravnu svrhu.

Rizične su i stranke koje ne obavljaju ili ne smiju obavljati trgovinsku, proizvodnu ili drugu djelatnost u državi u kojoj su registrirane.

Visok rizik imaju i stranke koje se povezuju s određenim *geografskim područjem*. To su stranke koje se povezuju s državama za koje je utvrđeno da nemaju djelotvoran sustav sprječavanja pranja novca i financiranja terorizma, koje imaju znatnu razinu korupcije ili drugih kaznenih djela, države u odnosu na koje su na snazi sankcije Europske unije, Ujedinjenih naroda, zabrana trgovanja ili slične mjere ili države koje financiraju ili podržavaju terorističke aktivnosti ili unutar kojih djeluju terorističke organizacije.

Primjena novih tehnologija u području plaćanja također može pogodovati visokom riziku u slučaju kada omogućuje transakcije u kojima je omogućena anonimnost platitelja.

Zabrana korištenja anonimnih proizvoda i zabrana poslovanja s fiktivnim bankama

Obveznici ne smiju strankama otvoriti, izdavati ili za njih voditi anonimne račune, štedne knjižice na šifru ili na donositelja, anonimne sefove, odnosno druge anonimne proizvode, uključujući i račune koji glase na lažna imena ili nazine, koji bi posredno odnosno neposredno omogućavali prikrivanje identiteta stranke.

Obveznik ne smije uspostaviti ili održavati korespondentne odnose s fiktivnom bankom. Fiktivna banka jest banka koja nije fizički prisutna u državi u kojoj je osnovana, niti ima stvarno vodstvo ili upravu te koja nije članica uređene finansijske grupe koja podliježe učinkovitom konsolidiranom nadzoru.

Politički izložena osoba

Obveznici provođenja mjera dužni su prilikom uspostavljanja poslovnoga odnosa *utvrditi je li stranka ili stvarni vlasnik stranke politički izložena osoba*. Politički izložena **domaća ili strana** osoba koja djeluje ili je u proteklih najmanje 12 mjeseci djelovala na istaknutoj javnoj dužnosti u državi članici ili trećoj državi, uključujući i članove njezine uže obitelji i osobe za koje je poznato da su bliski suradnici politički izložene osobe. **Definicija pojma politički izložene osobe obuhvaća dužnosnike visokog ranga te iz tog kruga isključuje dužnosnike srednjeg ili nižeg ranga.**⁶⁴

Fizičke osobe koje djeluju ili su djelovale na istaknutoj javnoj dužnosti jesu:

- predsjednici država, predsjednici vlada, ministri i njihovi zamjenici odnosno državni tajnici te pomoćnici ministara
- izabrani članovi zakonodavnih tijela
- članovi upravnih tijela političkih stranaka
- suci vrhovnih ili ustavnih sudova ili drugi visoki pravosudni dužnosnici protiv čijih se odluka, osim u iznimnim slučajevima, nije moguće koristiti pravnim lijekovima
- suci revizorskih sudova
- članovi savjeta središnjih banaka
- veleposlanici, otpravnici poslova i visoki časnici oružanih snaga

⁶⁴ Direktiva (EU) 2015/849 u čl. 3. st. 9.

- članovi upravnih i nadzornih odbora pravnih osoba koje su u vlasništvu ili većinskom vlasništvu države
- direktori, zamjenici direktora, članovi odbora i osobe koje obavljaju jednakovrijedne funkcije u međunarodnoj organizaciji
- općinski načelnici, gradonačelnici, župani i njihovi zamjenici izabrani na temelju zakona kojim se uređuju lokalni izbori u Republici Hrvatskoj.

Svrha identifikacije politički izloženih osoba ponajprije je usmjerena na sprječavanje korupcije i mita povezanih s politički istaknutim osobama. Posljedice mita i korupcije, prije svega, predstavljaju reputacijski rizik za obveznika koji uspostavlja poslovni odnos ili provodi transakciju za stranu politički izloženu osobu, a također u konačnici slabe gospodarsku moć države i njezin položaj na svjetskom tržištu.

10.4. Mjere dubinske analize stranke

Analiza stranke ključni je preventivni element u sustavu otkrivanja sprječavanja pranja novca i financiranja terorizma. Svrha provođenja mjera dubinske analize stranke jest na vjerodostojan način utvrditi i potvrditi stvarni identitet stranke. **Definirane su četiri mjere dubinske analize stranke koje su obveznici dužni primjenjivati, a to su:**

- utvrđivanje identiteta stranke** i provjera njezina identiteta na osnovi dokumenata, podataka ili informacija dobivenih iz vjerodostojnoga, pouzdanoga i neovisnoga izvora, uključujući, ako ga stranka ima, kvalificirani certifikat za elektronički potpis ili elektronički pečat;
- utvrđivanje identiteta stvarnoga vlasnika stranke** i poduzimanje odgovarajućih mjer za provjeru identiteta stvarnoga vlasnika stranke, uključujući poduzimanje mjer potrebnih za razumijevanje vlasničke i kontrolne strukture stranke kada je stranka trgovačko društvo, druga pravna osoba i s njome izjednačen subjekt ili *trust* i s njime izjednačen subjekt stranoga prava;
- prikupljanje podataka o namjeni i predviđenoj prirodi poslovnoga odnosa** te drugih podataka u skladu s ovim Zakonom i na temelju njega donesenim podzakonskim aktima i
- stalno praćenje poslovnoga odnosa**, uključujući i kontrolu transakcija koje stranka obavlja tijekom poslovnoga odnosa kako bi se osiguralo da su transakcije koje se obavljaju u skladu sa saznanjima obveznika o stranci, poslovnom profilu, profilu rizika, uključujući prema potrebi i podatke o izvoru sredstava, pri čemu dokumentacija i podatci kojima obveznik raspolaže moraju biti ažurni.

Obveznik treba obaviti dubinsku analizu stranke u sljedećim slučajevima:

- prilikom uspostavljanja poslovnoga odnosa sa strankom*
- pri svakoj povremenoj transakciji u vrijednosti od 105.000,00 kuna i većoj, bez obzira na to je li riječ o jednokratnoj transakciji ili o više transakciji koje su međusobno očigledno povezane i koje ukupno dosežu vrijednost od 105.000,00 kuna i veću*
- pri svakoj povremenoj transakciji koja predstavlja prijenos novčanih sredstava u vrijednosti većoj od 1000,00 eura (Uredbe (EU) 2015/847)*

4. u pružanju usluga igara na sreću, prilikom stavljanja uloga i preuzimanja dobitaka, uključujući kupnju ili zamjenu žetona u kunskoj vrijednosti od 15.000,00 kuna i većoj (bez obzira na to je li riječ o jednokratnoj transakciji ili o više transakcija koje su međusobno očigledno povezane i koje ukupno dosežu vrijednost od 15.000,00 kuna i veću)
5. ako postoji sumnja u vjerodostojnost i primjerenošć prethodno dobivenih podataka o stranci i
6. uvijek kada u vezi s transakcijom ili strankom postoje razlozi za sumnju na pranje novca ili financiranje terorizma, bez obzira na sva propisana izuzeća i vrijednost transakcije.

Ovlašteni mjenjači i pravne i fizičke osobe koje se bave prometom plemenitih metala i dragoga kamenja te trgovinom umjetničkim predmetima i antikvitetima pri svakoj transakciji u vrijednosti od 15.000,00 kuna i većoj dužni su utvrditi i provjeriti identitet stranke te prikupiti sljedeće podatke: ime i prezime, prebivalište, dan, mjesec i godinu rođenja, identifikacijski broj ako je vidljiv iz identifikacijske isprave, naziv i broj identifikacijske isprave, naziv i državu izdavatelja, državljanstvo/državljanstva.

10.5. Mjera utvrđivanja i provjere identiteta stranke

Prva od mjera dubinske analize jest mjera utvrđivanja i provjere identiteta stranke, a provodi se pri uspostavljanju poslovnog odnosa. Identitet stranke utvrđuje se na temelju provjere podataka i informacija o stranci te njihovo provjeravanje korištenjem dokumenata, podataka i informacija dobivenih iz pouzdanoga i neovisnoga izvora. U zakonu je navedeno da je prilikom identifikacije stranke potrebno izvršiti uvid u dokument, ali nije navedeno da je potrebno uzeti njegovu kopiju, što je uobičajena praksa.

Za stranku koja je fizička osoba ili obrtnik identitet se utvrđuje i provjerava prikupljanjem podataka uvidom u službeni osobni dokument stranke u njezinoj nazočnosti, odnosno neposrednim uvidom u obrtni ili drugi javni registar. Ako je stranka obrtnik, podatci se prikupljaju uvidom u izvornik ili ovjerenu presliku dokumentacije iz obrtnoga ili drugoga javnog registra koja dokumentacija ne smije biti starija od tri mjeseca.

Za fizičku osobu prikupljaju se sljedeći podatci: ime i prezime, prebivalište, dan, mjesec i godina rođenja, identifikacijski broj, naziv i broj identifikacijske isprave, naziv i država izdavatelja te državljanstvo/državljanstva.

Za obrt se prikupljaju sljedeći podatci: naziv, sjedište (ulica i kućni broj, mjesto i država) i identifikacijski broj obrta.

Identitet stranke koja je pravna osoba obveznik utvrđuje i provjerava prikupljanjem podataka uvidom u izvornik ili ovjerenu presliku dokumentacije iz sudske ili drugoga javnog registra. Dokumentacija ne smije biti starija od tri mjeseca. Identitet pravne osobe moguće je utvrditi i neposrednim uvidom u sudske ili drugi javni registar. Za stranku pravnu osobu potrebno je prikupiti podatke o njezinim članovima uprave (ime, prezime,

identifikacijski broj, država prebivališta). Ako nije moguće utvrditi stvarnog vlasnika, potrebno je prikupiti podatke o fizičkoj osobi koja je na položaju višeg rukovoditelja.

Za pravnu osobu prikupljaju se sljedeći podatci: naziv, pravni oblik, sjedište (ulica i kućni broj, mjesto i država) i identifikacijski broj pravne osobe.

10.6. Ograničenja u poslovanju gotovinom

Zakonom o sprječavanju pranja novca i financiranju terorizma propisana su ograničenja u naplati i u plaćanju gotovinom. Ograničenje se odnosi na obrtnike i poduzetnike.

Pravna ili fizička osoba koja obavlja registriranu djelatnost ne smije primiti naplatu ili obaviti plaćanje u gotovini u vrijednosti od 75.000,00 kuna i većoj.

To ograničenje vrijedi i u slučaju ako je očito riječ o više međusobno očigledno povezanih gotovinskih transakcija u vrijednosti od 75.000,00 kuna i većoj.

Naplata i plaćanje u gotovini u svoti većoj od 75.000 kn mora se provesti uplatom ili prijenosom na transakcijski račun za plaćanje otvoren kod kreditne institucije.

Dakle, za obrtnike i poduzetnike koji nisu obveznici iz Zakona, propisano je ograničenje u poslovanju gotovinom. S druge strane, za obveznike provođenja mjera sprječavanja pranja novca i financiranja terorizma (banke i ostali) nema ograničenja u smislu provođenja transakcija, ali oni imaju obvezu provesti dubinsku analizu kada provode transakcije u iznosu većem od 105.000 kn i 200.000 kn. Transakcija jest svaki primitak, izdatak, prijenos s računa na račun, zamjena, čuvanje, raspolaganje i drugo postupanje s novcem ili drugom imovinom kod obveznika. Ova dva praga od 105.000 kn i 200.000 kn razlikuju se po vrsti informacija vezanih za transakciju koje je obveznik obvezan prikupiti.

Za povremenu transakciju veću od 105.000 kn obveznik je dužan prikupiti propisane informacije za fizičku i pravnu osobu za koju obavlja transakciju, ali i osnovne podatke (npr. ulica i kućni broj, mjesto i država) za fizičku i pravnu osobu kojoj je transakcija namijenjena.

Ako je riječ o transakciji većoj od 200.000 kn (gotovinska transakcija u vrijednosti od 200.000,00 kuna i većoj), obveznik je dužan uvijek prikupiti i podatak o **svrsi (namjeni) transakcije**.

Obveznici imaju još dodatnih obveza u smislu prikupljanja informacija ako je riječ o **uplati gotovine** u vrijednosti od 200.000,00 kuna i većoj ili mjenjačkom poslu u vrijednosti od 200.000,00 kuna. Naime, u tom je slučaju, osim gore navedenih podataka, potrebno prikupiti i podatak o **izvoru sredstava**. Polaganje dnevnih utržaka koji se odnose na prodaju robe i usluga ne spada u transakcije o kojima treba obavijestiti Ured.

Analizom rizika u RH je zamijećen velik broj slučajeva koji uključuje visoke gotovinske uplate (npr. fizičke osobe višekratno uplaćuju gotovinske pozajmice nepoznatog izvora u korist računa pravnih osoba). Mjera prikupljanja podataka o **izvoru sredstava** predstavlja dodatni mehanizam zaštite finansijskog sustava Republike Hrvatske. ***Banke i drugi obveznici imaju obvezu prikupiti podatke o izvoru sredstava za svaku uplatu***

gotovine (ne za isplate gotovine s računa otvorenoga kod obveznika s obzirom na to da je tada izvor poznat) u vrijednosti od 200.000,00 kuna i većoj, a kod mjenjačkih transakcija zamjene valuta u vrijednosti od 200.000,00 kuna i većoj. Propisivanje ove mjere u svrhu je smanjenja zloupotrebe finansijskog sustava za prikrivanje nezakonitih izvora gotovinskih sredstava te povećanja mogućnosti otkrivanja neevidentiranih prihoda.

Obveznik je dužan o transakciji koja se provodi u gotovini u vrijednosti od 200.000,00 kuna i većoj **obavijestiti Ured** najkasnije u roku od tri dana od dana obavljanja transakcije.

10.7. Mjera utvrđivanja stvarnog vlasnika

U okviru dubinske analize predviđena je mjera utvrđivanja stvarnog vlasnika. Financijske institucije i osobe koje podliježu obvezi provedbe te mjere trebaju za svoje stranke, koje su pravne osobe ili pravna uređenja, poduzeti aktivnosti kako bi se upoznale sa strukturom vlasništva i kontrole te odredile tko su fizičke osobe koje su krajnji vlasnici stranke ili imaju odnosno provode krajnju učinkovitu kontrolu nad strankom. Stvarni vlasnici stranke one su fizičke osobe koje kao vlasnici ili na drugi način, posredno ili neposredno, osiguravaju sredstva i na temelju toga imaju mogućnost nadzirati, usmjeravati ili na drugi način bitno utjecati na odluke uprave ili drugoga poslovodnog tijela pri odlučivanju o poslovanju ili financiranju tvrtke.

Stvarni vlasnik stranke jest svaka fizička osoba (osobe) koja je konačni vlasnik stranke ili kontrolira stranku ili na drugi način njome upravlja.

Stvarnim vlasnikom pravne osobe smatra se svaka fizička osoba (osobe) koja ima u pravnoj osobi vlasništvo veće od 25 % poslovnih udjela, ili vlasništvo 25 % plus jedna dionica, što znači da je u konačnici vlasnik ili kontrolira stranku.

Vlasništvo može biti:

- izravno – fizička osoba kontrolira pravnu osobu izravnim vlasništvom preko dovoljnoga postotka dionica ili poslovnih udjela u toj pravnoj osobi;
- neizravno – fizička osoba kontrolira preko dovoljnoga postotka dionica, *u jednoj ili više pravnih osoba* koje pojedinačno ili zajedno imaju više od 25 % poslovnih udjela ili 25 % plus jedna dionica u stranci.

Za stvarnoga vlasnika stranke obveznik je dužan prikupiti sljedeće podatke: ime i prezime, država prebivališta, dan, mjesec i godina rođenja i državljanstvo.

Ako nije moguće identificirati fizičku osobu stvarnog vlasnika ili ako postoji sumnja da identificirana fizička osoba (osobe) nije stvarni vlasnik stranke te u slučaju kada su iscrpljena sva moguća sredstva kako bi se utvrdio stvarni vlasnik, stvarnim vlasnikom stranke smatra se fizička osoba (osobe) koja je član uprave ili drugoga poslovodnog tijela.

FINA vodi Registar stvarnih vlasnika radi raspolažanja točnim informacijama o stvarnom vlasništvu pravnih subjekata, povećanju transparentnosti podataka o stvarnom

vlasništvu i smanjenju mogućnosti zloupotrebe pravnih subjekata za prikrivanje identiteta stvarnih vlasnika kao eventualnih počinitelja kaznenih djela pranja novca, uključujući i porezne prijevare, te za sprječavanje financiranja terorizma. Registar stvarnih vlasnika uime Ministarstva financija – Ureda za sprječavanje pranja novca, operativno vodi Financijska agencija.

U pogledu razlika između Sudskog registra i Registra stvarnih vlasnika, pojam stvarnog vlasništva širi je od pojma pravnog vlasništva, odnosno stvarni vlasnik može biti ili osnivač trgovačkog društva koji je upisan u Sudski registar ili neka druga osoba koja stvarno kontrolira pravni subjekt, a nije upisana u Sudski registar.

10.8. Sustav nadzora u provedbi Zakona o sprječavanju pranja novca

Sustav sprječavanja pranja novca i financiranja terorizma u Republici Hrvatskoj nije u nadležnosti samo jedne institucije, nego je to sustav u kojem su zakonski definirane uloge svakog dionika i njihova međusobna interakcija i suradnja, a čine ga *tijela prevencije*: obveznici (banke i drugi), Ured za sprječavanje pranja novca; *nadzorna tijela*: nadzorne službe ministarstva nadležnoga za financije (Porezna uprava, Carinska uprava i Financijski inspektorat), Hrvatska narodna banka, Hrvatska agencija za nadzor finansijskih usluga te *tijela kaznenog progona* (Policija i Državno odvjetništvo).

Ključni elementi preventivnog sustava za sprječavanje pranja novca i financiranja terorizma jesu provođenje od banaka i drugih obveznika sljedećih mjera: dubinska analiza klijenta primjenom standarda „upoznaj svoga klijenta“ (utvrđivanje i provjeravanje identiteta stranke te utvrđivanje i provjeravanje identiteta stvarnog vlasnika stranke i dr.), prijava sumnjivih transakcija Uredu od strane obveznika prije obavljanja sumnjičive transakcije bez obzira na iznos, ako postoje razlozi za sumnju da se radi o pranju novca i financiranju terorizma, te specifična mjera i ovlast Ureda za izdavanjem naloga bankama i drugim obveznicima za privremenim zaustavljanjem obavljanja sumnjičive transakcije na rok od 72 sata.

U svrhu uspostavljanja i provedbe djelotvornoga i učinkovitoga sustava sprječavanja pranja novca i financiranja terorizma uprava obveznika dužna je donijeti ***pisane*** politike, kontrole i postupke za smanjivanje i učinkovito upravljanje rizikom od pranja novca i financiranja terorizma. *Obveznik je dužan izraditi analizu rizika od pranja novca i financiranja terorizma s obzirom na stranke, države ili geografska područja, proizvode, usluge ili transakcije i kanale dostave.*

Potrebno je imenovati ovlaštenu osobu te jednoga ili više zamjenika ovlaštene osobe koja je na rukovodećoj razini, tako ovlaštenoj osobi omogući brzo, kvalitetno i pravodobno izvršavanje zadaća, nezavisnost u radu i mogućnost izravne komunikacije. Isto tako obveza je osigurati redovito stručno osposobljavanje i izobrazbu zaposlenika uključenih u sustav sprječavanja pranja novca i financiranja terorizma.

11. ELEKTRONIČKI NOVAC

Elektronički novac (elektronička gotovina, e-novac ili digitalna gotovina) jest digitalna zamjena za gotovinu u elektroničkim plaćanjima (primjerice na internetu). U novije vrijeme novac sve više postaje informacija spremljena na mikroprocesoru (hardverski) ili u bazi podataka (softverski). Definicija elektroničkog novca nije vezana za određeno tehnološko sredstvo čime je ostavljen prostor za budući razvoj elektroničkog novca. Elektronički novac primjerice može biti pohranjen na poslužitelju (račun za elektronički novac na internetu, npr. Pay Pal) ili na uređaju koji korisnik ima kod sebe (mobilni telefon, kartica). Pritom je važno napomenuti da operator telekomunikacijske, digitalne ili informacijske tehnologije djeluje samo kao **posrednik** između kupca i trgovca.

Sredstva za elektroničko plaćanje općenito se u svijetu dijele na dva oblika: na *kartice plaćanja (kreditne i dužničke)* i *novčana sredstva (elektronički novac)*.

11.1. Pojam elektroničkog novca

Pod elektroničkim novcem općenito se razumijeva novčana vrijednost pohranjena na platnom instrumentu koja je uplaćena **unaprijed**. Izdavatelj elektroničkog novca dužan je izdati elektronički novac nakon primitka novčanih sredstava u iznosu čija je vrijednost jednaka primljenoj novčanoj vrijednosti. Novčana sredstva koja institucija za elektronički novac primi u zamjenu za elektronički novac od imatelja elektroničkog novca nisu depozit u smislu depozita kod banke.

Pojam elektroničkog novca prema Zakonu o elektroničkom novcu

Elektronički novac jest elektronički, uključujući i magnetski, pohranjena novčana vrijednost koja je izdana nakon primitka novčanih sredstava u svrhu izvršavanja platnih transakcija u smislu zakona kojim se uređuje platni promet i koju prihvata fizička ili pravna osoba koja nije izdavatelj toga elektroničkog novca, a koja čini novčano potraživanje prema izdavatelju.

Izdavatelji elektroničkog novca u Republici Hrvatskoj mogu biti:

1. kreditna institucija, i to:
2. institucija za elektronički novac, i to:
3. mala institucija za elektronički novac osnovana u Republici Hrvatskoj
4. Hrvatska narodna banka kada ne djeluje u svojstvu monetarne vlasti ili druge javne vlasti
5. Republika Hrvatska i jedinica lokalne ili područne (regionalne) samouprave kada djeluje u svojstvu javne vlasti
6. Europska središnja banka i središnje banke drugih država članica kada ne djeluju u svojstvu monetarne ili druge javne vlasti.

Da bi se odredilo može li se platna usluga definirati kao elektronički novac, treba biti zadovoljen i uvjet da se platni instrument može upotrijebiti za opću namjenu.

Elektroničkim novcem ne smatraju se platni instrumenti koji se mogu upotrijebiti samo na ograničen način, npr.:

- koji dopuštaju kupovanje dobara ili usluga samo u prostorima izdavatelja elektroničkog novca ili
- unutar ograničene mreže pružatelja usluga koji imaju sklopljene direktne trgovinske sporazume s profesionalnim izdavateljem ili
- kojima se može koristiti samo za stjecanje ograničenog raspona dobara ili usluga.

Primjerice kartice kojima se može koristiti samo u okviru ograničene mreže jesu: kartice pojedine trgovine, kartice za kupnju goriva, članske kartice, kartice javnog prijevoza, bonovi za prehranu ili bonovi za usluge (kao što su bonovi za skrb za djecu, ili bonovi za socijalne usluge ili programe usluga kojima se subvencionira zapošljavanje osoba za obavljanje kućanskih poslova kao što su čišćenje, glačanje ili vrtlarski radovi), na koje se ponekad primjenjuje poseban porezni ili radni pravni okvir čija je svrha promicanje korištenja takvih instrumenata radi ostvarivanja ciljeva utvrđenih socijalnim zakonodavstvom.

U slučajevima u kojima takav instrument za specifičnu namjenu preraste u instrument za opću namjenu, on će se smatrati elektroničkim novcem.

Elektroničkim novcem ne smatraju se sljedeće platne transakcije:

1. novčana vrijednost pohranjena na instrumentima koji se mogu upotrebljavati samo ograničeno (kod samo jednog trgovca ili nekolicine trgovaca, za kupnju ograničenog izbora robe ili usluga, vrijede na zahtjev poduzeća ili subjekta javnog sektora u porezne i socijalne svrhe)
2. novčana vrijednost kojom se koristi za izvršenje platnih transakcija koje provodi ili usluga koje se pružaju za korisnika te mreže ili usluge i to ako ne prelaze 375,00 pojedinačno ili ukupno 2.250,00 kn mjesечно:
 - a) za kupnju digitalnog sadržaja i glasovnih usluga, pri čemu korisnik unaprijed uplaćuje sredstva pružatelju elektroničke komunikacijske usluge (*prepaid korisnik*)
 - b) koje se obavljaju elektroničkim uređajem ili preko elektroničkog uređaja u dobrotvorne svrhe ili za kupnju karata, a te se usluge naplaćuju zajedno s računom za telekomunikacijske usluge.

Dakle, kupnja fizičke robe ili usluga (npr. kupnja hrane ili pića na samoposlužnom uređaju preko SMS poruka) smatra se korištenjem elektroničkog novca bez obzira na iznos.

Platne transakcije koje telekomunikacijski operater, uz pružanje elektroničke komunikacijske usluge, provodi za svoje *prepaid* korisnike (koji su unaprijed uplatili novčana sredstva za korištenje telekomunikacijskih usluga) smarat će se korištenjem elektroničkog novca (odnosno smarat će se da je riječ o platnoj usluzi). To su na primjer usluge kupnje elektroničkih karata za plaćanje prijevoza ili parkiranja preko SMS poruka *prepaid* korisnika te donacije. Elektroničkim kartama omogućuje se i olakšava isporuka usluga koje bi potrošači inače kupili kao karte u papirnatom obliku i uključuju npr. prijevoz, zabavu, parkiranje i ulaznice. Ove transakcije neće se smatrati korištenjem

elektroničkog novca ako iznos pojedinačne platne transakcije ne prelazi 375,00 kuna te ako ukupni mjesecni iznos za takva plaćanja po korisniku nije viši od 2.250,00 kuna.

Elektroničkim novcem neovisno o iznosu ne smatra se kupnja digitalnog sadržaja i glasovnih usluga. Primjeri digitalnog sadržaja i glasovnih usluga jesu: preuzimanje videa, glazbe i igara, informacije kao što su vrijeme, novosti, sportski rezultati, televizijsko i radijsko glasovanje i sl. Ovdje pretplatnik plaća direktno mrežnom operateru, te mrežni operater **ne djeluje kao posrednik** između pretplatnika i dobavljača.

Na primjeru Republike Hrvatske, elektronički novac u praksi su prije uplaćene platne kartice koje izdaju banke i kartične kuće (primjerice poklon kartice banaka) te plaćanja roba i usluga preko mobilnih telefona kada imatelj telefona uslužu mobilnom operateru plaća preko unaprijed kupljenog bona (primjerice SMS porukom kojom se podmiruju troškovi parkiranja ili prijevozne karte, iznajmljivanje bicikla, kupnja bezalkoholnog napitka itd.).

11.2. Platne kartice

Platnim karticama kao sredstvom plaćanja koristi se više od 60 posto trgovackih društava, i to malih, srednjih i velikih podjednako, a zastupljenije su kreditne nego debitne kartice.⁶⁵ Plastične kartice oblik su elektroničkog novca. Zakon o platnom prometu pri definiranju osnovnih pojmoveva i određivanju platnih usluga upotrebljava pojam platna kartica ili drugo slično sredstvo razumijevajući pod nazivom *platna kartica* sredstvo koje omogućuje svojem imatelju izvršenje plaćanja robe i usluga bilo preko prihvavnog uređaja ili na daljinu i/ili koje omogućuje podizanje gotovog novca i/ili korištenje drugih usluga na bankomatu ili drugom samoposlužnom uređaju. Plastične kartice nisu prenosive isprave poput čeka ili mjenice jer uvijek ostaju u rukama korisnika, a rabe se za dvije namjene: za podizanje gotovine na bankomatima i za plaćanje dobara i usluga. Pomoću plastičnih kartica koje služe kao platne kartice elektronički odnosno magnetski pohranjuju se podaci relevantni za utvrđivanje novčane obveze korisnika kartice prema izdavatelju kartice. One se upotrebljavaju za plaćanje i svojevrsna su zamjena za gotov novac.

Vrste plastičnih kartica

Ima više podjela plastičnih kartica prema različitim obilježjima. Prema trenutku novčanog namirenja obveze plastične kartice u pravilu se dijele na debitne, *prepaid* i kreditne kartice.

- Debitne kartice – uglavnom ih izdaju banke vlasnicima bankovnih računa, a upotrebljavaju se za podizanje gotovine na bankomatima i za plaćanje roba i usluga

⁶⁵ Bilten o bankama br. 9, 2012., HNB, www.hnb.hr.

u trgovackoj i uslužnoj mreži: korištenjem kartice na prodajnom mjestu automatski se tereti račun platitelja.

- *Prepaid* kartice – upotrebljavaju se za plaćanje unaprijed, tako da se na kartici odobri određeni novčani iznos koji korisnik može upotrijebiti za određene namjene, npr. za plaćanje telefonskih impulsa u mobilnoj telefoniji, plaćanje cestarine, kupnju dobara u određenim trgovackim lancima i maloprodajnoj mreži i dr. *Prepaid* kartice u pravilu se izdaju anonimno, tj. njima se koristi donositelj.
- Kreditne kartice – upotrebljavaju se za plaćanje s odgodom: korisnik upotrebljava karticu za neograničen broj plaćanja dobara i usluga, a u unaprijed ugovorenim rokovima naknadno namiruje novčanu obvezu uplatom novca na račun izdavatelja kartice.

KREDITNE KARTICE

Kreditna platna kartica (u nastavku teksta: kreditna kartica) omogućuje imatelju plaćanje robe i usluga te podizanje gotovog novca preko bankomata i drugih uređaja. Upotreba kreditne kartice *ne uvjetuje imatelju osigurano pokriće na računu za plaćanje za izvršenje platne transakcije* u trenutku njezina zadavanja. Za izvršenje platne transakcije korisniku kreditne kartice odobren je kredit (limit). Troškovi nastali korištenjem kreditne kartice tijekom određenog razdoblja naplaćuju se u rokovima definiranim ugovorom o izdavanju kreditne kartice, tj. nakon određenog vremena.⁶⁶

Postoje dvije vrste kreditnih kartica koje su dostupne na tržištu. Kod kartica s odgođenom naplatom račun imatelja kartice tereti se za ukupni iznos transakcija na prethodno dogovoreni određeni datum, obično jednom mjesечно, bez naplate kamata. Kod drugih kreditnih kartica imatelj kartice može se koristiti kreditnim instrumentom radi podmirenja dijela dospjelog iznosa na kasniji datum od određenog, zajedno s kamatama ili drugim troškovima.⁶⁷

Kreditne kartice udovoljavaju definiciji elektroničkog novca:

- upotrebljavaju se za plaćanja, tj. izvršavanje platnih transakcija;
- prodajna mjesta koja nisu njihovi izdavatelji prihvaćaju ih kao platežno sredstvo;
- upotreba kartice daje podatke o sudionicima i novčanoj vrijednosti obavljene platne transakcije;
- elektronički pohranjena vrijednost predstavlja novčano potraživanje subjekta koji je prihvatio karticu kao sredstvo plaćanja u odnosu na izdavatelja kartice i istodobno novčano potraživanje izdavatelja u odnosu na korisnika kartice.

Ugovorom o korištenju kreditne kartice (okvirni ugovor) uređuju se međusobni odnosi, prava i obveze između izdavatelja i korisnika kartice te cijena naknade za korištenje

⁶⁶ HNB, Platne transakcije i računi, rujan 2018., dostupno na <https://www.hnb.hr/analize-i-publikacije/redovne-publikacije/platne-transakcije-i-racuni> (datum pristupa 17. 10. 2018.).

⁶⁷ UREDBA (EU) 2015/751 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 29. travnja 2015. o međubankovnim naknadama za platne transakcije na temelju kartica (tekst značajan za EGP), točka 17.

ugovorenih usluga. Naknada za korištenje usluge plaćanja kreditnim karticama uobičajeno se određuje kao godišnja članarina.

Ugovor o prihvaćanju kreditne kartice kao platežnog sredstva (elektroničkog novca) sklapaju kartična organizacija i poslovni subjekt (pravna i fizička osoba) koji pristaje prihvatići njezinu karticu kao sredstvo plaćanja na svojim prodajnim mjestima.

Trgovci na malo, ugostitelji, putničke agencije, prijevoznici i brojni drugi poduzetnici odriču se dijela svoje zarade u korist kartične organizacije s kojom sklapaju ugovor o prihvaćanju kreditne kartice kao platežnog sredstva. U tom ugovoru kartična organizacija preuzima obvezu u ugovorenim rokovima izravnim prijenosom novca prodavatelju dobara i usluga namiriti iznos koji je korisnik platio njezinom kreditnom karticom.

Prihodi kartičnih organizacija jesu:

- naknada (članarina) koja se naplaćuje korisnicima kreditnih kartica, a naplaćuje se u paušalnom iznosu neovisno o broju i opsegu plaćanja karticom i
- naknada koja se naplaćuje od prodajnih mjesta, a izračunava se u postotku od vrijednosti dobara i usluga plaćenih kreditnom karticom (provizija).

U trenutku plaćanja provizije kartična organizacija umanjuje doznaku za iznos svoje provizije. U knjigovodstvu trgovačkog društva evidentira se naplata ukupnog prihoda i plaćanje rashoda za proviziju pri čemu je dio prihoda naplaćen, a ukupni rashod za proviziju plaćen obračunskim plaćanjem – prijebojem. Kartične organizacije na izlaznim računima za članarinu i proviziju koju zaračunavaju poslovnim subjektima ne zaračunavaju PDV. Člankom 67. Pravilnika o PDV-u propisano je da su usluge izdavanja platnih kartica vezano za određeni račun, članarina i pretplata u vezi s platnim karticama oslobođene plaćanja PDV-a.

Prema Zakonu o platnom prometu plaćanje kreditnim karticama ne izjednačuje se s gotovinskim plaćanjem. Platne usluge obavljene platnim karticama obavljaju se uz sudjelovanje kartične organizacije kao posrednika. Kartične organizacije moraju osobito skrbiti o obvezi detaljnog informiranja korisnika kreditnih kartica i poštivanju Zakona o platnom prometu koji uređuje autorizaciju transakcije.

Poslovanje kreditnim karticama

U sustavu poreza na dodanu vrijednost plaćanje kreditnom karticom smatra se negotovinskim plaćanjem. U poslovne svrhe kreditne kartice upotrebljavaju se za plaćanje izdataka za reprezentaciju, nabavu goriva za osobne i teretne automobile te plaćanje troškova službenih putovanja, a rjeđe za nabavu repromaterijala, trgovačke robe ili dugotrajne imovine. Od prodavatelja poslovni subjekt – korisnik kreditne kartice, traži račun R-1 da bi na temelju njega u svojoj poreznoj evidenciji mogao evidentirati pravo na pretporez.

Dakle, poslovni subjekt za određenu nabavku plaćenu kreditnom karticom uvijek raspolaže dvama računima:

- računom prodajnog mjesta na kojem su navedeni podatci o nabavljenim dobrima ili uslugama i drugi podatci o prodavatelju te podatci o kupcu;
- računom kartične organizacije kojim se u ugovorenim rokovima specificira novčana obveza korisnika kartice prema kartičnoj organizaciji (slip).

Vjerodostojna dokumentacija za knjiženje uvijek je račun prodajnog mjesta, a ne račun kartične organizacije. Za poduzetnika koji račun plaća kreditnom karticom slip nije isprava za knjiženje. U poreznom smislu slip ne može zamijeniti račun, on je samo dokaz da je račun plaćen kreditnom karticom.

Ako se s ulaznih računa plaćenih kreditnom karticom koristi pravom na pretporez, račun prodajnog mjesta mora sadržavati (prema Zakonu o PDV-u) naziv kupca i njegov porezni broj. Uvjet odbitka pretporeza jest primljena isporuka i **primljen račun ispravnog sadržaja**. Račun mora glasiti na poduzetnika obveznika poreza na dodatnu vrijednost, mora imati naveden njegov porezni broj kao porezni broj kupca i druge propisane elemente.

Plaćanje kreditnim karticama jest oblik plaćanja preko institucije za platni promet pa poslovni subjekti kojima je u JRR-u zabilježen podatak o provođenju prisilne naplate s računa ne smiju obavljati plaćanja kreditnim karticama.

Plaćanje privatnih troškova poslovnom kreditnom karticom

Načelno nije zabranjeno poslovnom karticom plaćati privatne izdatke. Privatni izdatci plaćeni poslovnom karticom nisu poduzetnički izdatci pa se računi prodajnog mjesta koji se odnose na privatne potrebe, iako su plaćeni poslovnom karticom, ne evidentiraju u poslovnim knjigama. Račun dostavljen od kartične organizacije knjiži se kao obveza u ukupnom iznosu s tim da se dio koji se odnosi na privatne izdatke korisnika kartice evidentira kao potraživanje od fizičke osobe koja se poslovnom karticom koristila za nepoduzetničke namjene. Dakle, računi za privatne potrebe plaćeni poslovnom kreditnom karticom ne evidentiraju se u poslovnim knjigama. Fizička osoba dužna je poslovnom subjektu namiriti novčanu obvezu. Svrha je poslovne kartice da se njome podmiruju poslovni izdatci, a ne da je članovi društva, direktori ili menadžeri rabe za plaćanje računa koji se odnose na njihovu krajnju osobnu potrošnju. No, ako se to ipak dogodi, izdatak za vlastitu potrošnju kad je riječ o članovima društva („vlasnicima“), može se knjižiti:

- a) kao potraživanje od članova društva za privatne potrebe
- b) na teret zadržanog dobitka
- c) kao predujam budućeg dobitka
- d) pretvaranjem u kratkoročnu pozajmicu članu društva na koju će se obračunati kamata najmanje u visini 2 % godišnje
- e) na teret neto plaće člana društva koji je ujedno i zaposlenik
- f) kao plaća u naravi, pri čemu se svota privatnog računa plaćenog poslovnom karticom smatra neto plaćom u naravi pa ju treba preračunati u bruto.

Primitci od dividenda i udjela u dobiti⁶⁸ smatraju se dohotkom od kapitala. Na takve primitke potrebno je obračunati i platiti porez na dohodak po stopi od 12 % te pripadajući pirez.

12. ELEKTRONIČKI POTPIS U POSLOVANJU

Elektronički potpis je niz digitalno prikazanih podataka koji služe za identifikaciju potpisnika i provjeru vjerodostojnosti potписанoga elektroničkog zapisa.

Postoje dvije vrste elektroničkog potpisa: elektronički potpis i napredni elektronički potpis.

Elektronički potpis dobiva se korištenjem normaliziranog certifikata. Omogućuje identifikaciju potpisnika i potvrdu vjerodostojnosti potписанoga elektroničkog zapisa te zaštitu integriteta dokumenta. Elektroničkim potpisivanjem dokumenta korisnik je zajamčio cjelovitost dokumenta, odnosno zaštitio njegov integritet, čime se dokazuje da dokument nakon potpisivanja nije mijenjan.

Napredni elektronički potpis dobiva se korištenjem kvalificiranog certifikata. Napredni elektronički potpis, uz identifikaciju potpisnika i zaštitu integriteta potписанog dokumenta, jamči i neporecivost. Neporecivost podrazumijeva da potpisnik ne može poreći da je potpisao dokument, čime je napredni elektronički potpis izjednačen s vlastoručnim potpisom (*odnosno vlastoručnim potpisom i pečatom pravnih osoba) i ima istu pravnu snagu*).

Certifikatom se smatra svaka elektronička potvrda *kojom se potvrđuje identitet potpisnika* u postupcima razmjene elektroničkih zapisa, a **kvalificiranim certifikatom** svaka elektronička potvrda kojom davatelj usluga izdavanja kvalificiranih certifikata potvrđuje napredni elektronički potpis. Glavne značajke elektroničkog potpisa su identifikacija potpisnika i potvrda vjerodostojnosti potписанog elektroničkog zapisa, dok napredan elektronički potpis treba udovoljavati i sljedećim zahtjevima:

- povezan je isključivo s potpisnikom;
- nedvojbeno identificira potpisnika;
- nastaje korištenjem sredstava kojima potpisnik može samostalno upravljati i koja su isključivo pod nadzorom potpisnika;
- sadržava izravnu povezanost s podatcima na koje se odnosi i to na način koji nedvojbeno omogućuje uvid u bilo koju izmјenu izvornih podataka.

Jedini izdavatelj kvalificiranih certifikata u Hrvatskoj jest Financijska agencija koja izdaje kvalificirane certifikate i građanima i poslovnim subjektima. Elektronički dokument potpisani naprednim elektroničkim potpisom predstavlja pravno valjan dokument. Elektronički je potpis nužan preuvjet za sigurnost transakcije elektroničkih isprava. Odnosi se na postupak dodavanja odnosno ugrađivanja potpisa u elektroničke isprave ili transakcije pomoću elektroničkih sredstava. Taj postupak može uključivati bilo koju

⁶⁸ Zakon o porezu na dohodak, NN 115/16, 106/18, čl. 64. st. 3.

postojeću tehnologiju uključujući biometrijske metode, tokene, digitaliziranu presliku ručnog potpisa, smart kartice i ostalo. Svaka pojedinačna tehnologija prigodom primjene u svrhu izrade elektroničkog potpisa sadrži određenu razinu autentičnosti i sigurnosti, s obzirom na to da je elektronički potpis, jednako kao i vlastoručni, podložan rizicima zlouporabe i krivotvorenja.

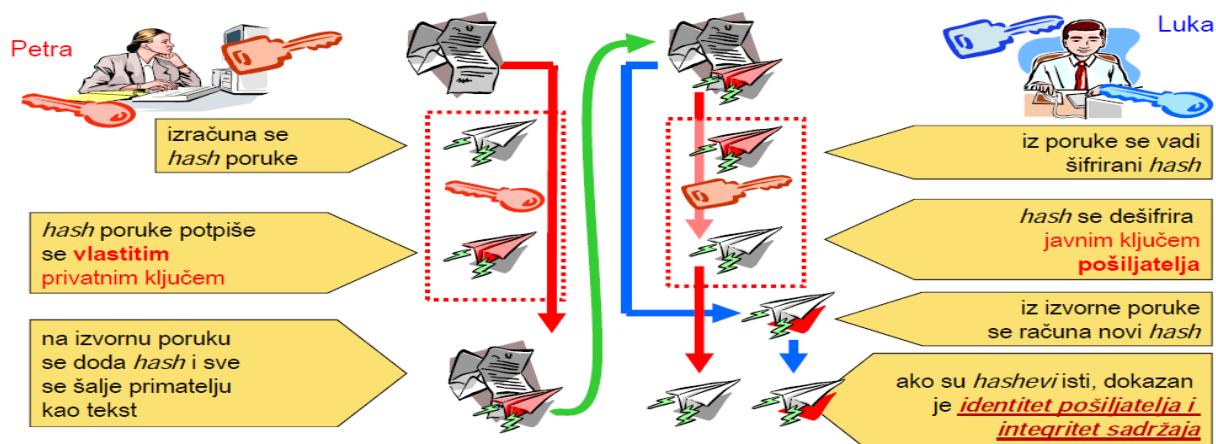
DODATAK: PROCEDURA DIGITALNOG POTPISIVANJA U PRAKSI

Za primjenu digitalnog potpisa u novčanom poslovanju potrebne su sljedeće komponente:

1. šifrirajući program za potpisnika
2. pametna kartica (engl. Smart Card) na koju se pohranjuje tajni ključ i certifikat potpisnika
3. čitač kartice koji se instalira na računalo
4. verifikacijski program na strani primatelja.

Potpisivanje se obavlja na sljedeći način:

1. Pametna kartica umetne se u čitač i na taj se način otvara pristup korisničkom kodu.
2. Označe se podatci koji se žele digitalno potpisati.
3. S pomoću hash algoritma stvara se sažetak poruke.
4. Sažetak poruke kombinira se s tajnim ključem kako bi se stvorio jedinstven niz podataka – digitalni potpis.
5. Digitalni potpis pridodaje se dokumentu.
6. Verifikacijski program primatelja provjerava potpis na certifikatu pošiljatelja uz korištenje javnog ključa ustanove koja je potpisala certifikat.
7. Uspješno dešifriranje digitalnog potpisa na certifikatu pošiljatelja potvrđuje da je ta ustanova uistinu kreirala potpis i povezuje javni ključ s identitetom pošiljatelja.
8. Primatelj dokumenta na njemu (ne uključujući digitalni potpis) primjenjuje isti hash algoritam i kreira sažetak poruke.
9. Primjenom javnog ključa digitalni se potpis dešifrira kako bi se dobio sažetak poslanog dokumenta.
10. Verifikacijski program utvrđuje jesu li vrijednosti sažetka poslanog i primljenog dokumenta identične i odgovara li primjenjeni javni ključ tajnom ključu potpisnika.
11. Ako su sve provjere uspješno izvršene, program potvrđuje pravnu ispravnost obavljenog procesa, transakcije ili dokumenta.

Slika 8. Postupak šifriranja

E-račun

Elektroničko poslovanje je moguće i u vezi s primanjem i izdavanjem računa za potrebe PDV-a.⁶⁹ E-račun je strukturirani oblik računa u elektroničkom obliku koji sadrži sve obvezne stavke propisane važećom regulativom, a izrađen je prema nacrtu standarda za e-račun objavljenom od Ministarstva gospodarstva, rada i poduzetništva.

Da bi uopće bilo moguće kupcima slati račune u elektroničkom obliku, potrebno je imati suglasnost primatelja da prima račune u tom obliku. Kako bi se račun smatrao računom u elektroničkom obliku, treba biti izdan, ali i zaprimljen u bilo kojem elektroničkom formatu (kao što je to elektronička pošta s dokumentom u PDF-u u prilogu). Računi u elektroničkom obliku mogu biti poslati i primljeni u jednom formatu, a zatim se konvertirati u neki drugi format. Važno je pritom da se sadržaj računa ne može promijeniti. Računi izrađeni na papiru, skenirani, poslati i zaprimljeni elektroničkom poštovom mogu se smatrati računima u elektroničkom obliku ako udovoljavaju i uvjetima da su čitljivi, cjeloviti i imaju vjerodostojno podrijetlo.

U slučaju računa u elektroničkom obliku račun se prenosi izravno kupcu elektroničkom poštovom ili sigurnom vezom ili neizravno preko jednog ili više pružatelja usluga, ili je učinjen dostupnim i kupac mu može pristupiti preko web-portala ili na neki drugi način.

Izdavatelj e-računa mora osigurati:

- **vjerodostojnost podrijetla**
- **cjelovitost sadržaja i**
- **čitljivost računa.**

Osiguranje vjerodostojnosti podrijetla i cjelovitosti sadržaja može se ostvariti na primjer s pomoću naprednoga elektroničkog potpisa ili elektroničke razmjene podataka (EDI) ili bilo koje metode poslovne kontrole koja omogućuje povezivanje računa s isporukama dobara i usluga.

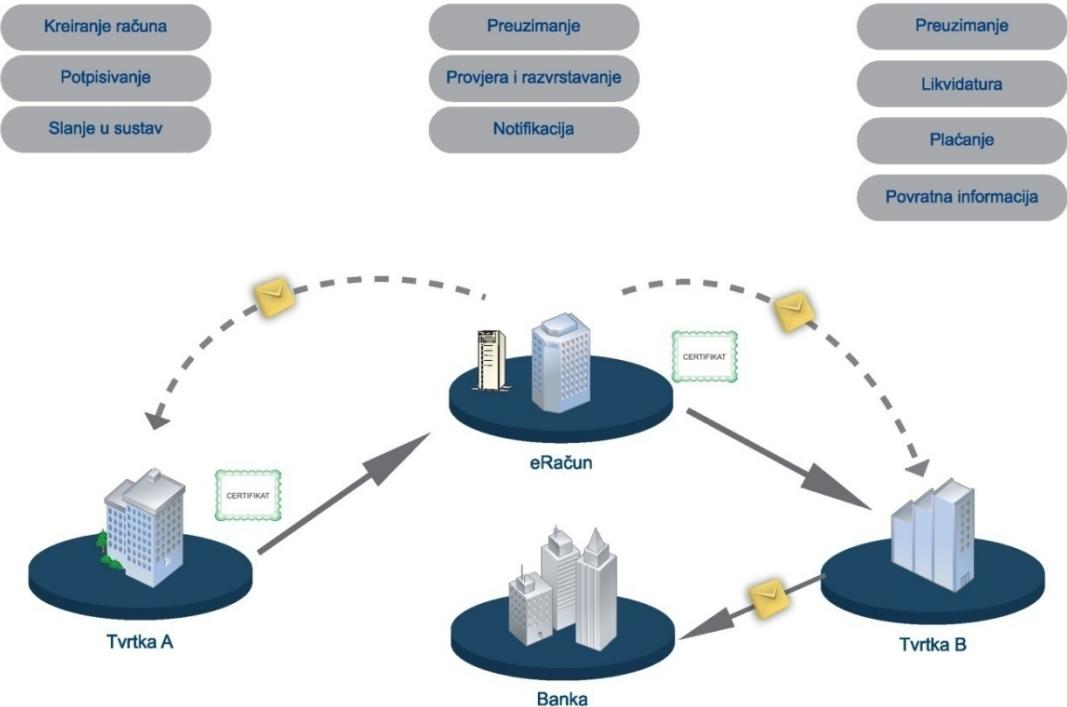
Čitljivost računa znači da je račun takav da mu se može pristupiti na računalu, otvoriti ga odgovarajućim programom i pročitati. Račun mora biti izrađen tako da su svi podaci na računu jasno čitljivi, na papiru ili na ekranu.

Vjerodostojnost podrijetla znači osiguranje identiteta isporučitelja ili izdavatelja računa. Isporučitelj mora moći potvrditi da je stvarno izdao račune ili da su oni izdani u njegovo ime, a porezni obveznik koji prima isporuku mora potvrditi da je primljeni račun od isporučitelja ili izdavatelja.

⁶⁹ Pravilnik o PDV-u, op. cit., čl. 161.

Cjelovitost sadržaja znači da sadržaj utvrđen računom nije izmijenjen. Ako sadržaj računa nije izmijenjen, format sadržaja može se konvertirati u druge oblike.

POSLOVNI PROCES

Slika 9. Servis e-Račun

Izvor: FINA, e-Račun, <http://www.fina.hr/Default.aspx?art=9187>

Budući da su svi poslovni subjekti prema Zakonu o računovodstvu račune obvezni čuvati najmanje 11 godina od posljednjeg dana poslovne godine na koju se odnose poslovne knjige u koje su računi uneseni, FINA korisnicima e-Računa nudi uslugu arhiviranja e-računa kroz dulje razdoblje u skladu sa Zakonom, uz naknadu u e-Arhivi.

13. DEVIZNO POSLOVANJE

Zakon o deviznom poslovanju uređuje poslovanje **između rezidenata i nerezidenata** u stranim sredstvima plaćanja i u kunama i poslovanje između rezidenata u stranim sredstvima plaćanja. Prije ikoje radnje koja je povezana s deviznim poslovanjem potrebno je za svaku osobu s kojom se sklapaju ugovorni odnosi odrediti deviznu rezidentnost.

Tko su rezidenti?

Sukladno Odluci o stranoj gotovini, rezidenti su:

1. pravne osobe sa sjedištem u RH, osim njihovih podružnica u inozemstvu
2. podružnice stranih trgovačkih društava i trgovaca pojedinaca
3. obrtnici i poduzetnici koji obavljaju djelatnost u RH
4. fizičke osobe s prebivalištem u RH
5. fizičke osobe koje u RH borave na osnovi važeće dozvole boravka u trajanju najmanje 183 dana, osim diplomatskih i konzularnih predstavnika stranih zemalja te članova njihovih obitelji.

Devizna rezidentnost presudna je za obavljanje plaćanja i naplate u stranim sredstvima plaćanja.

TEMELJNA PODJELA DEVIZNIH POSLOVA

Na temelju odredaba Zakona o deviznom poslovanju devizni sustav razlikuje dvije temeljne skupine poslova: ***kapitalne i tekuće poslove***. Kapitalni poslovi su poslovi zaključeni između rezidenata i nerezidenata te jednostrani prijenosi imovine radi prijenosa kapitala.

U deviznom sustavu do nedavno su postojala samo još ograničenja poslovanja u području kapitalnih poslova. Tih ograničenja više nema. No iako ograničenja ne postoje, za neke postupke i neke poslove određena su neka postupanja kojih se devizni rezidenti trebaju pridržavati. Neki su od kapitalnih poslova: izravna ulaganja, ulaganja u nekretnine, poslovi s vrijednosnim papirima i udjelima u investicijskim fondovima, kreditni poslovi, jednostrani prijenosi imovine (osobni i fizički).

U kapitalne poslove ubrajaju se:

1. izravna ulaganja
2. ulaganja u nekretnine
3. poslovi s vrijednosnim papirima
4. poslovi s udjelima u investicijskim fondovima
5. kreditni poslovi

6. depozitni poslovi
7. plaćanja na osnovi ugovora o osiguranju
8. jednostrani prijenosi imovine:
 - a) osobni prijenosi imovine
 - b) fizički prijenosi imovine.

Izravna ulaganja definirana su kao sva ulaganja rezidenata u inozemstvo i nerezidenata u RH koja ulagač obavi s namjerom uspostavljanja trajnih ekonomskih odnosa i ostvarivanja znatnog utjecaja na upravljanje pravnom osobom. Namjera uspostavljanja trajnih ekonomskih odnosa i ostvarivanje znatnog utjecaja na upravljanje pravnom osobom iskazuje se u slučajevima:

- osnivanja ili povećanja temeljnog kapitala trgovačkog društva u potpunom vlasništvu ulagača, osnivanja podružnice ili stjecanja već postojećeg trgovačkog društva u potpuno vlasništvo ulagača ili ulaganja radi obavljanja djelatnosti poduzetnika pojedinca;
- ulaganja u novo ili već postojeće trgovačko društvo ako ulagač time stječe ukupno 10 % ili više udjela u temelnjom kapitalu trgovačkog društva, odnosno 10 % ili više glasačkih prava s namjerom uspostavljanja trajnih ekonomskih odnosa i ostvarivanja znatnog utjecaja na upravljanje pravnom osobom;
- kredita na rok od pet godina ili duže radi uspostavljanja trajnih ekonomskih odnosa, ako krediti imaju obilježja podređenog ili hibridnog potraživanja.

Nakon uspostavljanja izravnog vlasničkog odnosa između rezidenata i nerezidenata izravnim ulaganjima smatraju se također:

- reinvestirana dobit
- dužničke transakcije između izravnog ulagača i trgovačkog društva u koje je već izvršeno izravno ulaganje. To uključuje dužničke vrijednosne papire, komercijalne kredite, financijske kredite i ostale dužničko-vjerovničke odnose. Izravnim ulaganjem ne smatra se ulaganje financijskih institucija dužničkim transakcijama vezanima uz tekuće poslovanje, već se izravnim ulaganjem smatraju samo one transakcije motivirane trajnim interesom vezanim uz vlasnički odnos.

Poslovi s vrijednosnim papirima su poslovi s vrijednosnim papirima na tržištu kapitala i tržištu novca te poslovi s udjelima u investicijskim fondovima. U poslove s vrijednosnim papirima ubrajaju se:

- izdavanje, uvrštenje i prodaja domaćih vrijednosnih papira u inozemstvu
- izdavanje, uvrštenje i prodaja stranih vrijednosnih papira u RH
- ulaganje rezidenata u vrijednosne papire u inozemstvu
- ulaganje nerezidenata u vrijednosne papire u RH.

Prijenos je dobiti u inozemstvo koju nerezident ostvari izravnim ulaganjem slobodan.

Kreditni poslovi su komercijalni krediti i financijski krediti, jamstva i garancije. Komercijalni krediti odnose se na plaćanja robe i usluga te poslove otkupa takvih potraživanja (*factoring* i *forfaiting*). Financijski krediti su svi ostali, osim onih koji su s

namjerom izravnog ulaganja i odnose se na rok duži od pet godina. Ne postoji ograničenje vezano za ročnost kredita.

Depozitni poslovi su poslovi nastali iz ugovora o depozitu između nerezidenta i banke ili rezidenta i nerezidentne financijske institucije. I sklapanje ugovora o redovnom, tekućem ili transakcijskom računu pod tim uvjetima smatra se depozitnim poslom. Moguće je bez ograničenja otvoriti račune u inozemstvu u inozemnim financijskim institucijama, na njih prenijeti novčana sredstva za plaćanje i naplate. Otvaranje računa u inozemstvu otvara i mogućnost držanja sredstava na tim računima te obavljanja platnog prometa s inozemstvom preko tih računa. Računi kod inozemnih banaka mogu glasiti i na kune.

Primjeri jednostranog prijenosa imovine iz Republike Hrvatske u inozemstvo ili iz inozemstva u Republiku Hrvatsku jesu prijenosi na osnovi poklona i pomoći, rente, nasljedstva, podmirenja duga useljenika u matičnoj zemlji te fizički prijenos gotovine u kunama, strane gotovine, čekova i materijaliziranih vrijednosnih papira iz Republike Hrvatske i u Republiku Hrvatsku.

Tekući poslovi su poslovi zaključeni između rezidenata i nerezidenata čija namjera nije prijenos kapitala. Plaćanja i naplate s osnove tekućih poslova su slobodni.

Plaćanja i prijenosi s osnove tekućih poslova uključuju:

1. dospjela plaćanja na osnovi trgovine robom i uslugama s inozemstvom
2. dospjela plaćanja kamata i neto dohotke od ostalih ulaganja
3. prijenose s osnove radničkih doznaka, mirovina, invalidnina i ostalih socijalnih primanja, poreza i pristojba, međudržavne suradnje, likvidiranih šteta na temelju ugovora o osiguranju, prijenose s osnove dobitaka u igrama na sreću, naknada za koncesije, članarina i kazna (penala) te umjerenih doznaka na ime troškova za uzdržavanje obitelji, ZDP čl. 8.

13.1. Poslovanje stranim sredstvima plaćanja

Pri poslovanju stranim sredstvima plaćanja promatra se pitanje pojma: **1. stranih sredstava plaćanja, 2. poslovanja stranom gotovinom i 3. devizne blagajne**.

Strana sredstva plaćanja

Pojam stranog sredstva plaćanja jedinstven je pojam koji obuhvaća tri temeljne skupine stranih sredstava plaćanja i on se razlikuje od pojma strane valute.

Strana su sredstva plaćanja: **devize** – novčano potraživanje od inozemstva; **strana gotovina (SG)** – potraživanje od središnje banke ili države te **čekovi i ostali novčani instrumenti** – potraživanja od izdavatelja.

Slika 10. Strana sredstva plaćanja

Devizama se smatra i strana valuta koja se drži na računima kod poslovnih banaka (tzv. čvrsti račun).

Samo fizička osoba može stranu gotovinu kupiti kod mjenjača. Pravne osobe i obrtnici trebaju je kupiti kod poslovne banke. Zabranjena je kupoprodaja deviza između drugih rezidenata (osim između banke i drugih rezidenata) ili rezidenata i nerezidenata u RH. Dakle, sve pravne osobe i obrtnici kupnju odnosno prodaju stranih sredstava plaćanja obavljaju s bankama, odnosno ne mogu je obavljati međusobno. Kao iznimka od navedenoga mogućnost je da fizičke osobe obavljaju kupnju odnosno prodaju strane gotovine s ovlaštenim mjenjačima.

13.1.1. Poslovanje stranom gotovinom

U RH je dopuštena i uporaba strane valute odnosno stranih sredstava plaćanja. Ta sloboda propisana je u prvom redu za odnose između deviznih rezidenata i deviznih nerezidenata i nikako ne znači da je zakonsko sredstvo plaćanja, pa i u poslednjem navedenom odnosu, strana valuta (npr. euro).

Dopuštena plaćanja i prijenosi u stranim sredstvima plaćanja između deviznih rezidenata uređeni su Odlukom o plaćanju i naplati u stranim sredstvima plaćanja u zemlji. Sva ostala plaćanja i prijenosi u stranim sredstvima plaćanja između deviznih rezidenata nisu dopušteni. ***Stranom gotovinom može se, u načelu, obavljati samo promet između rezidenta i nerezidenta.*** U praksi bi to značilo da prijenos stranih sredstava plaćanja između rezidenata u načelu nije dopušten i ograničen je na slučajevе koji su propisani Odlukom o plaćanju i naplati u stranim sredstvima plaćanja u zemlji (NN br. 111/05 i 16/15). Primjerice prijenos deviznih sredstava između dviju fizičkih osoba u Hrvatskoj je moguć između vlasnika računa i njegova zakonskog zastupnika ili skrbnika (primjer

prijenosa štednje između roditelja i djeteta) te su dopuštene donacije stranih sredstava plaćanja u znanstvene, kulturne i humanitarne svrhe. U čl. 63. Zakona o deviznom poslovanju propisano je da će se novčanom kaznom od 15.000 do 200.000 kn kazniti pravna ili fizička osoba ako izvrši plaćanje ili primi naplatu u stranim sredstvima plaćanja u poslovima s rezidentima i nerezidentima u RH suprotno Zakonu ili Odluci HNB-a.

U članku IV. Odluke propisani su slučajevi u kojima su moguća plaćanja i naplate u stranim sredstvima plaćanja između rezidenata: *u devizama* – za isplatu plaće radnicima privremeno zaposlenima u inozemstvu, pri kupoprodaji određenih roba i usluga između korisnika slobodne zone i rezidenta izvan zone, za plaćanja između podružnice stranog osnivača i drugog rezidenta, pod određenim uvjetima, a *u stranim sredstvima plaćanja* – pri kupoprodaji robe s carinskog skladišta tipa „D“, za isplatu i povrat troškova službenog puta, pri posredničkim poslovima u međunarodnom prijevozu i turističko-agencijskim uslugama između posrednika i rezidenta fizičke osobe za uslugu koju je pružio nerezident.

Poslovanje i postupanje stranom gotovinom je propisano. Poslovanje stranom gotovinom uređeno je *Odlukom o načinu na koji rezidenti podižu i polažu stranu gotovinu i čekove na račun otvoren u banci*.⁷⁰ **Pri naplati** u stranoj gotovini:

- slobodno se naplaćuje potraživanje iz inozemstva u stranoj gotovini, gotovini u kunama i čekovima. Ograničenja u naplati u gotovini (kunskoj i u stranoj gotovini) uređena su Zakonom o sprječavanju pranja novca i financiranja terorizma. S obzirom na njegove odredbe, ne može se u gotovini od deviznog nerezidenta naplatiti više od 75.000 kn po transakciji ili u više povezanih transakcija pri prodaji robe i pružanju usluga, prodaji nekretnina, primanju zajmova i prodaji prenosivih vrijednosnih papira ili udjela;
- efektivni strani novac treba biti položen na redovni račun u roku 3 radna dana od dana naplate;
- kod polaganja gotovine na račun treba dostaviti banci ugovor, račun ili predračun;
- polog gotovine uz predračun naknadno se dokumentira ugovorom ili računom.

Dakle, ako se naplata obavi u stranoj gotovini, ona se mora isključivo položiti na račun u poslovnoj banci i nikako se ne smije upotrijebiti za primjerice potrebe devizne blagajne ili za plaćanje primljenih računa nerezidentnih osoba.

Pri plaćanju računa u stranoj gotovini koji je izdala nerezidentna osoba nema s motrišta Zakona o deviznom poslovanju ograničenja u svoti računa niti nerezidentnoj osobi koja to plaćanje treba primiti. Procedura kojom se to plaćanje može ostvariti mora se poštovati u sljedećem:

- strana gotovina mora se podići kod poslovne banke na temelju odgovarajuće dokumentacije koja pravda podizanje gotovine (predračun, ugovor i sl.);
- po izvršenom poslu banci treba u roku od 60 dana od dana podizanja gotovine dostaviti dokaz izvršenog posla (račun, JCD i sl.) ili vratiti neutrošenu gotovinu.

⁷⁰ Odluka o načinu na koji rezidenti podižu i polažu stranu gotovinu i čekove na račun otvoren u banci (NN br. 48/2010.).

13.1.2. Devizna blagajna

Posebno područje navedene Odluke područje je postojanja **devizne blagajne**. Pritom se deviznom blagajnom u smislu deviznih propisa smatra mogućnost raspolaganja stranom gotovinom. Dopuštenja za držanje devizne blagajne uskog su obujma. Jedna od mogućnosti za držanje devizne blagajne jest držanje devizne blagajne za potrebe službenog putovanja.

Bez ikakvih posebnih uvjeta i odobrenja moguće je imati deviznu blagajnu za potrebe službenih putovanja u inozemstvo u prosječnoj svoti od 1.500,00 eura. Prosječno stanje računa se na osnovi dnevnih stanja u tromjesečju. HNB može odobriti i veće svote ako se rezident bavi djelatnostima koje su navedene u Odluci, pri čemu može dobiti odobrenje za posjedovanje devizne blagajne **do 3.000 eura**.

Rezidenti koji su registrirani ili su njihovi posrednici: za pružanje ugostiteljsko-turističkih usluga (usluga noćenja, pansiona, polupansiona i usluga prijevoza), za pružanje usluga zračnih luka, morskih luka, marina, pristaništa i autocesta te za opskrbu stranih zrakoplova i brodova gorivom i mazivom i drugom potrošnom robom, za prodaju robe s carinskog skladišta tipa „D“, za prodaju putničkih i robnih voznih isprava, neposredno ili preko putničkih turističkih agencija, za račun nerezidenata mogu imati stranu gotovinu i čekove u blagajni radi vraćanja ostatka novca kupcu, **mogu imati deviznu blagajnu radi vraćanja ostatka novca kupcu s prosječnim dnevnim stanjem do 3.000,00 eura, odnosno više, uz odobrenje HNB-a.**

U praksi se ponekad rezidentima pojavi potreba za držanjem većih iznosa strane gotovine i čekova u blagajni od propisanih. U tom slučaju rezident može podnijeti obrazloženi zahtjev HNB-u.

13.1.3. Prijenos gotovine preko granice EU-a

Fizičke osobe koje ulaze u EU ili izlaze iz EU-a, a čine to preko teritorija RH i pri tome prenose gotovinu (iznose ju iz EU-a ili ju unose u EU), trebaju voditi brigu o svoti kojom u tom trenutku raspolažu (čl. 40. st. 1. ZDP-a). Ako je to svota od **10.000,00 eura ili veća**, fizičke osobe trebaju tu svotu prijaviti Ministarstvu financija – Carinskoj upravi.

Ako fizičke osobe prelaze državne granice unutar EU-a, ta se odredba ne primjenjuje. Stoga svaka fizička osoba kada putuje kroz EU, a polazište i odredište je u EU-u, ne treba nikome prijaviti s koliko gotovine raspolaže. Ona svakako mora voditi računa o ograničenjima iz sustava sprječavanja pranja novca u zemljama EU-a, pri čemu je ponekad zapriječena naplata prodane robe i pruženih usluga iznad određene svote gotovine.

13.2. Naplate i plaćanja u kunama

Svi poslovi s inozemstvom mogu se ugovarati i izvršavati i u kunama ako je tako ugovoreno.

Nerezidenti slobodno otvaraju kunske i devizne račune u bankama u zemlji, a rezidenti istovrsne račune u inozemstvu ako je to dopušteno prema propisima tih zemalja.

U kunama se moraju naplatiti svi poslovi koji se izvršavaju između deviznih rezidenata i nerezidenata koji se prema točki VII. Odluke o plaćanju i naplati u stranim sredstvima plaćanja u RH (NN 111/2005 i 16/2015) odnose na sljedeće:

- kupoprodaje nekretnine u RH i udjela u trgovačkim društvima sa sjedištem u RH
- kupoprodaje vrijednosnih papira koji kotiraju ili su izdani u RH bez obzira na to glase li na stranu valutu ili kune (osim vrijednosnih papira koji su izdani u RH, a kotiraju u inozemstvu).

Ta se zabrana ne odnosi na kupoprodaju na primarnom tržištu vrijednosnih papira izdanih od RH koji glase na stranu valutu.

13.3. Devizni prekršaji

Nadzor nad poštivanjem odredaba Zakona o deviznom poslovanju obavljuju Hrvatska narodna banka i Ministarstvo financija – Finansijski inspektorat Republike Hrvatske te Carinska uprava.

Najviše kazne propisane su za plaćanje neistinite tražbine ili izdavanje naloga za plaćanje u inozemstvo na temelju simuliranog ugovora ili *lažne fakture*, odnosno sklapanje ugovora u kojemu nije navedena stvarna cijena (čl. 41. ZDP-a). Novčanom kaznom od 70.000,00 do 1.000.000,00 kuna kaznit će se za prekršaj pravna ili fizička osoba ako u plaćanjima prema inozemstvu plati neistinitu tražbinu ili banchi izda nalog za plaćanje na podlozi simuliranog ugovora ili lažne fakture, ako sklopi ugovor s pravnom ili fizičkom osobom u inozemstvu o uvozu ili izvozu robe ili usluga u kojemu nije navedena stvarna cijena (čl. 60. ZDP-a).

Novčanom kaznom od 50.000,00 do 1.000.000,00 kuna kaznit će se za prekršaj banka ili druga pravna osoba koja pri sklapanju ugovora kojim odobrava kredit, daje garanciju ili jamstvo u korist nerezidenta, a ne pribavi sredstva osiguranja naplate ili pribavi sredstva osiguranja čija je vrijednost u očitom nerazmjeru s cijenom kredita ili najvišom svotom garancije. Rezidenti su obvezni pri odobravanju kredita te izdavanju garancija i jamstava u korist nerezidenata pribaviti one instrumente osiguranja naplate kojima se postiže sigurnost kreditnog posla, garancije koja se izdaje, odnosno jamstva (čl. 28. st. 5. ZDP-a).

Novčanom kaznom od 35.000,00 do 500.000,00 kuna kaznit će se za prekršaj banka:

- ako sklopi ugovor o uzimanju kredita u inozemstvu za tuđi račun, a odobrenje za njezine radnje uključuje pružanje usluga u kreditnim poslovima s inozemstvom;

- ako sklopi ugovor o obavljanju mjenjačkih poslova s osobom koja za to ne ispunjava uvjete;
- ako ne utvrdi identitet rezidenta ili nerezidenta pri otvaranju deviznog računa ili deviznog štednog uloga, odnosno nerezidenta pri otvaranju računa u kunama, ili ako podatke o vlasnicima računa ne čuva pet godina od zatvaranja računa.

Kredite u stranim sredstvima plaćanja mogu rezidentima odobravati banke. Odobreni kredit može se otplaćivati u stranoj valuti. Ostali rezidenti ne smiju međusobno odobravati kredite u stranim sredstvima plaćanja (čl. 17. ZDP-a).

Novčanom kaznom od 50.000,00 do 500.000,00 kuna kaznit će se za prekršaj pravna ili fizička osoba ako obavlja mjenjačke poslove bez odobrenja Hrvatske narodne banke ili bez ugovora s bankom ili se u mjenjačkom poslovanju ne koristi certificiranim računalnim programom. Uz novčanu kaznu može se izreći i zaštitna mjera zabrane obavljanja mjenjačkih poslova ili druge djelatnosti koja je bila predmet nadzora, u trajanju od tri mjeseca do jedne godine.

Novčanom kaznom od 5.000,00 do 50.000,00 kuna kaznit će se za prekršaj fizička osoba ako bez pisane prijave na obrascu za prijavu Ministarstvu financija – Carinskoj upravi pri ulasku u Europsku uniju ili izlasku iz Europske unije preko Republike Hrvatske prenese ili pokuša prenijeti gotovinu vrijednosti od 10.000,00 eura. Gotovina će se oduzeti u korist proračuna Republike Hrvatske.

Onaj tko se nedopušteno bavi kupnjom, prodajom, davanjem ili uzimanjem strane gotovine u zajam, posredovanjem u kupnji, prodaji ili pozajmljivanju strane gotovine, ili se nedopušteno bavi mjenjačkim poslovima bez odobrenja Hrvatske narodne banke ili bez ugovora s bankom, kaznit će se kaznom zatvora do pet godina ili novčanom kaznom do sto pedeset dnevnih iznosa. Odgovorna osoba koja sklapanjem ugovora, organiziranjem posla ili na drugi način ostvaruje za pravnu osobu kupnju, prodaju ili pozajmljivanje strane gotovine, posredovanje u kupnji, prodaji ili pozajmljivanju strane gotovine protivno Zakonu, ili u pravnoj osobi organizira mjenjačke poslove bez odobrenja Hrvatske narodne banke ili bez ugovora s bankom, kaznit će se kaznom zatvora do pet godina ili novčanom kaznom do sto pedeset dnevnih iznosa (čl. 75. ZDP-a).

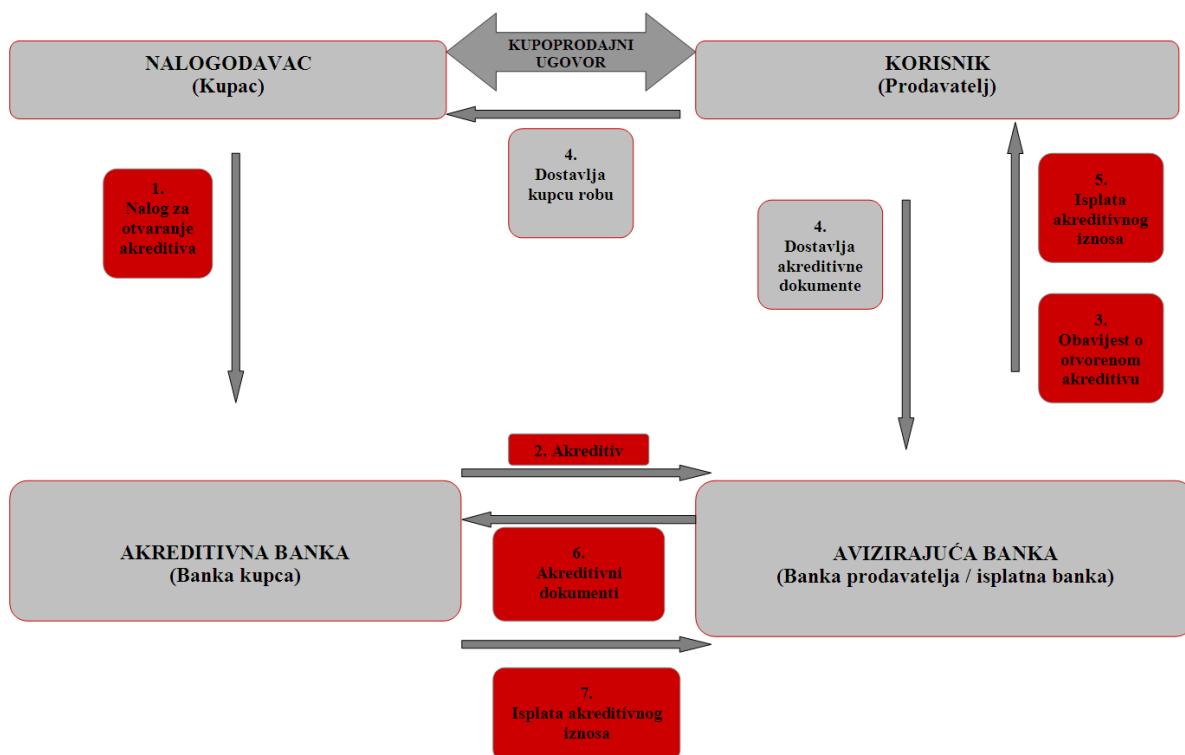
DODATAK: NADZORNE KNJIGE

*Poduzeća i obrti, ali ne i banke, dužni su voditi nadzornu knjigu o plaćanju i naplati u **kapitalnim poslovima** s inozemstvom.⁷¹ Naredba o vođenju nadzorne knjige o kapitalnim poslovima s inozemstvom objavljena je u Narodnim novinama br. 127/13., a stupila je na snagu 1. siječnja 2014. godine.*

⁷¹ Naredba o vođenju nadzorne knjige o kapitalnim poslovima s inozemstvom, <http://www.misljenja.hr/novosti/naredba-o-vodenju-nadzorne-knjige-o-kapitalnim-poslovima-s-inozemstvom/470/>.

13.4. Dokumentarni akreditiv – instrument međunarodnoga platnog prometa

Međunarodni dokumentarni akreditiv jedan je od najbitnijih instrumenata međunarodnoga platnog prometa i sredstvo osiguranja izvršavanja finansijskih obveza iz robnog dijela vanjskotrgovinskog poslovanja. Akreditivom platitelj stavlja preko banke korisniku na raspolaganje određenu svetu deviza, koju korisnik može naplatiti tek kad ispunji određene uvjete. Primjenom međunarodnoga dokumentarnog akreditiva zaštićuju se interesi obiju strana u akreditivnom poslovanju. Izvoznik je siguran da će predajom urednih otpremnih (transportnih) i robnih dokumenata navedenih u akreditivu i ispunjenjem ostalih uvjeta iz akreditiva doći do naplate izvezene robe jer mu isplatu dokumenata jamči banka. Kupac je siguran da će banka isplatiti samo one dokumente koji su u akreditivu izričito propisani, a koji mu osiguravaju pravo raspolažanja predmetom kupoprodaje. Za plaćanje u inozemstvo **akreditivom** nalogodavac je prema istim propisima davao banci *Nalog 15 – nalog za otvaranje dokumentarnog akreditiva*.

Slika 11. Dokumentarni akreditiv

Izvor: Hrvatska banka za obnovu i razvitak, <http://www.hbor.hr/lgs.axd?t=16&id=1518>

13.5. Prijeboji i obračunske namire s inozemstvom

Ne postoji zapreka pri obavljanju prijeboja obveza i potraživanja (dvostranih ili višestralih) u odnosima između deviznih nerezidenata i rezidenata.

Dopušteni su plaćanje i naplata između rezidenata te rezidenata i nerezidenata u devizama koji su posljedica obračunskih oblika plaćanja – cesije, asignacije, preuzimanja duga te drugih oblika međusobnih namira obveza i potraživanja u kojima je barem jedan od sudionika nerezident, osim ako bi takvo plaćanje i naplata mogli imati učinak nedopuštenoga kreditiranja iz članka 17. stavka 2. Zakona o deviznom poslovanju *ili ako se obračunski oblik plaćanja odnosi na potraživanje odnosno dug iz kapitalnih poslova navedenih u točki VII.*⁷² Zabrana kreditiranja propisana je čl. 17. st. 2. Zakona o deviznom poslovanju prema kojoj rezidenti (osim banaka) ne smiju međusobno odobravati kredite u stranim sredstvima plaćanja. U točki VII. navedena su sljedeća plaćanja i naplate za kapitalne poslove:

- a) kupoprodaje nekretnine u Republici Hrvatskoj i udjela u trgovačkim društvima sa sjedištem u Republici Hrvatskoj;
- b) kupoprodaje vrijednosnih papira koji kotiraju ili su izdani u Republici Hrvatskoj bez obzira na to glase li na stranu valutu ili kune, osim vrijednosnih papira koji su izdani u Republici Hrvatskoj, a kotiraju u inozemstvu.

No prijeboji za prethodno navedene zabrane dopušteni su stoga što pri prijeboju ne postoji plaćanje. Dakle, prijebojem se može namiriti potraživanje od nerezidentne osobe, a da je ono povezano npr. s prodajom nekretnine koja se nalazi u RH.

Jednako tako, prijeboj se ne može provesti ako nije dopušten prema propisima u zemlji nerezidenta.

⁷² Odluka o plaćanju i naplati u stranim sredstvima plaćanja u zemlji (NN br. 111/05), točka VII.

14. FAKTORING I FORFAITING

Pojam faktoringa potječe od latinske riječi *facere*, što znači voditi ili trgovati. Poznat je kao oblik financiranja izvoznika otkupom njihovih tražbina još iz srednjeg vijeka. To je najstariji način financiranja izvoznika koji se zadržao sve do danas. Faktoring je pojednostavljeno rečeno otkup potraživanja i kao takav se ne smatra kreditiranjem, već alternativnim financiranjem. Osobito je pogodan za male i srednje poduzetnike kojima je faktoring brz i jednostavan put do poboljšanja tekuće likvidnosti. Bitno je istaknuti da faktoring nije kreditiranje, nego financiranje i u većini slučajeva poboljšava finansijske performance tvrtki koje se koriste navedenim načinom financiranja. U našoj pravnoj terminologiji za pojам faktoringa ne postoji odgovarajući naziv, a u poslovnoj je praksi najčešće poznat kao otkup potraživanja.

Prema dostupnim podatcima Hrvatske agencije za nadzor finansijskih usluga, zaključno s 30. rujnom 2015. godine, poslove faktoringa obavljalo je 13 faktorinških društava koja prema agregiranim podatcima Hrvatske agencije za nadzor finansijskih usluga, s 30. rujnom 2015. godine posjeduju 6,81 milijardu kuna aktive, od čega se 5,67 milijarda kuna odnosi na faktorinška potraživanja i eskont mjenica. Volumen transakcija za razdoblje od 1. siječnja do 30. rujna 2015. godine iznosio je 12,96 milijarda kuna.⁷³

14.1. Pojam faktoringa

Faktoring predstavlja alternativni oblik financiranja poslovnih subjekata otkupom potraživanja. Poslove faktoringa u Republici Hrvatskoj obavljaju kreditne institucije i društva registrirana za poslove faktoringa u skladu sa Zakonom o faktoringu. Faktoring može omogućiti rješavanje problema pri financiranju malih i srednjih poduzeća koja mogu imati poteškoća s pristupanjem drugim izvorima sredstava.

Prema podatcima iz statističkih izvješća društava registriranih za obavljanje poslova faktoringa, na dan 31. prosinca 2012. godine aktivno je bilo 16 faktorinških društava. Dominirao je domaći faktoring (97,7 % ukupnih faktoring potraživanja), kod kojeg su predmet otkupa potraživanja fakture od kupaca iz Republike Hrvatske te koji karakterizira pravo regresa (77,1 % ukupnih faktorinških potraživanja).⁷⁴

Sudionici u faktoringu mogu se definirati na sljedeći način:

- ustupatelj tražbina – prodavatelj – komitent
- dužnik – kupac
- faktorinško društvo – faktor.

⁷³ Hrvatski sabor, Prijedlog zakona o izmjeni Zakona o faktoringu, s Konačnim prijedlogom zakona, dostupno na: <http://edoc.sabor.hr/Views/AktView.aspx?type=HTML&id=2020506> (pristup 17. 12. 2018.).

⁷⁴ Ibidem, str. 1.

Faktorinška društva obično otkupljuju tražbine koje imaju rok dospijeća do 180 dana, no ovisno o kvaliteti tražbina u poslovnoj praksi postoji mogućnost otkupa i tražbina s duljim rokovima dospijeća.

Funkcije i svojstva faktoringa

Faktoring kao alternativni model financiranja obuhvaća sljedeće funkcije:

1. FINANCIRANJE
2. OSIGURANJE NAPLATE i
3. UPRAVLJANJE POTRAŽIVANJIMA.

Prva funkcija faktoringa je financiranje. Otkupljujući tražbine faktorinško društvo isplaćuje ugovoren postotak (najčešće 70 % – 90 %) nominalne svote tražbina ustupatelju tražbina (komitentu) prije datuma dospijeća, tj. u trenutku otkupa. Dakle, faktor stavlja na raspolaganje protuvrijednosti klijentovih tražbina, obično više od 80 %, odmah i bez ograničenja limita. Zadržanu svotu, koja iznosi od 10 % do 20 % vrijednosti tražbina, klijent dobiva nakon što dužnik plati. Faktoring se razlikuje od klasičnog kreditiranja po tome što faktorinško društvo otkupljuje od ustupatelja potraživanja dug uz naknadu koji ustupatelj potraživanja nije dužan vratiti kao kod odobrenog kredita. Pojednostavljeno, kada tvrtka uzme kredit, tada je ona dužnik i obvezna je vratiti posuđenu svotu novca, a kada se tvrtka koristi bezregresnim ili pravim faktoringom, tada je faktoringom samo obavila transformaciju vlastite kratkotrajne imovine iz potraživanja u novac, što znači da je prodajom vlastite imovine došla do potrebne količine likvidnih sredstava. Financiranje faktoringom temelji se na tržišnoj vrijednosti i kvaliteti potraživanja koja su ustupljena. Druga je važna funkcija faktoringa osiguranje naplate (*del credere*), pri čemu se razlikuje pravi od nepravog faktoringa.

Faktoring s obzirom na svoja obilježja može biti tuzemni ili inozemni, regresni ili bezregresni.⁷⁵

Tuzemni faktoring je faktoring u kojemu su svi subjekti rezidenti u smislu zakona kojim se uređuje devizno poslovanje.

Inozemni faktoring je faktoring u kojemu je najmanje jedan od subjekata nerezident u smislu zakona kojim se uređuje devizno poslovanje.

Kod **bezregresnog faktoringa** faktor snosi rizik naplate tražbina od dužnika. Pravi faktoring osim osiguranja naplate uključuje i pružanje popratnih usluga kao što su evidencija i upravljanje ukupnim potraživanjima, financiranje i odgovornost za naplatu.

Kod **regresnog faktoringa** ako faktor ne naplati potraživanje od originalnog dužnika, ima pravo nadoknaditi potraživanje od prodavatelja potraživanja. U slučaju nenaplativosti potraživanja ima pravo potraživati i faktoring kamatu, faktoring naknadu, administrativnu naknadu te ostale troškove sukladno ugovoru o faktoringu.

⁷⁵ Zakon o faktoringu, NN 94/14, 85/15, 41/16, čl. 8.

Treća je funkcija faktoringa upravljanje potraživanjima. Postajući vlasnikom potraživanja, faktorinško društvo prati naplatu otkupljenih tražbina, obavještava dužnika o izmjeni uplatnog računa, upozorava na dospijeće plaćanja i pokreće druge procese vezane uz zaštitu interesa ustupatelja tražbina (komitenta), obračunava kamate i dr.

Porezni aspekt faktoringa

Odredbama čl. 67. st. 2. Pravilnika o PDV-u propisano je da se isporukom u smislu Zakona o PDV-u ne smatra ako poduzetnik ustavi ili prenese potraživanje nastalo iz isporuka dobara i usluga drugom poduzetniku radi naplate. No naknada za uslugu naplate potraživanja, provizija, diskont i ostali troškovi koje zaračunava porezni obveznik preuzimatelj duga (faktor) podliježu oporezivanju PDV-om. Kada faktor (preuzimatelj duga) daje uslugu naplate potraživanja te zaračunava proviziju, diskont i ostale troškove, naknada za takve usluge podliježe plaćanju poreza na dodanu vrijednost. Za razliku od naknade za uslugu faktoringa koji podliježe oporezivanju, kamate što ih se obračunava u razdoblju financiranja oslobođene su poreza na dodanu vrijednost.

Ispраве u faktoringu

Osnovnu dokumentaciju koja prati nastanak tražbina između prodavatelja i kupca (dužnika) čine račun (ili privremena situacija) i otpremni dokumenti (dostavnica, otpremnica i sl.). Ugovorom o faktoringu ustupatelj tražbina (komitent) obavezuje se ponuditi faktorinškom društvu na prodaju svoje kratkoročno potraživanje. S druge strane, faktor se obavezuje ponuđenu tražbinu prihvati i preuzeti upravljanje potraživanjem. Dakle, ugovorom o faktoringu komitent i faktorinško društvo obavezuju se na sklapanje ugovora kojemu je svrha kupnja potraživanja (tražbine), odnosno plaćanje cijene i predaja tražbine. Ugovor o kupnji tražbine sklopljen je kada faktor prihvati ponudu komitenta o kupnji tražbine. Prijenos tražbine između klijenta i faktora obavlja se cesijom. *Cesija je ugovor između klijenta (komitenta) kao cedenta i faktora kao cessionara kojim se tražbina prenosi s dotadašnjeg vjerovnika (klijenta) na faktora kao novog vjerovnika.*

Cijena faktoringa

Cijena faktoringa sastoji se od **naknade i kamate**.

Radi provjere dokumentacije (računa, otpremnica, dostavnica i sl.) faktorinška društva zaračunavaju ustupateljima tražbina administrativnu naknadu koja se najčešće obračunava u svoti od 100,00 do 500,00 kn (domaći faktoring) po jedinici dokumenta. Faktorinška naknada predstavlja cijenu usluge faktorinškog društva za obavljeni otkup tražbina, upravljanje potraživanjima i preuzimanje rizika ako se radi o pravom faktoringu. Zaračunava se u postotku (0,5 % do 2 %) od nominalne svote tražbina (računa). Faktorinšku kamatu faktorinška društva zaračunavaju ustupateljima tražbina na svotu isplaćenog predujma koja je utvrđena ugovorom o faktoringu (npr. na 80 % predujma),

od dana isplate predujma do dospijeća ustupljene tražbine (npr. 60 dana). Visina kamatne stope ovisi o kretanju kamatnih stopa na dane kratkoročne kredite banaka i na nju se ne obračunava PDV, dok se na naknade obračunava PDV.

14.2. *Forfaiting*

Faktoring i *forfaiting* imaju sličnosti utoliko što se i kod jednoga i kod drugoga radi o otkupu nedospjelih novčanih tražbina. Kod *forfaitinga* se radi o prodaji mjeničnih tražbina, i to ili vlastitih mjenica ili trasiranih mjenica. *Forfaiting* se obično odnosi na srednjoročne (jedna do pet godina) ili i na dugoročne tražbine. Faktorinški poslovi su uglavnom u području trgovine robom i uslugama, dok se *forfaiting* odvija i u prometu investicijskih radova i isporuka opreme.

Forfafter se odriče prava regresa u odnosu prema svojoj stranci. Kod *forfaiting* posla otkup mjenice uvijek je bez regresa. I *forfafter* i faktor preuzimaju rizik za naplatu. Bitna je razlika u tome što se kod *forfaitinga* radi o otkupu ili preuzimanju mjenica (vlastitih ili trasiranih) i to uvijek uz klauzulu bez regresa. Osim toga, kod faktoringa je upravljanje tražbinom (knjigovodstvo, evidencija, savjeti) sastavni dio posla, dok to kod *forfaitinga* nije tako. S obzirom na to da se *forfafter* odriče prava regresa u odnosu prema svojoj stranci, to ima veliku prednost u pogledu bilance, jer prodavatelj ne vodi ustupljeno potraživanje kao nenaplaćeno i na taj se način postiže knjigovodstveno izvanbilančno financiranje.

LITERATURA

KNJIGE

1. Skupina autora: Plaćanja i osiguranje plaćanja, HZ RIF, Zagreb, 2011.

ČLANCI

2. Brkanić, V.: Izbor instrumenata osiguranja plaćanja, RRIF, br. 10, 2012., Zagreb, str. 88-97.
3. FINA, Jedinstveni registar računa, JRR – <https://www.fina.hr/default.aspx?sec=972> (pristup 18. 10. 2018.).
4. FINA, Popis primanja i naknada izuzetih od ovrhe, dostupno na: www. fina.hr.
5. Giunio, A. M.: Bjanko mjenica i dospjelost, Informator, br. 5872, dostupno na: https://bib.irb.hr/datoteka/908104.Informator_5872_2010.pdf (pristup 6. 12. 2019.).
6. Skupina autora: Plaćanja i osiguranje plaćanja, HZ RIF, Zagreb, 2011.
7. HNB, Obavijest Hrvatske narodne banke o novom Zakonu o platnom prometu i novom Zakonu o elektroničkom novcu, dostupno na: <https://www.hnb.hr/-/obavijest-hrvatske-narodne-banke-o-novom-zakonu-o-platnom-prometu-i-novom-zakonu-o-elektronickom-novcu>, (pristup 1. 10. 2018.).
8. HNB, Platne transakcije i računi, rujan 2018., dostupno na: <https://www.hnb.hr/analize-i-publikacije/redovne-publikacije/platne-transakcije-i-racuni> (pristup 17. 10. 2018.).
9. HNB, Sepa, dostupno na: <http://www.hnb.hr/temeljne-funkcije/platni-promet/sepa> (pristup 17. 10. 2016.).
10. Hrvatska narodna banka, Sektor platnog prometa, Direkcija za nadzor platnog prometa: Statistika platnog prometa, Izvještaj o bezgotovinskim platnim transakcijama u Republici Hrvatskoj za 2016. godinu, lipanj 2017., str. 2, https://www.hnb.hr/documents/20182/615200/h-izvjestaj_bezgot_pt_2016.pdf/3b14e526-42dc-49a3-82c1-f3f8f936a55a.
11. Hrvatski sabor, Konačan prijedlog Zakona o platnom prometu, PZE 289.
12. Hrvatski sabor, Prijedlog zakona o izmjeni Zakona o faktoringu, s Konačnim prijedlogom zakona, dostupno na: <http://edoc.sabor.hr/Views/AktView.aspx?type=HTML&id=2020506>.
13. Lovrinović, I. & Ivanov, M. (2003). Novac i gospodarska aktivnost. Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, 1(1), 23-41.
14. Milinović, A.: Bankarska garancija, dostupno na: https://www.vtsrh.hr/uploads/Dokumenti/bankarska_garancija.pdf.
15. Sabljak, A.: Protest mjenice, dostupno na: <http://www.iusinfo.hr/DailyContent/Topical.aspx?id=22901>.
16. Vidović, J. (2018). Mehanizmi smanjenja kašnjenja u plaćanjima u poslovnim transakcijama, Računovodstvo i menadžment RIM, 19. Međunarodna i stručna konferencija, zbornik radova, svezak II. – stručni radovi, str. 97-107.
17. Vidović, J., Bubić J. (2019). Ograničenja u ugoveranju obračunskih načina plaćanja, Računovodstvo i menadžment RIM, 20. Međunarodna i stručna konferencija, zbornik radova, str. 101-111.
18. Vizjak, A. (2006). Djelovanje Međunarodnog monetarnog fonda (MMF) unutar međunarodne ekonomije, Tourism and Hospitality Management, 12(1), 157-170, str. 158.

19. Vukmir, B.: Escrow račun kao instrument osiguranja plaćanja (escrow accounts) kod escrow računa, Hrvatska gospodarska komora – Sektor za trgovinu, Šesnaesti forum poslovanja nekretninama, dostupno na: <http://www.agenti.hr/sadrzaj/info-agent/strukovni-forumi/forum-16/16-forum-Escrow-racun-kao-instrument-osiguranja-placanja-escrow-accounts.pdf>.

OSTALI IZVORI

20. Bilten o bankama br. 9, 2012., HNB, [www.hnb](http://www.hnb.hr).
21. DIREKTIVA (EU) 2015/2366 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 25. studenoga 2015. o platnim uslugama na unutarnjem tržištu, o izmjeni direktiva 2002/65/EZ, 2009/110/EZ i 2013/36/EU te Uredbe (EU) br. 1093/2010 i o stavljanju izvan snage Direktive 2007/64/EZ.
22. Direktiva (EU), Sprečavanje zlouporabe finansijskog sustava u svrhu pranja novca i terorizma, 2015/849.
23. Naredba o vođenju nadzorne knjige o kapitalnim poslovima s inozemstvom, <http://www.misljenja.hr/novosti/naredba-o-vodjenju-nadzorne-knjige-o-kapitalnim-poslovima-s-inozemstvom/470/>.
24. Odluka o načinu na koji rezidenti podižu i polažu stranu gotovinu i čekove na račun otvoren u banci (NN br. 48/2010.).
25. Odluka o načinu otvaranja transakcijskih računa (NN br. 3/2011., 35/2011., 50/2011., 89/2011., 101/2011., 135/2011., 56/2012., 18/2013., 23/2013., 10/2014. i 150/2014.).
26. Odluka o naložima za plaćanje, NN br. 46/2016.
27. Odluka o pravilima rada Hrvatskog sustava velikih plaćanja, NN br. 46/2016.
28. Opće smjernice za provođenje Zakona o sprječavanju pranja novca i financiranja terorizma, Republika Hrvatska, Ministarstvo financija, Financijski inspektorat, Zagreb, rujan 2011., <http://www.mfin.hr/hr/financijski-inspektorat-zakoni-i-smjernice>.
29. Ovršni zakon, NN 112/12, 25/13, 93/14, 55/16, 73/17.
30. Porezna uprava, Mišljenja središnjeg ureda, Financijsko poslovanje i predstečajna nagodba – Financijsko poslovanje i predstečajna nagodba, Ispunjene novčanih obveza (Broj klase: 423-08/13-01/70, Urudžbeni broj: 513-07-21-01/13-4).
31. Pravilnik o Jedinstvenom registru računa, NN 153/13, 71/16.
32. Pravilnik o PDV-u, NN br. 79/13, 85/13-ispravak, 160/13, 35/14, 157/14, 130/15, 1/17, 41/17, 128/17, 1/19).
33. SEPA, pojmovnik, dostupno na: <http://www.sepa.hr/sepa-opcenito/pojmovnik/>.
34. UREDBA (EU) 2015/751 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 29. travnja 2015. o međubankovnim naknadama za platne transakcije na temelju kartica (tekst značajan za EGP), točka 17.
35. Ured Predsjednice RH, Vijeće za gospodarska pitanja Predsjednice Republike Hrvatske, Monetarna i fiskalna politika, <http://predsjednica.hr/files/Vije%C4%87e%20za%20gospodarska%20pitanja%20-%20MONETARNA%20I%20FISKALNA%20POLITIKA.pdf>.
36. Zakon o faktoringu, NN 94/14, 85/15, 41/16.
37. Zakon o finansijskom poslovanju i predstečajnoj nagodbi, NN 108/12, do 71/15.
38. Zakon o izmjenama i dopunama Ovršnog zakona, NN 93/14.
39. Zakon o mjenici, NN 74/94, 92/10.
40. Zakon o obveznim odnosima, NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18.
41. Zakon o platnom prometu, NN 66/2018.
42. Zakon o porezu na dohodak, NN 115/16, 106/18.

43. Zakon o provedbi ovrhe na novčanim sredstvima, NN 68/2018.
44. Zakon o radu, NN 93/14.
45. Zakon o sprječavanju pranja novca i financiranja terorizma, NN 108/2017, 39/19.